

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Osmanlı'nın Yasından Atatürk'ün Türkiye'sine

ONARICI LİDERLİK VE POLİTİK PSİKOLOJİ

VAMİK VOLKAN - NURİYE ATABEY

“Söyleşi”

Osmanlı'nın Yasından Atatürk'ün Türkiye'sine

YAKIN KAVAK - NURİYE ALBAY

Kiçit Ücretsiz

Vamık VOLKAN - Nuriye ATABEY

“Söyleşi”

**OSMANLI’NIN YASINDAN
ATATÜRK’ÜN TÜRKİYE’SİNE
Onarıcı Liderlik ve Politik Psikoloji**

Ankara, 2010

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

OSMANLI'NIN YASINDAN ATATÜRK'ÜN TÜRKİYE'SİNE

Onarıcı Liderlik ve Politik Psikoloji

Araştırma & İnceleme Dizisi: 16

Genel Yayın Nu: 23

Yayın Yönetmeni	: Ümit ÇIKRIKCI
Sayfa Düzenlemesi	: Burak YALÇIN
Düzelti	: Mustafa KELLEROĞLU Hüseyin CİHANGİR
Kapak	: Düş Mühendisleri
Baskı	: BRC Matbaası
Satış ve Dağıtım	: Hakan MERMİCİOĞLU
Tanıtım ve Pazarlama	: Umut BAYRAKTAR

1.Baskı: Ocak 2010

KRİPTO KİTAPLAR

Ziya Gökalp Cad. Kültür Mah. İçel Sokak 6/4

Kızılay – Çankaya – Ankara

Tel: (312) 432 1923 | Faks: (312) 432 1933

web:www.kriptokitaplar.com | e-posta: kripto@kriptokitaplar.com

kripto

Kitabın tüm yayın hakları KRİPTO KİTAPLAR'a aittir.

Ankara – Türkiye'de basılmıştır. Y.S. Nu: 11826

KRİPTO KİTAPLAR, Kripto Bas. Yay. Dağ. Eğt. Dan. Org. San. Tic. Ltd. Şti. Markasıdır.

Copyright © 2010, KRİPTO KİTAPLAR Publishing House

ISBN: 978-605-4125-22-7

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

NURİYE ATABEY ÖZGEÇMİŞ

1967 Kırşehir doğumludur. 1977 yılında Almanya Freiburg'da ilkokulu bitirmiştir. Yüksek öğrenimini Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Endüstri Mühendisliği bölümünde sürdürürken 3.sınıfta tek ders yüzünden fakülteden atılmıştır. Daha sonra Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksekokulu'ndan mezun olmuştur.

Sırasıyla TRT-İnt, Hürriyet Haber Ajansı, Kanal D, Türk Hava Kurumu Basın Bürosu ve Işık Tv'de önemli görevlerde bulunmuştur. Halen ART-Avrasya TV'de program yapımcılığı görevini sürdürmekte ve Yeniçağ Gazetesi'nde köşe yazarlığına devam etmektedir.

Başta Sedat Simavi olmak üzere, Fırat Gazeteciler Cemiyeti, Azerbaycan Türk-Azeri Kadınlar Birliği ve TSE "Yılın Gazetecisi" gibi değişik ödüller almıştır. Gazi Üniversitesi Dişhekimliği ve İletişim Fakültesinde "Diksiyon ve Fonetik" derslerine yardımcı asistan olarak girmiştir. Almanca ve İngilizce bilen Nuriye Atabey Çağdaş Gazeteciler Cemiyetine üye ve bir çocuk annesidir.

Bilgi ve iletişim için: www.nuriyeatabey.com.

*Osmanlı'nın son yüzyılında ölen,
5 milyon Müslüman ve Türk'e...*

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	10
GİRİŞ	11
ÖNSÖZ.....	15
VAMİK VOLKAN HAKKINDA	19

BİRİNCİ BÖLÜM

POLİTİK PSİKOLOJİ

“Ağaç Modeli” (Gayri Resmi Diplomasi Metodu).....	24
Arap - İsrail Savaşları Psikolojiktir.	26
Toplumlar Arası Çatışmayı İlk Kez Tıp Bilimi ile Anlamak.	27
ABD-SSCB Arası Gayri Resmî Diplomasi Başlıyor.....	28
Sovyetler Kuru Pasta Gibi Parçalanıyor.....	31
Yeltsin Dönemindeki Komplikasyonlar	32
Sovyetler’in Ardından Yugoslavya.....	33
Büyük Toplumun Çadırı.	34
Seçilmiş Travma ve Miloseviç Örneği.	35
Toplumu Psikanalist Gözüyle Çözmek ve Anlamak.....	38
Körü Körüne İnanç ve Liderler.....	38
Global Gerilemeyi Anlamak.	39

İKİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK'TEN "ANA" TÜRK'E
ONARICI LİDERLİK

Devrimleri Hazmetmek Zor	41
Türk Toplumunun İki Büyük Yası.	42
Atatürk'ü Neden İnceledim?.....	44
İnsan Atatürk.....	49
Atatürk'ün Yası	49
Ölümler Evinde Bir Çocuk.....	50
Onarıcı Bilinçdışı Fantezi.....	53
Atatürk'ün Öğüdü: Yas Tutmayın.	53
Atatürk'ün İlk Anısı.	55
Ali Rıza Efendi ile Şemsi Efendi Arasındaki Bağ	56
Atatürk Neden Her Sabah Annesinin Elini Öperdi?	56
Atatürk Duracağı Yeri Biliyordu	57
Atatürk ve Kendine Güven.	57
Atatürk Gökemini Halkı İçin Kullandı.....	58
Giyim Tarzı İle İslam Arasında Bağlantı Yok.	60
Atatürk'ün Neden Bu Kadar Çok Evlatlığı Oldu?	60
Evlatlıklar Türkiye'yi Simgeliyor	61
Neden Ülkü?.....	64
Atatürk'ün Onarıcı Kişiliği.....	66
Atatürk Neden Yabancı Kadınlara Aşık Oldu?	67
Atatürk'te İdeal Anne Algısı.	68
Atatürk - Enver Paşa Mücadelesi	69
İki Mustafa Kemal.....	71
Atatürk İrkçi Değil, İnsani Bir Kimlik Yarattı	72

Kemalizm Kominizm Gibi Değil, Kemalizm Yeni	
Türkiye'nin Başlangıcıdır.....	73
Atatürk'e Neden "Ana" Türk Dendi?.....	75
Kemal Niçin "Kamal" Oldu?	77
Yeni Türk Kimliğini Ülkü'de Görüyoruz.....	80
Atatürk Yeni Türk Kimliğini Müslüman Dünyasına da	
Örnek Gösteriyor.....	81
İlk Türk Operası "Özsoy" Neden Yazıldı?	83
Modernleşme	85
Osmanlı ve Modernleşme.	86
Atatürk, Modernleşme, Din ve Türk Kimliği.	87
İslam'a Türk Bakışı.....	88
Atatürk'ün İnşa Ettiği Türk Kimliğinin Yıpratılması	90
Türklük Ağacını Türk Kimliğini Korumak Gerekli.....	93
Türk Kimliği Çok Sağlam.....	94
Atatürk'ün Mutluluğu.	96
Dünya Atatürk Gibi Onarıcı Bir Lider Bekliyor	97

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ETNİK KİMLİK VE TOPLUMLAR

Toplumun ve Kişinin Kimliği	99
Etnik Çadır En Önemlisi.....	101
Etnik Kimlik ve Ulusal Kimlik Farkı.....	102
ABD Sentetik Bir Ülke.....	103
Bazı Milletleri Travmalar Doğurdu	105
AB'nin Türkiye'ye Bakışı.....	106
Gürcistan'da ki Çalışmalar.....	108

Kuzey İrlanda'da Terör Nasıl Durdu?	108
Yunanistan	109
ABD'nin Irak'tan Çekilmesi Türkiye'yi Çok Etkileyecek.....	111
Çankaya'da Cumhurbaşkanı Gül İle Görüşme ve Türk Ermeni İlişkileri	112
Türkiye Diplomaside Sürekli Savunmada	120

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARC VE ERMENİ SORUNU

Türklerin Başına Gelenleri Kimse Bilmek İstemiyor.....	122
Amerikalıların Kazan Kazan (Win-Win) Saçma Bir Sistem.....	126
Ermeni Kimliği Sadece Ermeni Değildir.....	126
Türkiye Özür Bile Dilese Faydasız....	127
Türklerin Ermenilere Karşı Problemi "Sessizlik"	135
Yer İsimleri Değişikliği "Arındırma Süreçleridir..."	137
Osmanlının Yasını Tutamadık	137
Türkler Artık "Biz Kimiz?" Diye Soruyor	141

BEŞİNCİ BÖLÜM

POLİTİK PSİKOLOJİ AÇISINDAN TARİKATLAR

Sahte Demokrasi Örtüsü.....	147
-----------------------------	-----

ALTINCI BÖLÜM

PARANOİD GERİLEME VE OBAMA

Acayip Müttefik (<i>Strange Ally</i>).....	150
Obama Onarıcı Bir Lider mi?	152
“Kıbrıslı” Diye Bir Millet Yoktur, Türk Vardır, Rum Vardır	154
Obama’nın Kişilik Organizasyonu ve Türkiye Ziyareti.....	156
Obama Bush Farkı.	158
Obama - Türkiye.....	161
Türkiye’nin İslam Ülkelerinde Kendi Politik Yansınmalarını İnceleyerek Diplomasi Yapması GerekliDir	163

YEDİNCİ BÖLÜM

KAFESTEKİ KUŞ VEYA KKTC

Kıbrıs’ta Toplumsal Kimlik Problemi.....	165
GörülmeYen Kuşatılmışlık	170
Yavruvatan Neden Anavatan’a KızıYor?	171
Tarihi Unutmak BarışYı Sağlamıyor	175
Vamık Volkan’ın Kitapları	179

TAKDİM

Bireylerin tutum ve davranışlarının kökeninde yatan motive edici etkenler, onların çocukluktan itibaren yaşadıkları hayat hikâyeleri ile yakından bağlantılıdır. Politik psikoloji ise toplumların tutum ve diğer toplumlarla ilişkilerinin belirlenmesinde o toplumların tarihsel hikâyelerinin önemi üzerinde durur.

Sayın Nuriye Atabey'in Vamık Volkan ile değişik zaman dilimlerinde yaptığı söyleşileri içeren bu kitap, insanı ve toplumları daha derinlemesine anlamamız için çok önemli bir kaynaktır.

Benim de hocam olan Sayın Volkan'ın bu söyleşileri, kendi sıcak üslubu içinde yayımlanması için izin vermesi, Türkiye'de çok önemli bir eksiğin doldurulmasına katkı sağlayacaktır.

Bu kitabın herkes tarafından okunması ve anlaşılması, insanın kendisi kadar karşısında gördüğü kişileri, kendi toplumunu görüp hissetmesi kadar karşısında gördüğü toplumu algılayıp hissetmesi bakımından çok yararlı olacaktır.

Prof.Dr. Abdülkadir ÇEVİK

Politik Psikoloji Derneği Kurucu Başkanı

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantex.org>

Psikiyatri Ana Bilim Dalı Başkanı

GİRİŞ

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesinden 1956'da mezun olduktan altı ay sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne yerleştim ve Virginia Üniversitesi'nde Psikiyatri Bölümünde profesörlüğe yükseldim. 1974'te 13 ay için Ankara'ya dönerek eski tıp okulumda misafir hoca olarak görev yaptım. Bu süre benim için çok heyecanlı bir zamandı. Ben Ankara'ya gelmeden önce Türk ordusu Kıbrıs'a girmişti, orada uzun yıllar abluka altında yaşayan ailemi, akrabalarımı, arkadaşlarımı ve bütün Kıbrıslı Türkleri başlarına gelebilecek daha büyük bir felaketten kurtarmıştı. Bu 13 ay içinde Ankara Üniversitesi Psikiyatri Bölümünde genç bir asistan tanıdım, Abdülkadir Çevik. Daha sonra Ankara Üniversitesi Psikiyatri Anabilim Dalının başkanı olacaktı ve beni 2005 yılında Ankara Üniversitesi'nde tekrar misafir hoca olarak davet edecekti. Bu kez yalnız 3 ay için Ankara'ya geldim, sevgi ve gururla eski okulumda hocalık yaptım, genç doktorlara psikiyatri dersleri verdim.

2005'te Ankara'ya döndüğüm zaman, psikiyatrinin yanı sıra başka bir konuda da yoğun tecrübelerim olmuştu. 1979'dan beri, bu kitapta anlatacağım gibi, gayri resmi diplomasi ile meşgul olmuştum. Araplar-İsraililer, Amerikalılar-Sovyetler, Ruslar-Estonyalılar, Hırvatlar-Sırp, Gürcüler-Güney Osetler, Türkler-Yunanlar ve Türkler-Ermeniler gibi çatışma içinde olan büyük grupların temsilcileri seneler süren gayri resmi

diplomatik toplantılarda -Virginia Üniversitesine bağlı ekibimle- bir araya getirmiştım. Bunun yanı sıra Jimmy Carter, Mihail Gorbaçov, Yaser Arafat, Arnold Rüütel gibi devlet ve ya büyük grup kişileri yüksek seviyede siyaset ve diplomasi ile uğraşan başkalarını tanıma fırsatım olmuştu. Sayın Rauf Denktaş'a kendimi yakın hissettim ve onunla çok defa buluştum. Fakat beraberliğimiz kişisel nedenlerdendi. Onunla siyasi konuşmalar yapmadım. Politik Psikoloji isimli yeni bir bilim dalı yavaş yavaş geliyordu. Bir psikanalist olarak bu gelişen alanda yeni teoriler geliştirdim.

Bu "yeni" mesleğim dolayısıyla 2005'te Ankara'ya geldiğim zaman Abdülkadir Çevik Türkiye'deki medya ile ilişki kurmamın ve Türkiye'de oluşmakta olan politik süreçler hakkındaki fikirlerimi başkaları ile paylaşmamın iyi ve olumlu olacağını savundu. Nuriye Atabey'i bana tanıtarak onunla televizyon söyleşileri yapmamı önerdi. 2005'ten beri Nuriye Atabey'le söyleşiler yaptık. Bu kitap 2005 ile 2009 arasında yaptığımız söyleşilerdir.

Nuriye Atabey ile yaptığımız söyleşileri bir kitap olarak hazırlamak fikri 2009'da Nuriye Hanım'dan geldi. O zamana kadar politik psikoloji üzerinde birçok kitap yazmıştım ve bunların bazıları Türkçe olarak da yayımlanmıştı. Yazdığım kitaplar tipik bilim kitapları şeklinde hazırlanmıştı. Söyleşilerden oluşan bir kitabın nasıl karşılanacağı hakkında bir fikrim yoktu. Fakat Nuriye Atabey birkaç söyleşinin metinlerini bana gönderir göndermez bu projeye dört elle sarıldım. Çünkü liderlerin iç dünyalarını, tarihi olaylar altında yatan sosyal ve siyasi süreçlerin nedenlerini, politik psikolojinin ne oldu-

ğunu halk diliyle anlatmak için bir yol bulmuştuk. Bu nedenle Abdülkadir Çevik'e, Nuriye Atabey'e ve onunla olan iletişimimde rol oynayan asistanı Hilal Turgut'a teşekkür ederim.

Kitap, Nuriye Atabey ile konuştuğumuz konuları 7 bölüm olarak okuyucuya sunuyor. 2005 ve 2009 arasında çeşitli zamanlarda değindiğimiz aynı konuları bir araya getirerek bu bölümlere koyduk. Bu nedenle metin içinde veya dipnotlarla bazı söyleşilerin ne zaman yapıldığını belirtiyoruz. Mesela, Barack Obama'nin Türkiye'ye gelmesinden önce söylediklerimle onun Türkiye ziyaretinden sonra konuştuklarımızı birbirinden ayırarak okuyucunun söyleşileri daha kolay olarak takip etmesini sağlamaya çalıştık. Kitapta Kemal Atatürk üzerinde yaptığımız söyleşiler büyük bir yer alıyor. Mustafa Kemal'i Atatürk yapan psikolojik süreçleri anlamak ve onun politik fikirlerine daha yakından bakmak, yalnız bugün Türkiye'de gelişmiş olan "kimlik" sorununun bazı yönlerini değil bugünkü dünyadaki İslam-Batı ayrılığının bazı yönlerini daha derinden anlamak için de çok önemli. Kitapta üzerinde uzun olarak durduğumuz başka bir konu da Türkiye-Ermenistan ilişkilerine ait. Bu ilişkilerin nasıl düzelebileceğini Ekim 2009'da imzalanan Türkiye-Ermenistan anlaşmasından önce söylemiştim. Söylediklerime uygun politik uğraşların bu anlaşma için gerekli zemini oluşturduğunu görüyorum ve bu da beni memnun ediyor. Kıbrıs'taki çözüm için düşüncüklerimin de oluşmasını ümit etmekteyim.

Okuyucunun beni bir politikacı olarak değil de bir akademisyen ve dünya barışı için 30 seneden daha fazla çeşitli ülkelerde çabalarda bulunan bir kişi olarak algılamasını te-

menni ederim. Gerçek de bu. Bu nedenle Türkiye'de oluşan bazı yeni politik gelişmeleri çok olumlu bulurken, bu gelişmelerde rol alanların, olumsuz bazı süreçlerin gelişmesine engel olamadıklarını da kolayca söyleyebiliyorum. Bu kitabın okuyucular üzerinde Türkiye'nin geleceği hakkında sorular ve düşünceler oluşturmasını ümit ederim.

Vamık VOLKAN

ÖNSÖZ

Batıdan doğuya, kuzeyden güneye... Dillerin, dinlerin, medeniyetlerin beşiği Türkiye. 1071'den 1299'a, 1299'dan 1923'e, 1923'den 2023'e...Türkiye'yi ve Türk toplumunu tanımanın en iyi yolu bu coğrafyayı ve bu coğrafyada yaşananları anlamaktan geçer. Bunun en önemli aracı ise toplumun yaşadığı politik psikolojik süreçlerini iyi değerlendirmektir. Maalesef ülkemizde bu politik psikolojik süreçleri yönlendirmede söz sahibi olanlar bilgi sahibi değildiler. İşte tamda bu noktada Prof.Dr. Vamık Volkan dünyada ilk kez politik psikoloji bilim dalının kurucusu olarak karşımıza çıkmaktadır, üstelik de Kıbrıs asıllı bir Türk olarak. Bu nedenledir ki bir gazeteci olarak yıllardır izlediğim Prof. Dr. Vamık Volkan'ı ve kurmuş olduğu bilim dalını sizlere tanıtmak, Türkiye'yi ve Türk toplumunu daha iyi anlamak ve yorumlamak için böyle bir kitap oluşturma fikri ortaya çıkmıştır.

Yıllardır yapmış olduğum tv programlarında Türkiye'den ve dünyadan hem güncel hem de gözden kaçan bir çok detayı sizlerle paylaşmaya çalıştım. Elinizdeki kitapta aslında bu tv programlarından sadece birisinin izdüşümüdür. Kitabın büyük bir kısmı daha önce tv'de yayınlanmış ve izleyiciler tarafından büyük beğeni almış Prof.Dr. Vamık Volkan ile

gerçekleştirmiş olduğum röportajlardan oluşmaktadır. Geri kalanı ise kitabın bütünlük sağlaması için Vamık hoca ile denizaşırı elektronik posta yoluyla yapılan röportajları kapsamaktadır. Kitap her ne kadar söyleşi ve röportaj şeklinde gözüksün de bana göre tamamen kaynak gösterilecek bilimsel bir eserdir. Kitabı farklı kılan en önemli unsur da budur. Çünkü Vamık Volkan bu bilim dalının kurucusu olduğundan dolayıdır ki, ağzından çıkan her kelime politik psikoloji literatürüne eklenecek yeni bir veri olmaktadır.

Tüm bunların yanı sıra kitabı önemli kılan diğer bir unsur ise, dünyada kendi uzmanlık alanında bir deha olarak gösterilen ve konuyla ilgili bir çok bilimsel kitap çalışması olan Prof.Dr. Vamık Volkan'ın ilk kez bir gazeteci ile ortak bir kitap çalışmasına imza atarak bu bilim dalını kamuoyuna daha kolay ve anlaşılır bir halde sunulması için destek vermesidir. Kitabı oluşturma fikri benden, ortak çalışıp yazalım fikri Vamık Volkan'dan gelmiştir.

Kitabın asıl fikir babası ise Türkiye'nin en değerli bilim adamlarından Prof.Dr. Ümit Özdağ'dır. Bir süre önce sözde bir takım aydınların(!) Ermenilerden özür dileme kampanyasını başlattığı günlerde, Ümit Özdağ ile televizyonda yayındayken, kendisine, Vamık Volkan'ın yıllar önce benimle yaptığı bir röportajda; *"Biz Ermenilerden özür bile dilesek bir şey değişmeyecek!"* dediğini hatırlattım. Yayından sonra Ümit Özdağ bana; *"Bunu gerçekten Vamık Volkan söyledi mi? Bunun bir kaydı var mı? Çünkü bunu söyleyen sıradan bir kişi değildir, Vamık Volkan dünyada Politik Psikolojoloji biliminin kurucusudur. Ancak Türkiye'de yeterince tanınmıyor."*

dedi. İşte elinizde tuttuğunuz kitap bu kayıtların bir derlemesidir.

Kitapta Atatürk'ün **“Onarıcı Lider”** tanımlamasını neden ve nasıl hak ettiğini görürken aynı zamanda modern **“Türk Kimliğini”** nasıl inşa ettiğine de tanık olacaksınız. Basit bir dil sürçmesi gibi görülen Atatürk'e neden **“Ana”**Türk dendiğini, Gazi'nin **“Kemal”** olan adını nüfus kâğıdına neden **“Kamal”** olarak yazdırdığı, neden çok evlatlık edindiğini, tüm bunların bilimsel bir tabana nasıl oturduğunu ve bir çok ilginç ayrıntıya rastlayacaksınız. Bunun yanı sıra Atatürk'ün **“Yeni Türk Kimliğine”** modernleşmeyi kazandırmak isterken, bunu İslam dinini ortadan kaldırmak için değil tam tersi **“dini kurumları”** yeni kurulan Türk devletinin ve Türk halkının kontrolüne vermek için laiklik ilkesinin benimsendiğini anlayacaksınız. Ayrıca ABD'de algılanan **“İlımlı İslam”**ın şimdiki kullanılan anlamda değil de, **“Atatürk'ün inşa ettiği Türk Kimliği ile yaşayan Müslümanlık”** olarak algılandığını şaşırtarak okuyacaksınız. Umarım ki bu kitap ülkemize ve toplumumuza faydalı bir çalışma olur.

Gelelim kitap için bana destek olup bu eserin ortaya çıkmasına ön ayak olanlara. Öncelikle büyük bir tevazu ve hasasiyetle bu kitabı oluşturma fikrine olumlu yanıt veren Prof.Dr. Vamık Volkan'a, 2006 yılında kurmuş olduğu Politik Psikoloji Derneği ile Politik Psikoloji biliminin Türkiye'de ki öncüsü olan Prof.Dr. Abdülkadir Çevik'e, her konuda olduğu gibi bu konuda da sonsuz desteğini esirgemeyen ve bu kitabı yayınlama fikrini veren Prof.Dr. Ümit Özdağ'a, Kadim dostum Fazilet Karaduman'a, İnternet sitemi ve yazılarımı dü-

zelten, işlerimi koordine etmemi sağlayan, beni hep destekleyen ve cesaretlendiren dostum Yılmaz Şahin'e, Sevgili asistanım, yardımcım, sağ kolum, dostum, sırdaşım, bütün röportajlarımı yıllarca arşivleyen ve saklayan Hilal Turgut'a, müthiş yetenek düş mühendislerine, bir yayınevinden ziyade bir dostluk kulübü gibi çalışan, bütün heyecanlarımı benimle paylaşan her tür nazımı çeken Kripto Kitaplar Yayınevi çalışanlarından Hakan, Burak ve Mustafa beylere, özellikle de sevgili Yayın Yönetmeni Ümit Çıkrıkçı'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Kurmuş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'nden dolayı Mustafa Kemal Atatürk'e sonsuz minnetle...

Nuriye ATABEY

VAMIK VOLKAN HAKKINDA

- *Vamık Volkan kimdir? Nasıl bir aileden geliyorsunuz?*

Ben Kıbrıs'ta doğdum. Babam 1970'te öldükten sonra onun el yazısı ile yazılmış hatıraları bana verildi. Bu hatıralarında benim daha önce de bildiğim bir olayı anlatır. Mustafa Kemal'in Kastamonu ve İnebolu ziyaretlerinde yaptıklarını öğrendikten sonra bir şapka almış ve öğretmenlik yaptığı köyün kahvesine gitmiş. Orada bir masanın üzerine çıkıp elindeki şapkayı kahvehanedeki köylülere göstermiş ve Mustafa Kemal'i "taklit" ederek, "*Efendiler, bunun adı şapkadır*" demiş. Az kalsın orada bulunan imamın teşvikiyle köylüler babamı öldürmeye kalkışacaklarmış. Hatıralarında babam inatla köylülere yeni Türk kimliğini nasıl öğrettiğini anlatır. Yani içinde Türk lideri ile yaptığı özdeşimin yavaş yavaş nasıl geliştiğine bir örnek verir. Türkiye'de milyonlarca insanın da bu yeni Türk kimliği ile özdeşim yaptığı bir gerçektir.

Ben çocukken annem siyah çarşaf giyerdi. Kendini Kıbrıs'taki ailesindeki eski Osmanlı büyüklerinin bir devamı olarak gördüğünü tahmin ediyorum. Bu nedenle giydiği çarşaf o zamanın modasına çok uygundu. Evde annemle babam annemin özgürlüğe nasıl kavuşacağını konuşurlar. Bir gün an-

nem çarşafını attı. Babam ile yan yana başları dik yürüyerek yaşadığımız mahallenin sokaklarında beraber dolaştıklarını hatırlıyorum.

2005 yılında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi psikiyatri anabilim dalında üç aylık bir zaman diliminde misafir hocaydım. Ankara'ya gelişimin ikinci haftasında eski bir sınıf arkadaşımın evine yemeğe gittim. Yıllar önce ben Ankara Tıp Fakültesi'nde öğrenci iken ve henüz birbirleriyle evlenmemişlerken tanıdığım, benden yaşça küçük bir karı koca da yemeğe katıldılar. Gelen hanım altmış yaşlarındaydı. Gençliğinden altmışlarına varana dek başı açık olarak gezen bir üniversite mezunuydu. Bu karı kocayı 2005 yılında görmemden dört ay önce kadın başını örtmüş ve aynı zamanda genç kızlarının da başlarını örtmelerini sağlamıştı. Ben yetmişlerime varmışken çocukluğumda annemin yaptığıнын şimdi yüz seksen derece tersini yapan bir örnekle karşılaşılıyordum.

BEYİN GÖÇÜ İLE AMERİKA'YA GİTTİM

- Kıbrıslı Vamık Volkan neden Amerika'ya gitti?

1950'li yılların ortasında Amerika'da çok doktor yoktu. Dışarıdan doktor ithal ediyorlardı Amerika'ya. Bunun bir ismi de vardı. "Brain Drain" deniyordu. "Beyin Göçü" demek. Ben, "Beyin göçü"ne katılanlardan biri olmuştum. 1956 yılında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun oldum ve 6 ay sonra Amerika'ya gittim. Kıbrıslı olduğum için o zaman İngiliz tabiiyetindeydim. Kıbrıs'ta Türklere karşı Rumlardan gelen baskı başlamıştı. Birçok Kıbrıslı Türk'ün Kib-

rıs'tan kaçıp Türkiye'ye yerleşmesinden korkuluyordu. Bu nedenle 1956'da benim Türk tabiiyetine geçip Türkiye'de yerleşmem kanuni bakımdan çok güç olacaktı. İngiliz tabiiyetinde kalıp Türkiye'de çalışsam para kazanamayacaktım. Öte yandan Kıbrıs'a dönüp bir muayenehane açmayı da istemedim. Daha da okumak, bir psikanalist ve bir tıp okulunda hoca olmak istiyordum. Ailemde annem, babam, kız kardeşlerim, enişterim öğretmendiler. Ben de öğretmen olmak istiyordum. Bu nedenle "Beyin Göçü"ne katılmam için kişisel bir motivasyonum vardı.

- Kişisel motivasyonunuz mu sizi ABD'ye yöneltti?

1956'da bizim sınıftan 80 kişi mezun olmuştu. Kırkımız ABD'ye gittik. 8-10 arkadaşım ve ben Amerika'da kaldık, ötekiler Türkiye'ye döndü. Bu arada Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi yeni açılmıştı. Orada birçok bölümün başına benim sınıf arkadaşlarım gelmişti. Amerika'ya yerleşmek için gitmedim, ama sonunda oraya yerleştim. 20-30 ülkede konferanslar verdim. 40 tane kitabım var. Hepsinde nasıl olsa bir yerde Türk olduğumu mutlaka söylerim.

PSİKOLOJİYE NEDEN İLGİ DUYDUM?

- Tıp fakültesi mezunusunuz. Psikanalist olmayı Amerika'da mı seçtiniz?

Lisedeyken beyin cerrahı olmak istemiştim. Sonra farkına vardım ki beyin cerrahı olmayı istemem nedeni, insanların

beyinlerinden nelerin geçtiğini öğrenmek. Sonra psikiyatriyi seçtim. Böylece yine bir şekilde insanların beyninden geçenleri öğrenecektim. Bu nedenle Amerika'da psikiyatrist oldum ve sonra psikanaliz eğitimini bitirdim. O zamanlar psikanalist olmak için bu eğitimden geçen Türk yoktu. Belki de Uluslararası Psikanalistler Derneği'nin onayladığı ilk Türk psikanalist benim. Son yıllarda psikanalist eğitimi Türkiye'de de geliyor.

BİRİNCİ BÖLÜM

POLİTİK PSİKOLOJİ

- *Dünyada politik psikoloji nasıl başladı?*

1979'de o zamanın Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat tarihi bir girişimde bulundu ve İsrail'e gitti. İsrail Parlamentosu'nda bir konuşma yaptı. Bu konuşmada "Araplarla İsrail arasındaki çatışmanın yüzde 70'i psikolojiktir." dedi. Onun İsrail Parlamentosu'nda, Knessett'te, yaptığı konuşma profesyonel hayatımı çok etkiledi. Sedat'tan önce Bülent Ecevit de Türkler ve Yunanlılar arasındaki çatışmaların altında psikolojik süreçler olduğunu söylemiş ve hatırladığıma göre bu konuda bir de şiir¹ yazmıştı. Bülent Ecevit'in sözleri diplomasi dünyasında bir yankı yapmadı. Bunun aksine Enver Sedat'ın konuşması Amerikalı yetkililer arasında, belki de Amerika'daki Musevi lobisi nedeniyle ilgiyle karşılandı. Enver Sedat, ABD yetkilileri tarafından seviliyordu. Amerika'da bazı yetkili kişiler, Enver Sedat'ın söylediklerinin doğru olup olmadığını incelemek istediler. Bu kişiler Amerikan Psikiyatri

Derneği'ne başvurduğunda dernek: "Size Psikiyatri ve Milletlerarası İlişkiler Komitesinde görev verildi. Mısır'a, İsrail'e gidiniz, Araplarla, İsraillilerle konuşunuz ve Sedat'ın söylediklerini araştırınız" dedi. Ben de bu görevi üstüne alan komitenin içinde yeni bir üyeydim. İsrail'e, Mısır'a gittik ve Mısır, İsrail ve ABD hükümetlerinin desteğiyle çok yüksek seviyedeki Arapları ve İsraillileri üç ayda bir bir araya getirmeye başladık. Bir metodumuz yoktu ve biz diplomat da değildik. Önce hiçbir şey bilmiyorduk. Bu süreç 6 buçuk sene sürdü. Camp David toplantıları olarak bilinen Mısır ve İsrail liderleri arasında o zamanki Amerikan Başkanı Jimmy Carter'ın idaresi altında yapılan resmî konuşmalar vardı. Biz de Araplarla İsrailliler arasındaki diplomasinin gayri resmî olanını yaptık.

"AĞAÇ MODELİ" GAYRİ RESMÎ DİPLOMASİ METODU

Amerikan Psikiyatri Derneği'nin "Psikiyatri ve Milletlerarası İlişkiler Komitesi"nin 3 yıl komite başkanı oldum. Başkan olunca bu süreci daha yakından inceledim. Düşman temsilciler, gayri resmî toplantılarda bir araya gelince ne gibi psikolojik durumlar oluşur? Böyle toplantıları idare etmek ve olumlu hale getirmek için nelere dikkat etmemiz gerekir? Yavaş yavaş bu sorulara cevaplar bulmaya başladım. Arap - İsrail toplantılarından edindiğim tecrübelerle de dayanarak

birkaç sene sonra "Ağaç Modeli"² ismini verdiğim ve toplum psikolojisine dayanan gayri resmî diplomasi metodunu ortaya koydum.

Genellikle Avrupa'da toplanıyorduk. İlk toplantıdan 3 sene sonra, yani komite başkanlığımı üzerime aldıktan hemen sonra, Filistinli Arap büyüklerini de bu toplantılara getirmeye başladık. Bu Filistinli katılımcıların bir tanesi Avrupa'daki bir toplantıdan Gazze'ye döner dönmez öldürüldü. Başını kestiler. Yaptığımız işlerin ne kadar ciddi olduğunu o zaman anladım. Şoka girmiştım. Arap ve İsrailileri bir araya getirmemiz 1986'nın sonuna kadar sürdü. Amerikan Psikiyatri Derneği'nin içinde çıkan organizasyon karmaşıklığı nedeniyle bu proje sona erdi. Projeyi sona erdiren Araplar veya İsraililer değildi.

- Niçin öldürülmüştü bu Filistinli?

Onu öldürenler de Filistinli Araplardı. Herhalde bizim toplantılara katıldığı için vatan haini olarak görülmüştü. 1986'nın sonunda bu proje sona erdiği zaman ansızın yepyeni bir meslek geliştirdiğimin farkına vardım: Çatışma içinde olan büyük millî veya etnik toplumların psikolojisini incelemek ve barışa gidecek yolları aramak. Eskiden psikanalistler, psikiyatristler veya psikologlar böyle konuları bir odada oturup konuşurlar ve bu konuda teorik yazılar yazarlardı. Ama katiyen alanda çalışma yoktu/yapılmazdı. Bizim 1979'dan

² Bahsi geçen ağaç modeli uygulamasında, ağacın gövdesi ve kökü; gayri resmi diplomasiyi, Filistinli Arap ve İsraili katılımcılarını temsil eder. Ağacın yaprakları ve dalları ise toplumu simgelemektedir. (N.A.)

1986'ya kadar yaptığımız yepyeni bir şeydi. Alana inip çalışmaya başladık.

ARAP- İSRAİL SAVAŞLARI PSİKOLOJİKTİR

- Bu komite nasıl bir sonuç elde etti?

Enver Sedat'ın "Araplarla İsrail arasındaki çatışmanın yüzde 70'i psikolojiktir." sözünün doğru olmadığını öğrendim. Yüzde 99 diye bir oran verseydi doğruyu söylemiş olurdu. Savaşlar psikoloji nedeniyle ortaya çıkmaz. Ancak bir savaş ortaya çıktığı veya iki büyük grup arasındaki çatışma kronikleştiği durumlarda her şey - politik, askeri, ekonomik, hukuki şeyler-psikoloji ile bulaşır. O zaman çatışma içinde olan toplumların psikolojisini anlamadan diplomatik çözüm bulmak imkânsız gibi olur. İsrail ile Filistinli Araplar arasındaki durum hâlâ bu.

- Yani Enver Sedat yüzde 70 derken az bir oran mı söylemiş demek istiyorsunuz?

Evet, az bir oran söylemiş... İşte ben ve ekibim psikolojinin gerçek dünya problemlerine nasıl bulaştığını incelemeye başladık. Farkında olmadan bu sahada öncülük yaptık. Amerikan Psikiyatri Derneği'nin sponsorluğu altında yaptığımız çalışma bittikten bir sene sonra, 1987'de, Virginia Üniversitesi'nde bir merkez açtım. Bu merkezin adı "Center For The Study Of Mind And Human Interaction (CSMHI)"dı. (Akıl ve İnsan İlişkilerini Araştırma Merkezi). Böyle bir merkez dünyada ilk

defa kurulmuştu. Çünkü bu merkez Virginia Üniversitesi Tıp Fakültesi çatısı altına olduğu halde psikiyatristler, psikanalistler, psikologların yanında yüksek seviyedeki eski diplomatlar, siyasal bilgiler uzmanları, tarih profesörleri ve başka dallardan bilim adamları da bu merkezin üyesi oldular.

- Akıl ve İnsan İlişkilerini Araştırma Enstitüsü mü?

Evet, enstitü benzeri bir kurum. Fakat bir binanın içinde oturup yalnız akademik incelemeler yapmadık. Dünyanın çatışmalı bölgelerinde ve bazen çok tehlikeli yerlerinde çalıştık. Hiçbir bilim dalı veya meslek dünyadaki büyük etnik, millî veya dini toplumlar arasındaki ilişkileri ve çatışmaları tek başına anlayamaz. Birçok bilim dalındaki ve meslekteki uzmanları bir araya getirip çalışmak gerekiyor. Örneğin, 11 Eylül, 2001'den sonra dünyada olanları anlamak için tek başıma yorum yapmam acayip olur veya yeterli olmaz. Tarih uzmanlarının, diplomatların, ekonomistlerin ve başkalarının verecekleri bilgiye ihtiyacım olur.

TOPLUMLAR ARASI ÇATIŞMAYI İLK KEZ TIP BİLİMİ İLE ANLAMAK

- Neden Tıp Fakültesine bağlı bir merkez açtınız?

Toplumlar arasında bir çatışma olduğu zaman psikoloji de devreye girer. Bu nedenle biz bu merkezi Tıbbiye'nin çatısı altında açtık ve "koruyucu tıp" kavramını genişlettik. "Koruyucu tıp" kavramına toplumsal çatışmalar sonucu ortaya çıkan

kişisel ve toplumsal felaketleri anlamak ve onlar için barışçı bir yol bulmak kavramlarını ekledik. Merkezi açtığımız zaman, Sovyet İmparatorluğu değişiyordu. Mihail Gorbaçov baştaydı ve Sovyet yetkilileri yavaş yavaş Amerika'ya gelip gitmeye başlamışlardı. O dönemde Sovyetler Birliği'ndeki toplumsal süreçleri iyice anlayamıyorduk. Amerikan-Sovyet ilişkilerine gayri resmî olarak bakılması gerekiyordu.

ABD-SSCB ARASI GAYRİ RESMÎ DİPLOMASİ BAŞLIYOR

Ben Uluslararası Politik Psikoloji Derneği'nin (International Society of Political Psychology) (ISPP) kurucularından biri ve bu derneğin dördüncü başkanım. Başkanlığımın bittiği ilk yıl ISPP'nin yıllık kongresine Sovyetler Birliği'nden 4 kişi geldi. Bu beklenmeyen bir olaydı. Ben kongreye katılmak için otele gelince otel odamdaki masamın üzerinde bir küçük kâğıt gördüm. ISPP'in yeni başkanından bana bir mesaj gelmişti. Kâğıtta "Sayın Volkan, siz bu kurumun başkanıydınız. Moskova'dan 4 kişi geldi, ne yapacağımızı bilmiyoruz. Siz bu kişileri karşılayıp onlara hoşgeldiniz der misiniz, onlarla konuşur musunuz?" yazılıydı. O zamanlar Amerika'da "Sovyet" denince, onlar insan gibi değil de "boynuzlu canavarlar" gibi algılanıyordu.

Lobiye indim ve bir köşede ayakta duran ve devamlı sigara içen 4 kişi gördüm. Onların Sovyetler Birliği'nden gelen katılımcılar olduğunu hemen anladım. Onlara hoş geldiniz

dedikten sonra aralarında en uzun boylu olan kişi "Haydi bir markete gidip bira alalım" dedi. Onunla sokağa çıkıp bir market aramaya başladık. Benimle yürüyen adam, Stanislav Roschin, eskiden Londra'da en yüksek KGB ajanıymış ve aynı zamanda psikologmuş. Biraları satın aldıktan sonra ona Arap ve İsrailileri altı buçuk yıl konuşturduğumuzu söyledim. Buna benzer süreci Amerikalılar ve Sovyetler arasında da başlatmamızın bir imkânı olup olmayacağını merak ettiğimi ilave ettim. Aramızdaki bu konuşma hayatımı daha da değiştirecek ve beni büyük tarihi bir sürecin ortasına koyacaktı.

Otele dönünce Stanislav, 4 kişilik Sovyetler Birliği katılımcılarının şefi olan kişi ile konuştu. Bu kişi de Sovyetler Birliği kozmonotları ile çalışan başka bir psikologdu. O zamanın Sovyet psikologlarının nasıl bir eğitimden geçtiğini daha sonra öğrenecektim. Sovyetler Birliği'nde psikoloji demek "komünizmin" kişi ve toplum için en geçerli durum olduğunu "bilimsel" olarak vurgulamak demektir.

Stanislav Roschin ile bira satın almak için beraber yürüyüşe çıkmamızdan birkaç ay sonra benim Virginia Üniversitesi'ndeki küçük merkezimle Sovyetler Birliği Duması, Amerikalılar ve Sovyetler arasında gayri resmî diplomasiyi başlatmak için bir anlaşma imzaladı. Böylece ekibimle beraber Sovyetler Birliği'ne gitmeye başladık. Hemen sonrasında Mihail Gorbaçov'un bazı yardımcıları bizimle buluşmaya başladılar. Gorbaçov psikolojik süreçlerin milletler arasında önemini iyice anlamıştı. Örneğin, Amerikan Başkanı Ronald Reagan ile konuşurken Reagan'a "Sizin elinizden düşmanını-

zı alacağım, silip atacağım” demişti. Düşman olan kendisi ve Sovyetler Birliğiydi. Herkesin bildiği gibi “Soğuk Savaş” Gorbaçov-Reagan konuşmalarından sonra sona erdi.

Stanislav Roschin ve Vamık Volkan

- Sizin Amerika adına Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecindeki psikolojik araştırmanıza Sovyetler Birliği tarafından bir destek verilmeseydi, bir heyet oluşturulmasaydı, bu çalışma başarılı olur muydu?

Ben ve ekibim Amerika adına bir şey yapmadık. Benim kurduğum Akıl ve İnsan İlişkilerini Araştırma Merkezi (CSMHI) adına çalıştık. O zaman benim merkezimde

(CSMHI) bu gibi bir projede kullanmam için Tıp Fakültesi Dekanı'nın bize verdiği 8 bin Dolar vardı. Çok küçük bir miktar. Bununla başladık, akademisyenler olarak çalıştık. Sovyetlerin bu çalışmadan çok şey kazandıklarını sanıyorum.

Bu konuyu geçmeden önce Stanislav Roschin ile ilk buluşmamızda aramızda bir yakınlık oluşmasının nedenini anlattım. Çünkü bu çok önemli. Stanislav ile beraber çalışmaya başladıktan birkaç sene sonra Türkler hakkında kişisel bilgisi olduğunu söylemişti. Nazım Hikmet'in kız arkadaşı Nazım öldükten sonra Stanislav'ın da kız arkadaşı olmuş ve daha sonra ikisi beraber Moskova'da Nazım Hikmet'in evinde beraber yaşamışlar. Hatta evde Nazım'a ait birçok şey varmış.

SOVYETLER KURU PASTA GİBİ PARÇALANIYOR

- Başa dönersek, bu çalışmalardan sonra ne yaptı Vamık Volkan?

Ruslarla olan ilişkilerimiz nedeniyle Gorbaçov başkanlığı bırakmadan tam bir buçuk ay önce Moskova'dan bana bir davetiye geldi. Moskova'ya gittim. Sovyet İmparatorluğu'nun her cumhuriyetinden ve benzer bölgelerden temsilciler getirmişler. Bunlara "etnik kimliğin" ne olduğunu öğretmem istendi. Onların gerçek isteği şuydu: Glastnost, Perestroyka var. Fakat Sovyet İmparatorluğu demokratikleştikçe her yerde "biz şimdi kimiz?" sorusuyla ilgili olaylar çıkmış. Onlara etnisitelerinin ne olduğunu anlatırsam yine kardeş gibi kalırlar ve Sovyetler Birliği ayakta kalır gibi hayalleri vardı.

4 gün Sovyet Diplomatik Akademisi'nde Sovyetler Birliği'nin çeşitli yerlerinden, Ermenistan, Azerbaycan, Litvanya, Dağıstan gibi yerlerden, gelen temsilcilerle sabahtan akşama kadar buluştum. Dördüncü gün bir Rus elini kaldırdı ve "Senin doktor, kuru pasta parça parça olacak" dedi. Kuru pasta dediği Sovyetler Birliği'ydi. Herkes endişe ile güldü. Bu katılımcı doğruyu söylüyordu ve bildiğiniz gibi çok geçmeden Sovyetler Birliği parçalandı.

YELTSİN DÖNEMİNDEKİ KOMPLİKASYONLAR

Yeltsin başa geçtikten sonra Yeltsin'in adamları ile çalıştık. 7 sene CSMHI ekibimle Rusya ile Baltık Cumhuriyetlerinin ayrışmalarının barışçıl bir şekilde gelişmesi için yardımda bulunduk. Tahmin edeceğiniz gibi çok büyük komplikasyonlar vardı.

Özellikle Estonya'da çalıştık. Estonya'daki çalışmalarımızın ilk iki yılını hem kendi merkezim hem de Atlanta'da eski Amerika Başkanı Jimmy Carter'in Carter Merkezi adına yaptım. Estonya küçük bir yer. Bir buçuk milyon nüfusu var. Fakat Estonya'da yaşayan her üç kişiden biri Rusça konuşuyor. Yani ya Ruslar ya da eski Sovyet İmparatorluğu'nun başka yerlerinden gelip Estonya'ya yerleşenler ve "düşman" olarak algılananlar var. Estonya'daki çalışmalarımız çok başarılı oldu. Daha sonra Estonya Cumhurbaşkanı olan Arnold Rüütel bizimle çalışan kişilerden biri oldu.

SOVYETLER'İN ARDINDAN YUGOSLAVYA

Yugoslavya parçalanınca Yugoslavya'ya gittik. Bu arada Jimmy Carter'ın bir kurumunda, onun "International Negotiation Network" (INN) ismini verdiği ve dünya işlerine bakan bölümünde 10 yıl üyelik yaptım. Birçok dünya liderlerini tanıdım. Bir defa da Carter ile Senegal'e gidip Afrika'daki çatışmaları anlamaya çalıştım. Fakat bu konu üzerinde derinden durmak için vaktim olmadı. Yine Carter Merkezi'nin ve CSMHI'in bir temsilcisi olarak Yugoslavya'nın çökmesinden sonra dünyanın bu bölgesinde uğraşlarım oldu.

Ayrıca Yugoslavya çökünce orada, Saddam Hüseyin'in istilasından sonra Kuveyt'te, Arnavutluk'ta, Makedonya'da ve başka yerlerde CSMHI'in projeleri oldu. Hepsi uzun hikâyeler. Bu yerlerde yaptıklarımı politik psikoloji üzerine yazdığım birçok kitapta detaylı olarak anlatmış bulunuyorum.

Politik psikoloji üzerinde çalışırken büyük toplumların kimliğinin milletlerarası veya diğer büyük gruplar arası ilişkilerde ne kadar önemli olduğunun farkına vardım. Önce büyük toplum veya grup kimliği terimi ile ne demek istediğimi anlatmaya çalışacağım. Büyük grup kimliği; onbinlerce, yüz binlerce, milyonlarca kişinin yaşamları boyunca birbirlerini hiç göremeyecekleri halde, çocukluktan başlamak üzere, o topluluğun lisanını, dinini, yemek türünü, ninnilerini, danslarını, kültürel sembollerini, geleneklerini, düşmanlarını ve bazı tarihi olayların efsaneleşmiş imgelerini, duygusal olarak paylaşmaları ve bu yönlerden aynı olduklarını hissetme-

leri ile oluşan soyut bir kavramdır. Literatürde çeşitli büyük grup kimliklerinden söz ederiz; ulusal, etnik, dini gibi. Bazen de komünizm gibi bir çocuğun yetiştiği ortama hakim olan politik ideolojilerden doğan paylaşılmış beraberliklere atıflarda bulunuruz. Bu söyleşide büyük grup kimliklerinin çeşitli isimlerinin ve aralarındaki farklılıkların üzerinde durmaktansa büyük grup kimliğinin kişi ve toplum psikolojisinde oynadığı rollerden söz etmek istiyorum.

BÜYÜK TOPLUMUN ÇADIRI

Diyelim ki benim kişisel kimliğim giydiğim elbisedir. Bir büyük çadır düşününüz. Onun altında binlerce milyonlarca kişi. Bu çadırın altındaki her kişinin bir elbisesi, bir kimliği var. Fakat çadırın bezi herkesin ikinci elbisesi. İkinci bir kimliği. Kadın da olsanız, erkek de olsanız, muhalefet de olsanız, lider de olsanız bu çadırın bezi sizin ikinci elbiseniz. Benim en çok üzerinde durduğum şey bu çadırın bezini, yani paylaşılan büyük grup kimliğini, anlamak. Bu çadırın bezi nasıl oluşur? Çadırın bezinin üzerinde ne gibi desenler var? Çadırın bezinde yırtıklar oluştu mu kişisel kimliğimizi simgeleyen kendi elbisemizi unuturuz, çadırın bezini onarmak için birleşiriz. Bir başka söyleyişle, kişisel kimliğimiz ile uğraşacağımıza büyük grup kimliği ile meşgul oluruz. Çadırın bezi bizim kendi elbisemizden daha önemli olur. Çadır bezini ayakta tutan da lider oluyor. Bu nedenle bir çadırın bezinde yırtıklar oluştuğu, çadırın bezi sallandığı zaman direğin kendisi çok önemli. Sağlam olmazsa, çadır çöker. Büyük toplum-

larda gerileme olduğu zaman toplumun politik liderinin kişilik organizasyonu çok önemli bir faktör oluyor.

SEÇİLMİŞ TRAVMA VE MILOSEVIÇ ÖRNEĞİ

Bir buluşumuz var. Buna "seçilmiş travma" dedim ben. Daha önce bahsettiğim çadır bezinin üzerinde birtakım resimler olduğunu düşününüz. Her millî, dini, etnik grubun çadır bezleri üzerinde kendilerine ait desenleri vardır. Bu desenlerden en önemlisi toplumun tarihi ile ilgili. Paylaşılan tarihi bir felaketten sonra bu olayın imgesi, resmi, çadır bezinin üzerine bir mühür gibi basılır. Bu tarihi olay yalnız bir tek büyük gruba ait. Bu nedenle onun paylaşılan imgesi büyük grup kimliğinin bir sembolüdür.

Bazen paylaşılan felaketten yıllar veya yüzyıllar sonra bir politik lider, çadır bezi üzerindeki bu tarihi deseni tekrar boyamaya ve politik kazanç için herkesin gözü önüne getirmeye çalışabilir. Bunun en tipik örneğini Slobodan Miloseviç bize gösterdi. 600 yıl önceki Kosova Savaşı'nın imgesi, Sırpların çadır bezi üzerinde yüzyıllarca sembolik bir desen olarak kalmış. Miloseviç bu deseni kullanarak Sırbistan halkını çok kötü şeyler yapmak için hazırladı. Bunu nasıl yaptı? 600 yıl önce Kosova Savaşı'nda Osmanlılar tarafından öldürülen Sırp liderinin, Prens Lazar'ın, 600 yıllık cesedini 1989'da topraktan çıkartıyorlar, bir tabuta koyuyorlar ve bir yıl boyunca bir Sırp köyünden diğer bir Sırp köyüne gezdiriyorlar. Sanki Kosova Savaşı ve Lazar'ın başının kesilmesi dün olmuş gibi bir toplum psikolojisi yaratıyorlar. 600 yıl önce olan olaya karşı gelişen duygular, korkular, düşünceler ve öz alma istekleri bugünkü dünyaya ge-

tiriliyor, işler karışıyor. Müslümanları (Boşnakları) öldürme sanki Sırpların hak ettikleri bir şey olarak algılatılıyor.

Ayrıca Kosova'da yeni bir anıt yaptırılıyor. Anıtın bir duvarına 1389-1989 yazdırılıyor. 600 yılı bir araya getiriyorlar. Kosova Savaşı'nın 600'üncü yıl dönümünde Miloseviç, sanki kendisi 600 sene önce ölen Lazar'ın hayaletiymiş gibi, bir helikopterle gökten aşağı inip anıtın etrafındakilerin öç alma duygularını alevlendirecek bir nutuk çekiyor.

*1989'da Milosoviç tarafından abide haline getirilen ve
yüksürsüde Balkanlar'da Kosova Savaşı'nın Anıtı.*

Anlattığım süreç, Sırbistan'da gelişirken bunun çok tehlikeli sonuçlara varabileceğini tahmin etmiştim. Diplomatik dünya da bunun çok tehlikeli olduğunu sezdi ve Miloseviç'i yatıştırmak için Almanya Büyükelçisi'ne bir görev verildi. Almanya Büyükelçisi ile sonradan konuştum. Gidip de Miloseviç'e kesin "Bu tür davranışları bırak" diye söz edeceğine Sırp liderine bir kitap vermiş. Goethe'nin bir kitabı. Bu kitapta çırak olacak kişiye bir süpürge veriliyor. Bu süpürgeyi kırdığınız zaman 2 süpürge oluyor. Süpürgeler çoğaldıkça bir kaos oluşuyor. Mesele şu: Sembolik olarak Miloseviç'e diyorlar ki "Sen aşırı milliyetçiliği bırakmazsan süpürgelerin çoğalması gibi bu ideoloji de yayılacak ve karmaşıklık ortaya çıkacak."

- Kitabı okumamış mı Miloseviç?

Okumuş ve Alman Büyükelçisi'ne "Korkmayın hiçbir mesele yok" demiş. Bakın psikolojik olarak böyle tehlikeli bir şeyin gelişmesini görmüştük. Diplomatik olarak uyarı da yapılmış, fakat yukarda anlattığım gibi etkili bir uyarı olmadı.

- Miloseviç'ten yola çıkarsak, belli bir trans hali de söz konusu mu? Bunları, dış dünyanın uyarılarını algılamaması gibi. Ayrıca niçin direkt söylenmedi bu uyarı?

Politikanın kendi içinde ayrı bir dünyası var.

TOPLUMU PSİKANALİST GÖZÜYLE ÇÖZMEK VE ANLAMAK

- *Dolayısıyla bu çalışmalarınızla dünyada ilk kez toplumlar ve liderler üzerine siz mi çalıştınız?*

Büyük toplum psikolojisini bir psikanalist olarak anlamaya çalıştım ve büyük toplum psikolojisinin kendine özel süreçlerini inceleyerek ortaya yeni teoriler koydum.

Bildiğiniz gibi politikada politikacılar, diplomaside diplomatlar bilerek veya bilmeyerek çok defa kişisel veya toplumsal kazançlar için psikolojiyi kullanırlar. Benim incelediklerim bunlar değildir. Ben insanlara ait veya toplumlara ait psikolojiyi bir psikanalist olarak araştırdım. Örneğin, neden bir toplum olarak hem müttefiklere hem de düşmanlara ihtiyacımız var? Düşman temsilcileri bir araya gelince ilişkileri ne gibi süreçlerden geçer? Neden kimlik adına "ötekileri" öldürüyoruz?

KÖRÜ KÖRÜNE İNANÇ VE LİDERLER

- *"Körü Körüne İnanç" kitabınızla neyi anlatıyorsunuz?*

Bu kitapta biraz önce söz ettiğim çadırın bezini oluşturmak için kaç tane ipliğin bir araya getirildiğini anlatmaya çalışıyorum. Bir de toplumda veya başkalarıyla bir çatışma olduğu zaman liderin kimliğinin ne kadar önemli olduğunu anlatıyorum. Bazı liderleri mukayese ediyorum. Atatürk'le başkalarını mukayese ediyorum. Nelson Mandela'dan, Richard Nixon'dan, Adolf Hitler'den bahsediyorum.

- *"Körü Körüne İnanç" kitabında en çok hangi liderlerin üzerinde durdunuz?*

Onarıcı ve yıkıcı liderler üzerinde durdum. Atatürk kendisini takip edenleri yüceltiyor. Buna karşı 180 derece öteki tarafta Hitler gibi liderler var. Onlar, kendilerini büyük göstermek için kendilerine hedefler seçip onları öldürüyor. Çünkü rakip istemiyor. Ayrıca bazı liderler öğretmen gibi oluyor. Bu kitapta Atatürk'ün öğretmenliğinden bahsediyorum. Türkiye'de birçok kişi Atatürk'ü bir öğretmen gibi görmüş. Hatta ona "Başöğretmen" demişiz.

- *Dünyada başka bir örneği var mı bu olayın?*

Tanzanya'nın da bir lideri var. Onun lakabı da öğretmen. Ama o çok değişiktir Atatürk'ten...

GLOBAL GERİLEMİYİ ANLAMAK

- *Yine de dünya, liderini bekliyor herhalde.*

Dünya, bugünlerdeki global gerilemeyi başlatan nedenleri anlayacak ve anlatacak olan birisini bekliyor. Beklenen dünya liderini şöyle tanımlayabiliriz: Kuvvetli bir ülkeden, karizmatik, akıllı, dünya tarihini çalışmış, gerçek tehlikeleri görebilen, fakat hayal edilen tehlikeleri gerçeklerden ayırt edebilen birisi. Sesi dinlenecek, dünyayı bizler ve onlar diye ayırmayacak. Ve konuştuğu zaman "öteki"ni aşağılamayacak birisi. Bir de dini katıyen politikaya alet etmeyecek. Dini politikaya karıştırdığınız zaman kötü süreçler ortaya çıkar. Bir lider kendini Allah'ın uzantısı olarak algılayacak her şeyi bilirmiş

gibi davranır ve bu durumda katı bir politika yürütür, gerektiği zaman esneklik gösteremez.

İKİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK'TEN "ANA" TÜRK'E ONARICI LİDERLİK

DEVRİMLERİ HAZMETMEK ZOR

- Atatürk'le ilgili olarak neden bir uzlaşma içinde değiliz?

Atatürk çok büyük devrimler yaptı. Bu devrimler çok kısa bir süre içinde oluştu. 1915 Gelibolu savaşı ile 1938 Atatürk'ün ölümü arasında çok kısa bir zaman var. Bu süre içinde İstiklal Savaşımız, Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesi, halifeliğin sona ermesi, Cumhuriyetin kurulması, laikliğin oluşması, kadınlara hak verilmesi, eğitimin değiştirilmesi, harf devrimi gibi çok büyük olaylar ve devrimler oluştu. Bunun yerleşmesi için uzun yıllar gerekir. Bir de modern Türkiye'de oluşan devrimler önce büyük şehirlerde yaşayan ve "aydınlar" olarak tanınan grup tarafından benimsenecek ve sonra köylere kadar gidecekti. Fakat, Türkiye'de "köyler" ve onlarla beraber eski gelenekler, düşünce ve inanç biçimleri şehirlere geldi. Örneğin, Atatürk devrindeki İstanbul ve An-

kara nüfuslarını düşünelim ve bu şehirlerin bugünkü nüfuslarını o zamanki nüfusları ile kıyaslayalım; “köylerin” şehirlere akışının yanı sıra Atatürk devrimlerinin, beklenildiği gibi, kayıplara da yol açtığını unutmayalım. Kayıplar için yas tutulması gerekiyordu. Büyük grupların -etnik, millî grupların- süreçleri kişisel süreçlerden daha değişik. Diyelim ki, Allah göstermesin, sevdiğiniz birini kaybediyorsunuz onun kişisel yas süreci, her şey yolunda giderse, pratik yönden bir iki sene sürer. Ancak büyük toplumların yas süreçleri uzun yıllar sürer. 30-40 sene 60-100 sene sürer. Devrimleri hazmetmek kolay bir şey değil. Bu nedenle sualler ortaya çıktı.

TÜRK TOPLUMUNUN İKİ BÜYÜK YASI

- Türk toplumu hâlâ yasta mı? Atatürk'ün ölümü ile ilgili olarak bunu söyleyebilir miyiz?

Her kayıptan sonra yas tutulur. Yas tutmayı bir şeyin değiştiğini veya yok olduğunu kabul etme süreci olarak tanımlıyorum. Türk toplumun iki büyük kaybı oldu: Birincisi, Osmanlı İmparatorluğu'nu kaybetme ve ikincisi de Atatürk'ün ölümü. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılında Anadolu'da halkın durumu çok iyi değildi. Buna rağmen Osmanlı İmparatorluğu'nu kaybetmek, eski gelenekler, düşünceler ve inançların birçoğunu kaybetmek oldu. Ayrıca, imparatorluğun son yüzyılı içinde, savaşlarda 5 milyon kadar kişi öldü. Göçler var. 5 milyon Müslüman yaşadıkları yerleri bırakmak zorunda kaldı. Anadolu'da yaşayan 5 kişinin 4'ü dışarıdan gelmiş kişiler ve onların evlatları. Osmanlı'nın son yüzyılı facialarla dolu. Bir

zamanlar dünyanın bugünkü Amerika'sı gibiydik, en kuvvetli imparatorlukluk. Osmanlı'nın çöküşüyle bu inancı veya onu tekrar canlandırma imkânını da kaybettik. Atatürk bizim için yeni bir kimlik geliştirdi. Bu kimlik tam tutunmadan Atatürk de ölüyor. Onun ölümünü de kabul etmek zor oluyor.

Yukarda dediğim gibi Osmanlı'nın son yüzyılında 5 milyon Osmanlı ölmüş ve 5 milyon Osmanlı göçmen olmuştu. Cahillik, fakirlik, dini yüksek seviyede kişiliğimize saygı vermek için değil de menfaat için kullanma, aşağılanma, yas tutma her yerdeydi. Üstelik Osmanlı İmparatorluğu çökerken ülke istila altındaydı. Böyle büyük bir toplum krizinde Türkiye'de yaşayanlar talihli çıktılar. Bizim karizmatik liderimiz, Mustafa Kemal, tarihin "onarıcı liderlerinin" en iyi örneklerinden biri olacaktı.

Atatürk halka güven vermek için görkemli ifadelerde bulundu. Örneğin, "Ne mutlu Türküm diyene" veya "Bir Türk dünyaya bedel" dedi. Bazı kişiler bu gibi sözleri 2006 Türkiye'sinde var olan duruma göre yorumlamaya çalışıyorlar. Bu yanlış bir girişim. Atatürk de ırkçılık yoktu. O, "Türk" kelimesi ile bütün Türkiye'de yaşayan herkesten söz ediyordu. Bugün "ikinci bir onarım"dan söz ediliyor. Eğer bu "ikinci onarım" tarihimizdeki sürekliliği korumak ve zenginleştirmek için kullanılıyorsa onu kabul ediyorum. Eğer bu "ikinci onarım" Atatürk ve arkadaşlarının başlattığı kimliğimizi bozup eski cahilliği geri getirmek ve bugünkü dünyaya uymayan ve bilhassa kadınları ezen bir "medeniyet" yaratmaksa onu korkunç bir gerilemenin ifadesi olarak görüyorum. Bu konuyu Türk aydınlarının açık açık tartışmalarını istiyorum.

ATATÜRK'Ü NEDEN İNCELEDİM?

- *Atatürk'ü incelemek nereden aklınıza geldi?*

Bir önceki konuşmamızda söylediğim gibi benim ailemde bir hikâye vardır. Bilindiği üzere Atatürk 1925'te Kastamonu'ya gitmiş ve elindeki Panama şapkasını halka gösterip şu meşhur sözleri söylemiş; *"Efendiler bunun adı şapkadır."* Bu olaya çok benzer bir vaka babamın başına gelmiş. Babam Kıbrıs'ta bir köyde öğretmenlik yaparken eline bir şapka alıyor, öğretmenlik yaptığı köyün kahvesine gidiyor, masanın üzerine çıkıyor ve Atatürk'ü taklit ediyor. *"Efendiler bunun adı şapkadır"* diyor. Babamın bu davranışı üzerine oradaki imam ve onun arkadaşları babamı az kalsın öldüreceklermiş. Babamın bu imamla ve fanatik dincilerle uğraşları vardı. Bunlar ailede konuşulurdu. Bu nedenle ben çocukken kendi içimde Atatürk'le babamı mukayese ederdim. Kazanan kimdi? Tabii ki Atatürk'tü. Fakat babamın da bu davranışının ne kadar cesaret gerektirdiğini o yıllarda anlamama imkân yoktu.

Liseyi Kıbrıs'ta bitirdikten sonra Ankara'ya geldim, Ankara Tıp Fakültesi'nden mezun oldum, Amerika'ya gittim.

1973'te Amerika'da Princeton Üniversitesi'nde Ortadoğu'yu ve Ortadoğu liderlerini anlamak için bir toplantı vardı. Beni de davet etmişlerdi. Orada takdim etmek için bir yazı yazdım. Yazının ismi: *"Atatürk ve Kadınlar"* dı. Toplantıya katılan ve Princeton Üniversitesi'nde tarih profesörü olan Norman Itzkowitz isimli bir bilim adamı da bir takdim yaptı. Onun yazısının adı da *"Atatürk ve Kadınlar"* dı. Ne tesadüf!

O güne kadar birbirimizi tanımıyorduk. Norman Itzkowitz de psikanaliz üzerinde çalışmış birisiydi. Ayrıca Türkçe de biliyordu. Yıllar önce Türkiye’de çalışırken çocukları olmuş. Çocuklarının büyüdükları odanın duvarında Atatürk’ün resmi varmış. Kendisiyle tanışmamızın ardından Atatürk üzerinde beraber bir kitap yazmaya karar verdik.

Norman Itzkowitz ve Vamık Volkan, 2002

- Zaten bu kitabı da beraber yazdınız.. Ne kadar sürdü çalışmalarınız?

Yedi sene sürdü. Çok zor bir şeydi. Çünkü Atatürk’ü bir insan seviyesine indirmek psikolojik bakımdan çok zor bir şeydi, hem benim için ve hem de Norman için. Aynı zaman-

da Atatürk'ü anlama süreci babamı ve kendimi daha derinden anlamam için bir süreç olmuştur.

Çocukluğumdan beri benim aklımda Atatürk imgesi, bir Türk olarak kendimi yetiştirip, kendi ideallerime nasıl erişebileceğimi gösteren, içimde özgürlük sağlayan bir semboldü. Atatürk'ün kim olduğunu anlamakla kendimi daha iyi anlamış oldum.

- "Ölümsüz Atatürk" kitabı kendi türü içinde çok önemli bir kitap ama Türkiye'de yayını çok gecikti. Bu gecikmenin sebebi nedir?

Atatürk'ü etten kandan oluşmuş bir insan olarak anlatmak isteğimiz 1980'lerin başında birçok engelle karşılaştık. Ben o zamanlar saftım herhalde. Akademik bir çalışmanın politik dirençler ortaya koyacağını tahmin etmemiştim. Nasıl olduysa Washington'daki Türk Büyükelçisi Atatürk hakkında bir kitap yazdığımızı duymuş. Beni elçiliğe davet etti ve bana bir gözdağı vermeye çalıştı. Şaşıp kalmıştım. Kitap çıkınca kitabın bir kopyasını o zamanın Kıbrıs Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'a gönderdim. O yıllarda Rauf Bey'i yakından tanımaya başlamıştım ve kendimi Kıbrıs tarihine ismini yazmış olan bu insana yakın hissediyordum. Kitabı okur okumaz Rauf Bey bana bir mektup yazdı. Bu mektupta Atatürk'ün bir insan olarak tanıtılmasının onun büyüklüğünü daha açık olarak gösterdiğini ifade etti. Ben bu mektubu hâlâ saklıyorum. Anladığıma göre Rauf Bey o zaman bu mektubun içindekileri Türkiye'deki büyük politik ve askeri kişilere söylemiş. Fakat Türkiye'den beni arayan söransiyonmadı. 1980'lerde ve 1990'larda Virginia

Üniversitesi'nde ekibim ile Rusya'da, Baltık ülkelerinde, eski Yugoslavya'da, Kuveyt'te, Gürcistan'da ve başka yerlerde çalıştım ve Türkiye dışındaki toplumlar ve milletler arasındaki çatışmalarla meşgul oldum. O zamanlar Amerika'ya gelip yanımda çalışan birkaç Türk psikiyatr ve psikologdan başka Türkiye'de beni tanıyan kişiler yoktu. 2000'lerin başında emekliye ayrıldıktan sonra Ankara ve Ege Üniversitelerinde, Cerrahpaşa'da ve Bahçeşehir Üniversitesi'nde misafir hocalık yapmaya başladım. Bu arada birçok kitabımı Türkçe'ye çevirmeye başladılar. 2005'ten beri her yıl Nobel Barış Ödülü'ne adaylığım ortaya çıkınca Türkiye'de beni tanıyanlar ve arayanların sayısı yükseldi. Bahçeşehir Üniversitesi ile yakın bir ilişkim var ve halen devam etmekte.

Rauf Denktaş ve Vamık Volkan, 1998

TURKISH REPUBLIC OF NORTHERN CYPRUS

PRESIDENT'S OFFICE

7 December 1984

Prof. Vamık Volkan
1909 Stillhouse Road
Charlottesville, VA. 22901

Dear Volkan,

Thank you for Immortal Atatürk which I read through while waiting for Mr. Kyprianou to return to New York after getting his instructions from Athens!.

For my generation (1924 -) Atatürk is a super-human-being who can, like the king, do no wrong. As such he is immortal and grows younger from year to year with his messages to the Turks in general. My trepidations about the book, when we kept talking about it while it was in the making, was whether your psychoanalytic approach might destroy this image of immortality or be interpreted by some as intended to do so. I am glad to report that your book made me discover the mortal Atatürk affected as such, in his childhood and youth and during his whole career, by daily events, having the same difficulties, calamities, shortcomings, desires and aspirations of any young man. His achievements, therefore, have acquired a greater meaning and magnanimity and his immortality as a leader and nation-maker has been truly underlined. He was a mortal who accomplished the impossible and became a landmark in the history of nations fighting for justice and freedom!

Discovering "Atatürk, the Man" has been a great experience for me. Thanks, congratulations and well-done.

With best regards.

Sincerely,

Rauf R. Denktas
President
Turkish Republic of
Northern Cyprus

Rauf Denktas'ın Vamık Volkan'a gönderdiği mektup

İNSAN ATATÜRK

- Kitabınızı okurken bazı cümleler beni tedirgin etti. Her an bir şey çıkacak, Atatürk'e kötü bir şey söylenecek düşüncesine kapıldım. Sonuçta Atatürk bu ülkenin kurucusu ve dinmez bir sevginin sahibi. Ama dediğiniz doğru Atatürk'te her şeyden önce bir insan.

Tabî ki bu tedirginliğinizi çok iyi anlıyorum. Bu çok önemli. Çünkü bu kitabı yazmadan önce, 1974'te, Türkiye'ye geldim. 13 ay Türkiye'de kaldım "Tek Adam"ı yazan Şevket Süreyya Aydemir'le çalışmanın yanı sıra Atatürk'ü şahsen tanıyan insanları buldum, onlarla konuştum. Bunlar arasında benim için en önemli ve bana en çok yardım eden kişi merhum Sabiha Gökçen hanımdı. Sizin "İnsan Atatürk" dendiğinde tereddüt ettiğiniz gibi kitap üzerinde uğraştığım yıllardaki Türkiye hükümetinde görevli bir kişi de "Bir Türk, Atatürk hakkında kitap nasıl yazar?" diye düşünmüş. Hiç beklemediğim halde başımıza birtakım işler geldi.

ATATÜRK'ÜN YASI

- Kitabın önsözünde kitapla ilgili çok ilginç bir anınız da var. İsterseniz onu da söyleyelim: Kitabı bitirdikten sonra o gece bir rüya görmüşsünüz.

Kitabımızın Chicago Üniversitesi Yayınevi tarafından 1984'te yayımlanmasından hemen sonra Virginia Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin o zamanki dekanı, Profesör Norman Knorr,

bu olayı kutlamak için bir parti verdi. İki yüz kadar bilim adamı ve eşleri partiye geldiler. O akşam bir rüya gördüm. Rüyamda bütün büyük dünya gazetelerinin ön sayfalarını gördüm. Fransızca, İngilizce, Almanca vb. gazeteler. Hepsinde ayrı lisanlarda ama aynı başlık var: "Atatürk öldü." Başlıkları okuyorum ve rüyamda hüngür hüngür ağlıyorum. Demek ki Atatürk'le 7 sene beraber yaşadıktan sonra Atatürk'ü o zaman insan yapabilmişim, o zaman yas tutabilmişim. Bu kitabı yazmak çok büyük bir psikolojik süreçti benim için. Aynı zamanda babamı da anladım ve sonrasında babamı daha çok sevdim.

ÖLÜLER EVİNDE BİR ÇOCUK

- Kitabınızda Atatürk'ün sadece kendi kişiliğinden yola çıkmamışsınız. Atatürk'ün doğum öncesinden başlayarak ve tarihsel süreçler içerisinde, örneğin İttihat ve Terakki, Balkan Savaşları'nı okuyoruz, Enver Paşa ile kıyaslamasını görüyoruz kitapta. Anlattığınız kadarıyla Atatürk zor bir çocukluk geçirmiş. İsterseniz oradan başlayalım. Atatürk'ün yaşadığı nasıl bir çocukluktu?

Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım 14-15 yaşında daha cinsiyetini anlamadan evlenen güzel bir hanım. Peşi peşine üç çocuğu oldu. İki erkek bir kız. Geniş aile içinde yaşadı. Kocasının ailesi içinde yeni gelin ama kendisi hâlâ bir çocuk sayılabilir. İlk olarak kızı ölüyor. Kocasını Ali Rıza Efendi, o zamanın Osmanlı-Yunan sınırında haydutlarla dolu bir yerde gümrük memuru. Kızı öldükten sonra hanımını da alıyor bu bölgeye

götürüyor. Bu bölgede 4-5 ev var, haydutlar var, bunlar Zübeyde Hanım'ı kaçırmak için planlar yapıyorlar ve burada trajediler oluyor. İki erkek çocuk da bu bölgede ölüyor. Genç bir kadını düşününüz, üç çocuğunu kaybetmiş, korku yaratan ortamında kocasından başka ona destek verecek kişiler yok. Yas içinde, kaygı içinde. Erkek çocuklarından birini, Ahmet'i, sahile yakın bir yerde gömüyorlar. Gece deniz yükseliyor, seller toprağı götürüyor ve gece ceset yukarı çıkıyor. Vahşi hayvanlar geliyorlar ve bu cesedi parçalıyorlar. Zübeyde hanımın psikolojik durumunu anlamak için, bir anne (ve baba) olarak böyle bir olaya karşı vereceğiniz duygusal tepkiyi düşününüz. Bu olaydan sonra Ali Rıza Efendi bir tüccarla işbirliği yapıyor. Aile Selanik'e dönüyor. Kısa bir süre ailenin ekonomisi düzeliyor ve bu sırada Mustafa doğuyor. Mustafa doğuyor ama annenin sütü yok. Zenci bir sütanne tutuyorlar. Demek ki Atatürk fiziksel bakımdan aç kalmamış. Fakat yine düşününüz böyle bir durumda annenin aklına ne gelebilir? "Bu çocuğum da ölecek mi veya bu çocuğum ölmeyecek de ötekilerin boşluğunu doldurabilecek mi?" Sürekli bir çatışma var içinde. Mustafa'dan sonra Zübeyde Hanım iki çocuk daha doğuruyor. Bunlardan birini de kaybediyor. Atatürk, 7 yaşına geldiği zaman babası Ali Rıza Efendi de ölüyor. Mustafa bir "ölüler evinde" doğmuş ve büyümüş bir çocuk.

Bir gün Sabiha Hanım Atatürk'ün bir de evlatlık oğlu olduğunu bana söyledi. Şaşıtm kaldım. Bunu bilmiyordum. Atatürk'ün evlatlık oğlunun adı Abdurrahim Tuncak'tı. Sabiha Hanım Abdurrahim Bey'e telefon etti ve ben Abdurrahim Bey ile iki defa görüştüm. Abdurrahim Bey, Zübeyde Hanım tara-

fından yetiştirilmişti. Abdurrahim Bey'den Zübeyde Hanım'ın nasıl "annelik" yaptığını öğrendim. Bizim kitabımız çıktıktan sonra Atatürk'ün bir de erkek evlatlığı olduğu medyada yayımlandı. Zübeyde Hanım komplikasyonlu yas tutan kişilerde çok defa rastlandığı gibi hem dine dönmüştü hem de başına gelenleri inkâr etmek için bazen sert bir kadın rolünü oynamıştı.

Zübeyde Hanım 1923 yılında gittiği İzmir'de manevi evladı Abdürrahim ve yardımcıları ile birlikte

ONARICI BİLİNÇDİŞİ FANTEZİ

Bir psikanalist olarak Mustafa'nın çocukluğundaki ortam gibi durumlarda büyüyen bazı kişileri tedavi ettim. Çok defa böyle bir ortamda yetişen çocuklar onarma ihtiyacı, kurtarma ihtiyacı duyuyorlar. Eğer bir anne yas içindeyse ve çocuğuna iyi annelik yapamıyorsa -fena bir kadın olduğu için değil, çektiği acı nedeniyle- çocukta bilinçdışı fantezi dediğimiz bir şey "onarıcı olmak ile ilgili" bir durum gelişir. Bilinçdışı fantezi gelişmiş bir düşünce değildir. Çocukluk algıları, duyguları ve düşünce kalıntılarıdır. Çocuk bunları düşünmez, yalnız hisseder. Onarıcı olmakla ilgili bilinçdışı fanteziyi kelimelerle ifade edersek şöyle bir cümle ortaya çıkar: "Ben annemi onarayım, onun yasını ortadan kaldırayım, o zaman annem benim için daha iyi annelik yapar." Bilinçdışı fantezi, kişinin yaşama tarzını bütün yaşamı boyunca etkiler. Örneğin, Atatürk'ün yaşamına baktığımız zaman onarıcı bilinçdışı fantezisinin devamlı olarak onu etkilediğini görüyoruz. Kitabımızda bununla ilgili birçok örnek verdik.

ATATÜRK'ÜN ÖĞÜDÜ: YAS TUTMAYIN

- *Nerede görüyorsunuz bunu?*

Mesela Sabiha Hanımın bana anlattıklarında görüyoruz bunu. Sabiha Hanım'ın bana söylediğine göre Atatürk evlatlarına sabahları okula gitmeden önce devamlı nasihatlerde bulunmuş: "Yas tutmayın, yaslı görünmeyin, herkes neşeli olacak. Yas diye bir şey yok."

- O zaman çocukluğunda annesinin sürekli yas hali etkiliyor onu.

Şunu söyleyeyim önce: 11 Eylül 2001'den sonra Amerika'da bazı yetkililer öteki Müslüman ülkelere model olması ve "ılımlı Müslüman" kavramını yayması için bir ülke arıyorlar ve Türkiye üzerine odaklanıyorlar. Sanki biz laik değil de Müslüman devletmişiz gibi Türkiye'yi düşünüyorlar. O zaman bu gelişmenin birçok Türk aydınını kızdırdığını biliyorum. Fakat nedense Amerikalı yetkililer Türkiye'yi "ılımlı Müslüman" olarak algılamışlar, laik bir ülke gibi değil. Tabii ki Türkiye'deki o zamanki politik durum onların bizi böyle algılamasında bir rol oynadı. Fakat Atatürk'ün zamanındaki Türkiye, başka bir Türkiye. Laikliğe ve başka devrimlere yapılan yatırım ve heyecan önde. Atatürk'ün onarıcı kişilik yapısı tarihi süreçlerle birleşerek yeni Türkiye'yi yaratmış. Bir büyük, etnik, millî veya dini grup zor durumdaysa- örneğin, savaştan veya büyük ekonomik zorluklardan sonraki durumlarda olduğu gibi - liderin kişilik organizasyonu çok önem kazanır. Liderin kişilik yapısı ve tarihi olaylar birbirine girerler. Atatürk'ün kişilik yapısı onu yas tutan Türklerin özsevisini yüceltecek bir yola koymuş. Çocukken annesinin yasını gidermek isteyen Atatürk, erişkin olarak yas tutan, istila edilen, modernizmi yaşaması önlenen milleti kurtarmaya kendini vermiş oluyor. En sonunda millet o kadar neşeli olacak ki, yas kalmayacak. Atatürk'ün Ankara'sını düşününüz; küçücük, toz, toprak dolu bir yer. Atatürk orayı neşeli bir Paris gibi yapmak istiyordu. Danslar, balolar, yemekler...

ATATÜRK'ÜN İLK ANISI

- Atatürk'ü kişisel olarak değil tarihsel gelişim sürecinde ele almışsınız. O dönemin kişilik yapısıyla tarihsel süreçler iç içe geçiyor dediniz. Atatürk'ün okula başladığı zaman ilk hatırasını kitabınızdan nakledeyim: Atatürk okula gitmeyle ilgili evdeki kavgayı hatırlar. Annesi ve babası arasındadır kavgası. Bu sonradan Atatürk'ün kişiliğine nasıl yansiyacaktır?

Bir psikanalist olarak konuşuyorum. "İlk anı" denen bir kavram vardır. Çok defa bu ilk anı hem gerçeğe uygun hem de gerçeğe uymayan olayları içine alır. İlk anı kişinin çocukluk psikolojisinin bir özetidir.

- İlk anı bütün çocukluk psikolojimizin özeti mi oluyor?

Evet. Atatürk 1922'de Ahmet Emin Yalman Bey'le bir konuşma yapmış. Çok önemli bir konuşma bu. Atatürk "İlk anım" diye bir şey hatırlıyor: Annesi onu ilahiler okunan dini törenle dini okula göndermek istiyor. Hafız, imam olmasını istiyor. Annesinin gönlü yapılıyor. Atatürk böyle bir okula başlıyor. Bu olaydan birkaç gün sonra modern bir okula gönderiliyor babası tarafından. Atatürk babasından pek bahsetmezdi, ama Atatürk'ün babasının ona verdiği bu armağan Atatürk'ü Atatürk yapan armağanlardan biri. Atatürk'ün babası Mustafa'ya bir yol gösteriyor: "*Önce annenin gönlünü yap, daha sonra, medeni bir yol bul ve onu takip et*" diyor. İşte Atatürk'ün ilk anım diyerek anlattığı budur.

ALİ RIZA EFENDİ İLE ŞEMSİ EFENDİ ARASINDAKİ BAĞ

Atatürk'ün babası öldükten sonra, kafasındaki baba imajıyla örtüşüm yapan başka bir kişi var. Bu kişi, modern okulun hocası: Şemsi Efendi. Bir gün aşırı dinciler geliyor, okulunu basıyor, sandalyeleri kırıyor, Şemsi Efendi pencereden atlayıp kaçıyor. Birkaç kez bu tür hadiseler oluyor. Mustafa bunları görüyor ve içerliyor. Aynı zamanda Şemsi Efendi'nin kırılmaz, inatçı uğraşlarına da görüyor. Şemsi Efendi yılmıyor, okulu param parça edildikten sonra tekrar okuluna dönüyor ve bildiği yoldan devam ediyor. Mustafa işte böyle bir baba imajı ile özdeşim yapıyor. Yıllar sonra da bu olaya gönderme yapıyor.

ATATÜRK NEDEN HER SABAH ANNESİNİN ELİNİ ÖPERDİ?

Bütün yaşamı boyunca Atatürk sembolik olarak olsa bile ilk anısını tekrarlıyor. Örneğin, Zübeyde Hanım Ankara'ya geldikten sonra Mustafa Kemal uyandıktan sonra (geç uyanırdı) önce gidip Zübeyde Hanım'ın elini öperdi. Hem de mekanik şekilde. Bir dönemler, politik durum yerleşmeden önce, Zübeyde Hanım, "Aman oğlum Padişah'a bir şey yapma" gibi sözler eder, korkusunu ifade ederdi. Atatürk işte böyle düşünen annesinin elini her sabah öper, sonra gidip Mustafa Kemal olurdu. İlk anısında Ali Rıza Efendi'nin gös-

terdiği “önce annenin gönlünü yap, sonra kendi bildiğin doğru yola devam et” öğüdünü tekrarlıyordu.

ATATÜRK, DURACAĞI YERİ BİLİYORDU

- Mustafa Kemal Osmanlı ordusunda teğmen veya yüzbaşıyken de sık sık sürgüne gönderiliyor, orada bulunan insanların gönlünü yapıyordu mutlaka. Bu durum, bunun yansımasıdır diyebilir miyiz?

Evet. Babası gümrük memuruydu ve bu nedenle “düşmanlarla” devamlı temastaydı. Haydutlarla, Yunanlarla. Babasıyla özdeşim kuran Atatürk sınırın ne olduğunu çok iyi bilen birisiydi. Şu kadarını yapayım, sonrasında tehlike var, durayım biraz bekleyeyim diye düşünebilen birisi. Türkiye’de de basılan “Körü Körüne İnanç” kitabını da Atatürk’ü başka liderlerle kıyasladım. Bazı liderlerde, Atatürk’ün kişilik yapısına benzer kişilik yapısı olduğu halde onlar nerede durulması gerektiğini bilmiyorlardı.

ATATÜRK VE KENDİNE GÜVEN

- Napolyon örneğini vermişsiniz. Atatürk annesinden gizli, 12 yaşındayken askeri okul sınavlarına giriyor. Atatürk’ün bu davranışları 12 yaşında bir çocuğa bu kararları verdirebilecek nasıl bir kişilik yapısını gösteriyor?

Çok önemli bir konu. Tekrar Atatürk’ün çocukluk evine dönelim. “Ölümler evi”nde doğmuş, annesi yas tutuyor, çok

muhtemelen annesi Mustafa'nın da öleceğinden korkuyor. Aynı zamanda Mustafa'nın ölmemesi, ölümsüz olması, ölü çocuklarının yerine de geçmesini -sembolik olarak onları diriltmesini- istiyor. Bu durumda Atatürk'e bilinçdışından psikolojik ödevler veriliyor. Ödevlerin birisi de "kendine güven, yas tutan annen senin için bütün iyi şeyleri yapamaz." olmuştur. Çocukluğundan başlamak üzere Mustafa etrafına bakıyor ve "Kime güveneceğim?" diye bir soru sorduğu zaman "Kendime güveneceğim!" diyor. Erişkin olarak bunu yazmış. Kitabımız üzerinde çalışma yaparken 13 ay Türkiye'deydim. Atatürk'ün el yazısıyla yazdığı metinleri bulduk. Birinde diyor ki, "Ben çocukluğumdan beri kendime güveniyorum". Kendi hakkında anlattıkları "görmekli kişilik" geliştirdiğini iyice ortaya koyuyor. Görmekli kişilik gelişmesi patolojik bir şey değildir. Çocukluk ortamının yarattığı travmalara bir cevap olarak gelişen ve kendine güvenlik hissini veren durumdur.

ATATÜRK GÖRKEMİNİ HALKI İÇİN KULLANDI

- Görmekli kişilik her bireyde aynı şekilde gelişebilir mi?

Böyle kişilik yapısı olan birçok insan vardır. Bunların bazıları erişkinlikte liderlik rolleri ararlar. Bazıları çok iyi ve bazıları da çok fena lider olabilirler. Kısacası, önemli olan kişinin kişilik yapısını nasıl kullandığı, ne yaptığı. Kriz zamanlarında toplumlar, görmekli kişiliği olan liderler arar. Onları çok defa bulur. Fakat görmekli kişiden görmekli kişiye çok fark var. Atatürk'ün büyüklüğü, görkemliliğini başkalarını ezerek

korumamak. Tam aksine görkemini başkalarını -halkı- yüceltmek için kullanması.

- Nasıl yüceltiyor?

El yazısı ile yazdıkları anılarında kendinin de yazdığı gibi “ben okumuşum, medeniyeti öğrenmişim... beni takip edenlerin seviyesine ineceğime onlar benim seviyeme gelsin” diyor. Bir lider olarak kişilik yapısını “perişan bırakılan, yas tutan, sağdan-soldan vurulan, düşmanlarla çevrilmiş ülkeyi kurtaracağım ve milleti yükselteceğim”e çevirmiş.

- Devrimlerinin arasında eğitimin olması bunun göstergesi mi?

Eğitim üzerine çok durmuş. Onun için eğitim bilhassa kadın haklarını tanımak için çok önemli. O zamanki Türkiye’deki süreçler ortada. Bu süreçlere Atatürk’ün ne dediğini onun ağzından tekrar okumamız gerekiyor. Örneğin, şapka devrimini yaptığı zaman Kastamonu’ya gittiğinde, 1925’te, bizim hatırladığımız, “Efendiler bunun adı şapkadır” sözü. Yani erkeklere hitap etmesi. O konuşmada daha çok şeyler var. O konuşmada erkeklere başka ve daha önemli şeyler söylüyor: “Efendiler, siz bencilliği bırakınız. Kadınlara çok fena şekilde muamele ediyorsunuz. Kadınlar, başları sarılmış, erkek geçerken arkalarını dönüyorlar, eğiliyorlar, bu çok ayıp. Türk kadını yüce bir varlıktır” diyor.

GIYİM TARZI İLE İSLAM ARASINDA BAĞLANTI YOK

- *Cübbe ile ilgili bir söz söylüyor. Atatürk için Türk kadınının başörtüsü ne anlama geliyordu?*

Evet. "Bu giyimin İslam ile ne ilgisi var? Biz fes giydik asırlarca. Fes nereden geldi? Rumlardan. Cübbeler de Yahudilerden geldi. Giyim ile İslam arasında bir bağlantı yok. Bağlantı olsaydı niye biz bu değişiklikleri yapmıştık" diyor.

Atatürk Türkiye'deki kadınların giyimi ile de çok ilgiliydi. Devamlı olarak Türk kadınının yücelmesini, serbestçe alnı açık olarak dünyaya bakmasını, dünyayı anlamasını dileyen birisi. Türk kadınının başörtüsünü çıkartması onun için Türk kadınının alnı açık özgürlüğe kavuştuğunu simgeliyordu.

ATATÜRK'ÜN NEDEN BU KADAR ÇOK EVLATLIĞI OLDU?

- *Atatürk'ün pek çok çocuğu evlat edinmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Çocukken "ölüler evinde" büyüdüğünü konuşmuştuk. Erişkin olarak bu durumu değiştirmek istiyor, birçok evlat edinerek onlara anne ve babalık yapmak, fakat onları mutlu bir evde, yas tutulmayan bir yerde yetiştirmek istiyor. Ayrıca, çocukken annesini onarmak isteğini daha önce aktarmıştım. Annesini onarmak ne demek? Dört kardeşi de hayata dönerse bu bilinçdışından annesini onarmanın bir yolu olabi-

lır. Onun evlat edinmesinin altyapısında bu da var. Kardeşlerini “diriltiyor.” Fakat, bu durum kişisel çatışmalarını içeriyor. Hem evlat ediniyor hem de fanatik dincilere, mezarlarında mum yakılan ölüleri kastederek, “Ölülerden medet umma. Bu medeniyet için bir lekedir, ayıptır” diyor. Bir liderin gerçekte toplum için yaptıklarını yalnız onun kişisel motivasyonlarına indiremeyiz. Liderin erişkinlikteki aklını, dünyayı tanımasını ve bunun yanında psikanalizde İngilizce “sublimation” dediğimiz içten gelen motivasyonu değiştirip yüceltmesini göz önünde tutmamız gerekiyor. Atatürk çocukluğunda içinde gelişen psikolojik motivasyonların etkisi altında, fakat bir lider olarak bu etkileri halkı yüceltmek ve modernleştirmek için kullanmış.

EVLATLIKLAR TÜRKİYE’Yİ SİMGELİYOR

- Küçük Ülkü’nün evlatlık edinilmesi ve “ülküleştirilmiş” yeni Türk kimliği

Atatürk Cumhurbaşkanlığının ilk yıllarında, bence kendine en yakın kadınlar olan Fikriye Hanım’ın intiharının ve Latife Hanım’dan boşanmasının ardından, birkaç kız çocuğunu evlat edindi. Gerçekte annesi Zübeyde Hanım’ın hayatta olduğu sıralarda bir erkek çocuğu, Abdurrahim’i de evlat edinmiş ve onu annesinin yanına vermişti. Bir de Afife isminde 6 yaşındaki bir kızı da Zübeyde Hanım’ın himayesine vermiş ve bu kız evlenene kadar İstanbul’da ailesinin yanında yaşamıştı. Cumhurbaşkanlığı sırasında Sabiha, Rukiye, Afet, Nebile, Bülent, Sabriye ve Zehra isimli genç kızları evlat

edinmişti. Burada Atatürk'ün evlat edindiği çocukların özel hayatlarını anlatmayacağım. Önemli olan Atatürk'ün evlat edinme isteğinin altında yatan ve yeni Türkiye kimliğinin oluşumu ile ilgili olduğunu düşündüğüm psikolojik süreçtir. Yukarıda kısaca anlattığım gibi, yas tutan annesini ve sonra da yas tutan milleti kurtarma ve onarma görevlerini kişiliğinin içinde tutan Mustafa Kemal, kendini yeni Türkiye'nin ebeveyni olarak algılayınca (hem bilinç dışında ve hem de bilinçli olarak) Türkiye halkı onun "çocukları" oldu. Bu nedenle evlatlıkların tüm Türkiye halkını simgelediğini düşünebiliriz. Yeni Türkiye'nin kimliğinin nasıl olmasını istediğini, evlatlıklarında geliştirmek istediği kimlikte açıkça görebiliriz.

Norman Itzkovitz'le "*Ölümsüz Atatürk*" kitabını yazarken Aralık 1974'te Profesör Afet İnan gibi Atatürk'ün evlatları arasında en iyi tanınanlardan biri olan merhum Sabiha Gökçen ile onun evinde birkaç defa buluşup uzun uzun söyleşiler yapma fırsatım olmuştu. Sabiha, Mustafa Kemal ile 1925'te ilk karşılaştığı zaman 12 yaşında öksüz bir kızdı. Bursa'ya gelen ve ağabeyinin evine yakın bir evde kalmakta olan büyük adamı görmek için Mustafa Kemal'in kaldığı evin bahçesine atlama cüretkârlığını göstermişti.

Yıllar sonra bana Mustafa Kemal'in onun geleceğini "kendi elleriyle biçimlendirme" isteğinin daha ilk karşılaşmalarında açıkça hissedilir olduğunu söylemişti; yaşamda birine karşı hemen o anda hissedilen koruyucu, yaratıcı, anaç bir duygunun varlığından burada söz edebiliriz. Sabiha Hanım'dan Atatürk'ün geleceğin Türk nesillerine nasıl bir kimlik vermek istediğini iyice öğrendim. Bu isteğin altında Atatürk'ün çocuk-

luk psikolojisinin etkileri vardır. Bilinçdışındaki kendi travmatik yas tutan anne-küçük oğul ilişkisini, geleceği parlak olan ebeveyn-evlatlık kızlar ilişkisine çevirmişti. Çocuklukta yaşadığı travmayı böylece yüceltmış ve onarıcı bir şekle dönüştürmüştü. Evlatlık kızlarını modern, yas tutmayan kişiler olarak geliştirmek istediği çok açıktır. Türkiye kadınlarını eski kısıtlayıcı toplumun boyunduruğundan kurtaracak yasal düzenlemeleri gerçekleştirmesine paralel olan evlat edindiği kızlara karşı geliştirdiği kişisel ilgiyi Sabiha Hanım'dan dinledim. Yukarda da söylediğim gibi Atatürk Sabiha'ya ve diğer evlatlık kızlarına daima gülümsemelerini tavsiye ederdi. Onlar da yas tutmanın bir görüntüsü olmamalıydı.

Atatürk ve Sabiha Gökçen

NEDEN "ÜLKÜ"?

Mustafa Kemal, Atatürk soyadını aldıktan sonra Ülkü'yü evlat edindi. Ülkü'yü evlatlık edinmesinin ve Ülkü ile olan ilişkisinin öykülerinde onun Türk kimliğine vermek istediği karakteri açıkça görebiliriz. Burada üstünde durmak istediğim nokta Atatürk'ün bebek Ülkü'yü daha görmeden ona bu görkemli ismi vermesi ve onu bir evlat gibi algılamasıdır.

Ülkü, Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım'ın yanında çalışan Vasfiye isimli bir kadının kızıydı. Zübeyde Hanım ölünce Vasfiye, Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Hanım'ın yanında kalmıştı. Vasfiye, bir gün ansızın evi terk etmişti. Nereye gittiğini kimse bilmiyordu. 1930'da bir gün Dolmabahçe Sarayı'nda ortaya çıkıp Mustafa Kemal'in yaverlerine acıklı hikâyesini anlattı. Makbule Hanım'ı terk ettikten sonra evlenmişti. Fakat kocasının aslında bir karısı vardı ve bu nedenle bir kuma durumuna düşmüştü. Keder içinde yaşıyordu. Vasfiye'nin döndüğünü duyunca Mustafa Kemal, ona Cumhurbaşkanlığı köşkünde iş verdi. Vasfiye yardımcı personellerin arasına katıldı ve bir zaman sonra tekrar evlendi.

Atatürk Vasfiye'nin bir kızı olduğunu öğrenince bebeğe Ülkü isminin verilmesini emretti. Küçük kızı ilk kez iki aylıkken gördü ve ondan çok hoşlandı. Atatürk, Ülkü bir buçuk yaşındayken, bir İstanbul gezisi sırasında kendisine getirilmesini istedi ve o günden sonra da her yere beraberinde götürmeye başladı. Hatırlayacağımız gibi bu sırada Atatürk ömrünün son yıllarını yaşıyordu. Sağlığı kötüleşmeye başlayınca Ülkü'nün refakatini, kendi etrafındaki Türk büyüklerinininkine ve kendini

ziyarete gelen yabancı liderlerinkine tercih etti. Bu konuda "Çocukları çok severiz. Çünkü çocuklar bizim devamımızdır. Her çocukta biz, ebediyete doğru uzanıp gitme isteğini buluruz,, diyecekti. Burada "Ey Türk Gençliği" ile başlayan güçlü hitabesinde Türkiye Cumhuriyeti'ni ilelebet muhafaza ve müdafaa görevini Türk gençliğine verdiğini hatırlamamız gerekiyor. İzmir'deki suikast planının ortaya çıkmasının ardından, kendisi öldükten ve "naçiz vücudu,, gömüldükten sonra da Türkiye Cumhuriyeti'nin, yani "çocuğunun,, ilelebet yaşamaya devam edeceğini söylediğini de biliyoruz.

Atatürk ve evlatlığı Ülkü

ATATÜRK'ÜN ONARICI KİŞİLİĞİ

Kişisel yaşamında bir erişkin olarak da birçok trajedi var. Bir lider olarak onu kişisel yaşamındaki olaylarla değil halk için yaptıkları ile değerlendiririz. 1937'de Atatürk bir konuşma yapıyor. Tema, çocukluğundan gelen motivasyonları nasıl kullandığı üzerine. Gül yetiştiren insanlardan söz ediyor. "Gül yetiştiren insanlar, yetiştirdikleri çiçeklerden ne bekler?" diye soruyor. Gül yetiştiren kişi, severek, bilerek, vakit ayırarak gül yetiştiriyor. Güzel bir şey ortaya koyuyor. Gül'den bir şey beklemiyor. Gülün güzelliğini görmek ve bu güzelliği yaratmak ona yeter. Atatürk devam ediyor: "İnsanları onaran kişiler (yani bilinçdışından veya bilinçli olarak kendisinden söz ediyor) yetiştirdikleri insanlardan ne bekler?" O da gül yetiştiren kişi gibidir. Atatürk'ün çocukluğunda gelişen onarıcı motivasyonları gelişmiş, kişiliğinin ve halk için yaptığı yaratıcılığının bir kısmı olmuş. Atatürk ölmeden önce bunun farkında olduğunu söylemiş, kendini gül yetiştiren kişi gibi görmüş: Gül yetiştirenlerden söz ederek şunu söylemek istedi: "Kişiliğimde onarıcılık vardı, bunu Türk milletine yeni bir kimlik vermek, Türk milletini yüceltmek için harcamışım ve karşılığında da bir şey beklemiyorum."

- Bu özellik başka liderlerde de var mı?

Var tabii ki. Şu an yaşayanlar arasında Nelson Mandela'da buna benzer psikoloji görebiliriz. Düşününüz, Mandela yıllarca hapiste kaldı. Lider olunca öç almıyor. Atatürk gibi. Atatürk, bütün Batı ülkeleriyle çarpışan birisi, çarpıştıktan

sonra “onlardaki güzel şeyleri onlardan alabiliriz, fakat onları taklit etmeyiz, onlardan daha güzel, daha iyi yapabiliriz, onları da geçebiliriz” diyor.

- Atatürk'te ötekileştirme yok yani. Peki bu özelliği olumsuz olarak kullanan lider var mı?

Evet. Atatürk'ün onarıcı liderliğinin karşıtı olan liderliği gösterenler de var. En bilinen karşıtı kim? Adolf Hitler. Atatürk, “beni takip edenleri yücelteceğim, onların öz sevgisini yücelteceğim, onlarla gurur duyacağım” diye çalışmış. Hitler ne yapıyor? Kendisinin büyüklüğünü korumak için başka grupları aşağılıyor ve onları yok etmeye çalışıyor. Atatürk'te böyle bir şey yok. Kendisini gül yetiştiren kişiye benzetiyor. Hitler öyle değil. Hitler “ötekileri” aşağılıyor ve öldürüyor.

ATATÜRK NEDEN YABANCI KADINLARA ÂŞIK OLDU?

- Atatürk'ün yabancı dediğimiz hanımlara karşı da belli bir ilgisi anlatılır.

Evet, genç Atatürk Bulgaristan'dayken bir Bulgar kızına âşık olmuştu. Ancak ilk âşık olduğu Emine Hanım Türk'dü. Duygusal olarak yakın olduğu kadın ise Fikriye Hanım'dır.

- Niçin yabancı kadınlar ağırlıkta hayatının belli bir döneminde?

Yabancı kadınlar dediğiniz konunun şu olduğunu tahmin ediyorum: İstanbul'dayken, İstiklal Savaşı'ndan önce, Ata-

türk'ün ilişki kurduğu bir ortam vardı. Bu ortamda Korin Hanım (Corinne) vardı. Daha sonra onunla ve onun gibi başka hanımlarla uzun uzun mektuplaşmıştı. Bu hanımlar çocukluğunda yas tutan annesinin tam tersi olan kişiler. Çocuklukta yas tutan annesi, psikolojik bakımdan boğucu bir anneydi. Onun karşıtı olan, müzik çalan, şarkı söyleyen, dünyayı tanıyan kadınları tanımak onun için önemli bir olaydır. Kitabımızın Türkçe olarak basılmasından sonra bana Korin Hanım'ın torunundan bir mektup geldi. Mektubu yazan kişi "Sayın Volkan, Korin Hanım'a "Ölümsüz Atatürk" kitabında salon kadını denmiş" diye bana bilgi verdi. Maateesüf kitap basılmadan önce ben bu yanlışlığın farkına varmamıştım. İngilizce orijinal kitapta Korin Hanım'dan "salon kadını" olarak değil bir sosyete hanımı olarak söz etmiştik. Çeviri yanlış olmuş. Korin Hanım'ın torunundan af diledim ve kitabı Türkçe olarak basan yayınevinden bu yanlışlığı düzeltmesini istedim. Türkçe çıkan kitabımızın ikinci baskısında bu yanlış düzeltildi. Korin Hanım katiyen salon kadını değildi, sosyete hanımıydı. İstanbul'da seçkin, okumuş, aydın dünya görüşlü aileler bir araya geliyor, piyano çalıyor, konuşuyorlardı. Bu toplantılara katılmakla Mustafa Kemal aydın Batı'yı daha iyi anlamıştır.

ATATÜRK'TE İDEAL ANNE ALGISI

- Zaman zaman da onarıcı görevler görüyor bu hanımlar Atatürk cephedeyken. Atatürk'ün zaman zaman içine kapandığı dönemlerde bu mektuplaştığı kişiler ona moral veriyor.

Evet, Atatürk cephedeyken bu hanımlarla mektuplaştı. Bunun da bir psikolojik anlamı var. Yaratıcılığın nasıl geliştiği hakkında bir psikanalist olarak bazı bilgilerim var. Atatürk'ün yaşamını incelediğiniz zaman bu bilgilerin doğru olduğunu bir kere daha gördüm. Yaratıcılık şu şekilde olur: İçimizde bir gerileme olur. Yani anneye, çocukluğumuza doğru gideriz. Atatürk bunu Cumhurbaşkanı olduktan sonra da yapardı. Akşam yemeklerinde annesinin pişirdiği yemekleri, annesinin istediği şarkıları isterdi vs. Bir gerileme olurdu yani. Bu gerilemeden kuvvet alınıyor ve ileriye doğru, yaratıcılığa doğru bir hamle geliştiriyordu. Bu konuyu kitabımızda iyice anlattım. Resim yaparken, şiir yazarken de yaratıcı kişi böyle süreçlerden geçer. Bir gerileme yaşanır; sonra ileriye, yaratıcılığa gidilir. Bunu Atatürk'ün yaşamında devamlı olarak görüyoruz. Bazı stresli durumlarda yas tutan anneden değil de idealleştirdiği anneden ilham alıyor.

ATATÜRK – ENVER PAŞA MÜCADELESİ

- Kitabınızın içinde Atatürk'ün Enver Paşa ile olan içten içe çekişmesi veya sizin deyiminizle kıskançlığı göze çarpıyor... Atatürk'ün Enver Paşa'yı kıskanmasından mı söz ediyorsunuz?

Enver Paşa'ya karşı kıskançlık içinde olan Mustafa Kemal her şeye rağmen bir mektup yazarak Harbiye Nazırı olması ve orduda başlattığı ıslahat çalışması dolayısıyla Enver'i kutlar. Her ikisi de hemen hemen aynı yaşta olmakla birlikte, Mustafa Kemal, Enver ile arasındaki mesafenin çok çok açıl-

miş olduğunu biliyordu. Enver, hem bir paşa hem de sarayın damadı iken nihayet terfisi gerçekleşmiş olan Mustafa Kemal ise yalnızca bir yarbaydı. Burada böyle bir üzüntüsü var Mustafa Kemal'in. Bu epey de sürüyor. Ordunun verdiği göreve ise "hayır" demiyor, sabırla bekliyor.

- Biraz önce bahsettiğiniz içine kapanma döneminden birisi midir bu? Bu şekilde adlandırabilir miyiz?

Tahmin ediyorum ki öyle adlandırabiliriz. Beklemede kalıyor. Çanakkale'den sonra bir askeri dergide Atatürk'ün resmini koyuyorlar. Enver Paşa bu mecmuayı toplattırıyor. Kendi resmini koyuyor. Bunun Mustafa Kemal'in içinde ne gibi bir duygu yarattığını tahmin edebiliriz.

- Bir nokta daha vurgulamışsınız. "Enver Paşa'nın kibirliliği, o günlerde daha önemli konular üzerine yoğunlaşmıştı. Enver Paşa kendi benliğine ilişkin sahip olduğu görkemlilik duygusu, Mustafa Kemal'dekinden daha bariz değildi ama onunkinden çok daha kontrolsüzdü." Mustafa Kemal'deki bu görkemlilik duygusu, biraz önce söylemiştiniz, babasının gümrükte çalışmasından dolayı kendisine bir kontrol mü geliştiriyor?

Çok doğru. Gerçekleri anlayan birisi Mustafa Kemal. Büyük bir insan olmanız için gerçekleri anlamanız gerekiyor. Bu demek değildir ki gerçekleri değiştirmek istemiyorsunuz. Bazı gerçekleri değiştirmek istiyorsunuz ama onlar nasıl değiştirilebilecek? Bunu düşünmeniz gerekir. Bu nedenle Atatürk çok etkili bir politikacıydı. Bazı durumlarda bekliyor, dinliyor, ona göre yavaş yavaş harekete geçiyordu.

İKİ MUSTAFA KEMAL

- Enver Paşa'dan ayrıldığı noktalardan bir tanesi de Orta-doğu ve Türk dünyası Anadolu toprakları üzerinde mevcut yarımları sarmak, iyileştirmelerde bulunmak isteğiydi. Görkemlilik duygusu dedik. Enver Paşa'ya şöyle bir atıf yapmışsınız. Gelibolu dönemi, Çanakkale Savaşları'nda Mustafa Kemal olağanüstü başarılar gösteriyor. Burada askeri dehası da çok farklı ortaya çıkıyor. Bu nasıl gelişiyor, ortaya çıkıyor?

Çok önemli bir soru ama cevabını bilemem ki. Niye Mustafa Kemal ötekinden çok daha akıllı? Tek ve basit bir cevap bulmak imkânsız. Doğuştan gelen bazı biyolojik faktörler de vardır. Atatürk çok akıllı birisi. Gerçeği biliyor. Aynı zamanda çocukluğundan itibaren ona bir onarıcı kişilik verilmiş ve bütün yaşamını buna göre geçiren birisi.

Çanakkale'de olan çok önemli bir olay var. Ben Çanakkale Harbi'nden, onun dehasından söz etmiyorum. Olay kişisel. Şarapnel parçasının göğsüne vuruşu. Düşününüz, sizin anneniz öleceğinizi bekliyor. Öteki taraftan diyor ki, ölümsüz olun, ölmeyin ve ölü çocuklarımı diriltin. Şarapnel parçası göğsüne vuruyor ve Mustafa Kemal ölmüyor. O zaman iç motivasyonu ile dış dünyadan gelen bir olay birleşiyor ve pekiştiriyor ölümsüzlüğünü. Bunu da daha sonra kendisi söylüyor. "İki Mustafa Kemal var" diyor. Birincisi ölecek, etten kemikten yapılmış, gömülecek. Diğerini ise Türkiye ile birleştiriyor ve "ölümsüz olacak" diyor.

- Atatürk hakkında çok şey yazıldı...

Tabii ki. Atatürk hakkında çok bilgi var. Tabii ki yazılanları söylentilerden ayırmak ve hangilerinin gerçek veya gerçeğe yakın olduklarını görmek gerekiyor. Bir de Atatürk'ü kendi nedenleri yüzünden küçümsemeye çalışanlar da onun hakkında yazı yazıyorlar. Maalesef bu günlerde Atatürk'ün inşa ettiği Türk kimliğini bozmaya çalışanlar var. Bazen Atatürk'ün fotoğrafları önünde konuşanlar, aynı zamanda Atatürk'ü mezarında bile rahatsız edecek şeyleri söylüyor. Acayip bir durum.

- Ama Atatürk'ün üzerinde uzlaşma sağlayamadık...

Bu da doğal bir şey aslında. Yanlış anlaşılacak istemiyorum. Atatürk bizim için bir nimet. Çok talihliydik. İngiltere Başbakanlarından Lyod George "Bu asırda Türkler bu nimete konu" demişti. Fakat ne oldu? Yeni bir Türk kimliğini ortaya çıkardı. Bu kimlik Türkiye'de yaşayan herkesi içine alan bir kimliktir.. Buna karşın yine de Atatürk'ün Türkiye için yaptıklarını inkâr edecek kadar ileri gidip yaratılan Türk kimliğine tepki verenler var.

ATATÜRK İRKÇİ DEĞİL, İNSANİ BİR KİMLİK YARATTI

- Hitler'den ayrıldığı noktalardan biri de bu sanırım. Hitler saf Alman ırkı yaratmak istedi. Atatürk ise insani bir kimlik yarattı.

Evet. Yeni Türk kimliğini bir ağaca benzetirsek yeni Türk kimliğinin Türkiye’de kök saldıgını söyleyebiliriz. Fakat o Atatürk devrinden beri bu ağacın dallarını budamak isteyenler var. Bunun en alttaki nedenlerinden biri şudur: Bir imparatorluk kaybetmişiz, onun yasını tutamamışız, seneler sonra onun yası tutulacak. Toplumda yas tutma ne demek? Toplum bir kişi gibi değil. Hüngür hüngür ağlayamaz. Toplum ne yapıyor? Toplum yas tutan kişi gibi geride bıraktıklarına tekrar, teker teker bakmak ihtiyacında. Yas tutmak için geride bıraktığımız bazı şeyleri tekrar canlandırırız. Geride bıraktığımız ve tekrar canlandırdığımız bazı şeylerin iyilerini seçer ve yeni kazandıklarımızla birleştirirsek nesiller arası bağları ve dolayısıyla kimliğimizi güçlendiririz. Böylece Türk kimliğimiz Atatürk’ün yolunda daha da güçlenir. Fakat, bugünlerde Türkiye’de yeniden canlandırılan bazı inançlar, kavramlar, düşünceler ve tavırlar Atatürk’ün yeni Türk kimliğini yaratmaya çalışırken tamamıyla atmak istediği şeyler. Bu gibi şeylerin canlandırması Türkiye’de bugün gördüğümüz çatışmayı, kimlik sorununu ortaya çıkartmıştır. Bu toplumun psikolojisini düşünmemiz ve kendimizi korumamız gerek. Bu çok önemli bir şey Türkiye için.

KEMALİZM, KOMÜNİZM GİBİ DEĞİL, KEMALİZM YENİ TÜRKİYE’NİN BAŞLANGICIDIR

- Kemalizm hakkında ne düşünüyorsunuz?

Kemalizm yeni Türkiye kurulduğu zaman Türkiye için çok önemli bir kavram ve politik bir davranıştı. O, zamanki

Türkiye'yi idare edenler Mustafa Kemal, İsmet İnönü ve diğerleri "Türkiye'yi en iyi nasıl idare ederiz?" diye oturup düşünmüşler ve Kemalizm o zaman ortaya çıkmış. Bir de Atatürk'ün Türklere verdiği, vermekte olduğu kimliği geliştirecek bir ideoloji, bize ait. Bazı "izm'lerin ideolojileri dünya için oluyor; ama dünyayı karıştırıyor. Kemalizm, Komünizm gibi değil. Tabii ki politik ideolojiler ve davranışlar tarih ve zaman değiştikçe değişiyor.

Büyük bir çatışmadan sonra, trajediden sonra eğer toplum yas tutamazsa, kendi kimliğini tekrar geliştiremezse birtakım ideolojiler ortaya çıkar. Örneğin Yunanlıların Megalo İdeası, Sırpların Kristoslavismi gibi. Bunlar, kaybedilen yerleri tekrar geri alacağız ideolojisi. Yıllar geçiyor, asırlar geçiyor. Ansızın bir lider geliyor, bu gibi ideolojileri alevlendiriyor. Bu tip ideolojiler savaşa yöneliktir, Kemalizm öyle değildi. Türkiye'de yaşayanlara Atatürk'ün düşündüğü gibi bir kimlik vermek için, Türkiye'nin modern dünyada yerini bulması için o tarihe uyan bir ideolojeydi. İçinde öç alma gibi menfi kavramlar yoktu. Kemalizm yeni Türkiye'nin başlangıcı, yerleşmesi için çok önemliydi.

- Çadırın bezine dönecek olursak Ölümsüz Atatürk kitabınızda da dikkatimi çekmişti; aynı zamanda tarihsel bir süreci de ele alıyorsunuz. Bütün toplumlarda mı yapıyorsunuz bunu? Mesela Hitler'i tek başına mı ele alıyorsunuz; yoksa o dönemin Almanya'sı yakın çevresi, o aşamaya geliş süreci, o dönemin Alman toplumunu vs. mi alıyorsunuz? Siyasi psikanalizin farkı buradan mı geliyor?

İki yönlü bir yol düşününüz. Yolun sağ tarafında trafik, toplumdan lidere doğru gider. Yolun sol tarafında da lider topluma doğru yol alır. Bazen yolun bir tarafında kaza olursa yolun iki yönünde de trafik bozulur, tıkanabilir. Bazen de kötü bir lider tüm yolu tek yol yapmaya çalışır.

ATATÜRK'E NEDEN "ANA" TÜRK DENDİ?

- *"Ana" Türk sadece bir dil sürçmesi midir?*

Atatürk'ün ölümünden hemen hemen 4 sene önce, 24 Kasım 1934'te özel bir yasa Gazi Mustafa Kemal'e "Atatürk" soyadını verdi. Bu olay Ankara Radyosu'nda bildirilirken bir dil sürçmesi nedeniyle yayın sırasında "Anatürk" diye okundu. Bu dil sürçmesinin bilinçdışı bir gerçekle bağlantısı olduğunu ve Türkiye halkının çoğunluğunun Mustafa Kemal'i hem bir baba hem de bir ana olarak algıladıklarını tahmin edebiliriz. Ayrıca Mustafa Kemal'in kendisinin, yıllarca süren uğraşlarından sonra Türklerin sembolik ebeveyni olduğunu "resmî" bir şekilde, yani özel bir yasa ile ifade etmesinin zamanının geldiğini düşündüğünü de anlayabiliriz. Psikanaliz literatüründe karizmatik liderlerin onları takip edenler tarafından hem baba hem de anne olarak algılandıkları hakkında uzun zamandan beri pek çok bilgi vardır.

Mustafa Kemal'in "resmî" olarak Atatürk/Anatürk oluşundan sonra Türkiye halkının, yani sembolik olarak evlatlarının, ne gibi bir kimliğe sahip olduklarını göstermeye çalışan misallerden söz edeceğim. Bu kimliğin en önemli ve asla değişmesini istemediği yapı taşları, Türkiye halkının dinde bağnazca tutum-

lara asla yer vermeyen, bilime dönük, laikliğin ve demokrasinin temel olduğu modern bir uygarlığa sahip olmasıydı. Böyle bir kimlik isteğinin en derinlerinde yatan psikolojik neden Atatürk'ün Allah'tan medet bekleyen kronik yas içindeki anne imgesini, facialarla dolu çocukluk ortamını ve daha sonra da facialarla dolu Osmanlı tarihinin en trajik son dönemlerini değiştirmektir. Tabii ki tek başına böyle psikolojik dürtülerin oluşu bir "büyük adam"ın ortaya çıkmasına neden olmaz. Atatürk'ün zekâsı, yüceltme (*sublimation*) yapabilme potansiyeli, gerçekleri iyice anlaması ve yaşadığı ortam ile birlikte bu psikolojik dürtüleri, çok iyi bildiğimiz tarihi olayların gelişmesinde rol oynamışlardır. Onun "evlatları" keder içinde olmayan, "yobazlığı" çözüm olarak görmeyen, onurlu kişiler olacaklardı. Yeni Türkiye hükümeti tarafından kabul edilen kanunlar, yeni öğretim metotları, alfabe ve kıyafet değişiklikleri gibi somut semboller yukarıda sözünü ettiğim en önemli yeni "Türk kimliği" karakterlerini destekliyordu. Mustafa Kemal yeni Türk kimliğini Türkiye halkına benimsetmek için İstiklal Savaşı sırasında ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra çok çalışmıştı. Ölümünden 4 sene önce yeni Türk Kimliği'ni eski bir ağaca yapılan aşının tutması gibi tuttuğunu sezerek, aşılana yerden çıkan dalların başka türlü meyveler verdiğini hem millete hem de Türkiye dışındakilere göstermek istemişti.

KEMAL NİÇİN “KAMAL” OLDU?

- Atatürk soyadının resmi olarak kabulünden hemen sonrakı olaylar ve bu olayların kişisel ve toplumsal “arındırma”yı yansıttığı nasıldır?

Mustafa Kemal’e “Atatürk” soyadını veren özel yasanın çıkışından iki ay kadar sonra, 17 Aralık 1934’te diğer bir yasa Atatürk ismi veya bundan türetilecek bir kelimenin başkası tarafından kullanımını yasakladı. Atatürk’ün kız kardeşi Makbule Hanım’a “Atatürk” soyadı verilmedi. Ona “Atadan” soyadı verildi. Daha sonra, 19 Mayıs’ın Atatürk’ün doğum günü olarak ilan edilmesi üzerinde duruldu. Böylece Atatürk’ün yaşamının amacının Türkiye’yi kurtarmak olduğu bir defa daha gösterilecekti. Atatürk’ün kendisi de bunu istemişti. Atatürk yabancı bir ansiklopedi için kendisi hakkında biyografik bir metin hazırlayan bir yazara doğum tarihini 19 Mayıs olarak vermişti. Atatürk soyadı ile ismine bir ekleme yaptığı sıralarda “Kemal’i “de “Kamal’a” çevirmeyi düşündü. Bunun nedeni onun için çok açıktı. Kemal Arapça kökenliydi ve ismi saf Türkçe olmalıydı. Bir ara “Kamal” ismiyle basılmış bir kartı bile vardı. Atatürk’ün Anıtkabir’deki müzede sergilenen nüfus cüzdanına dikkatle bakılırsa orada isminin “Kamal” olarak yazıldığı görülür. Hâlâ yerinde duruyor mu bilmiyorum ama Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi duvarındaki bir kitabede ismi Kamal olarak verilmişti. En sonunda Kemal ismini değiştirmek pratikte uygun olmadı. Bunun yerine Atatürk imzasını Kemal Atatürk olarak atmaktan vazgeçti ve K. Atatürk olarak atmaya başladı. Yani Kemal ismi

paltoya yerleşmiş bir tozmuş gibi silkelenip atıldı ve "K." harfi tozun daha önce bıraktığı bir leke gibi kaldı.

Neden yeni Türkiye'nin kurucusu ve lideri böyle küçük ve belki de garip görünen semboller için kafa yormuştu? Çünkü bu semboller hem kendinin hem de yeni Türkiye'nin arındırma sürecinin bir parçasıydı. Arapça bir sözcüğü isminden kaldırmak istemesi Araplara karşı duyduğu bir küçümsemeden ileri gelmiyordu. Norman Itzkowitz'le beraber yaptığımız psikobiyografik araştırmada, Atatürk için Arapçanın genel olarak son yüzyıllardaki Osmanlı düşüncesini ve halkı modernleşmekten geri tutan zihniyeti ve dini yobazlığı simgelediğini anlatmıştık. Mustafa Kemal'in "resmî" olarak Atatürk ismini almasından önce dindeki bağnazlığın ortadan kalkması ve yeni Türkiye'nin modernleşmesi için yaptığı şeyler sayısızdır ve bunların çoğunu biliyoruz. Bunları burada tekrarlamayacağım. "Resmî" olarak Türkiye'nin sembolik ebeveyni olunca modernleşmeyi Kemal ismini değiştirmekle kristalize etmek istediğini düşünebiliriz...

T. C.

NÜFUS HÜVİYET CÜZDANI

No. 993.815 - B.

No. 51

Aile ismi, yan lâkâp ve şöhreti	Atatürk
Adı	Kemal
Babasının adı	Ölmüş Ali Rıza
Anasının adı	Ölmüş Zübeyde
Doğum yeri	Selânik
Doğum tarihi	1881

No. 993.815 - B.

Atatürk'ün nüfus cüzdanı,
Bkz. Kemal "Kamal" olarak yazmaktadır.

YENİ TÜRK KİMLİĞİNİ "ÜLKÜ"DE GÖRÜYORUZ

Atatürk yeni Türk kimliğinin *ülküleştirilmiş* ve modernleştirilmiş bir sistem olarak ilelebet yaşayacağını düşünmüştü. Öldükten sonra da Türkiye halkının çoğu onu "Ölümsüz Atatürk" olarak algılamıştı. Atatürk'ün kendi yaratıcılığı ve geliştirdiğini ümit ettiği "Türk Kimliği", evlat edindiği küçük Ülkü ile olan ilişkisine yansımıştı. Ülkü'yü Türk Kimliği'nin etten kemikten bir simgesi olarak görmüştü. Ülkü'nün nasıl yetiştirileceği üzerine bir yöntem geliştirmişti. Ülkü'de, öteki evlatlık kızlarından da istediği gibi, yas tutma ve ağlama olmayacaktı. Bu nedenle küçük Ülkü için her türlü zevk ve hoşâ gidecek şeylerin bulunduğu ve bu özelliği ile Mustafa'nın annesinin kronik bir şekilde yas tutmanın acısı nedeniyle kendisini (psikolojik olarak) ihmal ettiği evle taban tabana zıt bir ev yarattı. Burada Ülkü'nün bu şekilde yetiştirilmesinin ve Atatürk ölünce, onun dünyasının da kayboluşunun, Ülkü erişkinliğe ulaştığı zaman ortaya çıkan zorluklardan bahsetmiyorum.

Julien Bryan isimli bir kişi Atatürk ve küçük Ülkü'nün beraber oynarlarken filmlerini çekti. Bu filmler Amerika'ya gönderildi ve Türkiye'ye gelecek Amerikan diplomatlarına ve eşlerine gösterildi. Böylece Türkiye'ye gelecek bu kişilere yeni Türkler'in nasıl insanlar olduğu ve onların kimliğinin eski Osmanlı kimliğinden nasıl farklı olduğu hakkında bir fikir verilecekti. Bu filmlerin o zamanki Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı olan Franklin D. Roosevelt'e de gösterildiğini biliyoruz. Atatürk Roosevelt'e pul koleksiyonu için

Türk posta pulları gönderiyordu. Bir defasında Roosevelt aldığı posta pulları için Atatürk'e bir teşekkür mektubu gönderdiğinde Türkiye'nin Cumhurbaşkanı'nı Ülkü ile oynarken gösteren filmleri seyretmekten hoşnutluk duyduğunu yazdı. Atatürk'ün yabancı liderlere yeni Türk kimliğini gösterme isteğini bu olay da anlatmaktadır.

Atatürk modernleştirilmiş yeni Türk kimliğini yalnız ABD Başkanı Roosevelt'e değil, diğer ülkelerin liderlerine de göstermek istiyordu. Atatürk'ün kendini ziyarete gelen tüm yabancı liderlere veya diğer önemli kişilere genel olarak "dünya medeniyet seviyesine" yükselmekte olan Türkiye'yi nasıl tanıtmak istediği üzerinde durmayacağım. Atatürk'ün Türkiye'yi Müslüman dünyasına da bir örnek olarak göstermek istemesi üzerinde duracağım.

ATATÜRK YENİ TÜRK KİMLİĞİNİ MÜSLÜMAN DÜNYASINA DA ÖRNEK GÖSTERİYOR

Hint Müslümanları Türkiye'yi İstiklal Savaşı sırasında desteklemişlerdi. Fakat onlar Mustafa Kemal'in Hristiyanlara karşı bir cihat başlattığını düşünüyorlar ve bu nedenle destekliyorlardı. Türkiye'de halifelik ortadan kalkınca Hindistan'ın Şii Müslümanları bile halifelikle ilgilenmişlerdi. Onların iki lideri, Ağa Han ve Emir Ali, Türk hükümetine mektup gönderdiler ve halifeliğin kaldırılışının Sünni kardeşlerini kötü etkilediklerini beyan ettiler. Halifeliğin kaldırılışı ve laiklik,

Müslüman dünyasında genel olarak bir hayal kırıklığı yaratmıştı. Fakat bunun yanında Atatürk'ü ve yeni Türkiye'yi örnek alarak Müslüman dünyası için yeni bir vizyonun varlığına inanan Müslümanlar da vardı. Afganistan Kralı Emanullah Han ve eşi 20 Mayıs 1928'de Mustafa Kemal'i ziyaret için Ankara'ya geldiler. Afgan Kralı Atatürk'ün bir takipçisi haline geldi. Daha sonra, artık kral değilken, Atatürk'ün cenaze törenine katıldığı zaman gözyaşlarını tutamamıştı. Atatürk'ü başka Müslüman liderler de ziyaret etti. Bunlar arasında Irak Kralı Faysal, Ürdün Emiri Abdullah ve İran Şahı Rıza Pehlevi de vardı. Rıza Pehlevi'nin ziyareti hakkında aşağıda daha geniş bilgi vereceğim. Atatürk'ün ölümünden çok sonra Mısır'ın Cumhurbaşkanı olan Enver Sedat'ın büyürken yatak odasının duvarında Atatürk'ün resmi vardı. Enver Sedat Atatürk'ün yaptıklarından çok etkilendiğini ve bunun kendi politik hayatına yol gösterdiğini yazmıştır.

İran Şahı Rıza Pehlevi Türkiye'yi 1934'te ziyaret etti. Atatürk batılılaşmanın ve modernleşmenin Türkiye'ye neler getirdiğini ve yeni Türk kimliğini Şah'a göstermek için sabırsızlanıyordu. Atatürk gençliğinde 14 Ekim 1913 ile 7 Kasım 1914 tarihleri arasında Bulgaristan'dayken, Bulgar Kralı Ferdinand'ın bir maskeli balo ve göz kamaştırıcı resepsiyonda ev sahipliği yapmasının ve bir diğer münasebetle şaşılaştıran bir biçimde operaya gelişinin üzerinde yarattığı etkiyi hiç unutmamıştı. Şimdi İran Şahı'na Türkiye'nin de tüm ihtişamıyla bir operaya sahip olduğunu göstermeye karar verdi. O günlerde olup bitenleri Atatürk'ün arkadaşı Nuri Conker'in kızı bayan Kıymet Tesal'dan öğrendim.

İLK TÜRK OPERASI "ÖZSOY" NEDEN YAZILDI?

İlk Türk operasının ismi "Özsoy" du. Bu operada Şii İranlılarla Sünnî Türklerin mezhep bakımından ayrı oldukları halde kültürel açıdan kardeş oldukları anlatılıyordu. O sıralarda Paris'ten henüz dönmüş genç bir müzisyen, Ahmet Adnan Saygun, bu operanın müziğini bestelemekle görevlendirildi. Nuri Conker'in kızı o zamanlar sadece 15 yaşındaydı. Mustafa Kemal, Nuri Conker'i Selanik sokaklarında çember çevirdikleri çocukluk günlerinden beri tanıyordu. Nuri'nin üç erkek ve bir kız çocuğu, Kıymet vardı. Ankara'da iken Mustafa Kemal ve Nuri çok defa sabaha doğru at üstünde şimdi Anıtkabir'in bulunduğu tepede dolaşırlar ve ondan sonra kahvaltı için Nuri'nin evine giderlerdi. Atatürk 15 yaşındaki Kıymet'i operada kızlar korosunu yönetmek için seçti. Operayı hazırlamak ve sahneye koymak için yalnız birkaç ay vardı. Atatürk hemen her gün Ankara Halkevi'ne gelip operanın her noktası ile ilgileniyordu. Bu arada Kıymet'in Ahmet Adnan Saygun'a karşı olan hayranlığı her geçen gün artıyordu. Ahmet Adnan Saygun'un müzisyen olmaktan ziyade yönetici olan orkestra şefinden daha iyi bir şef olacağını düşündü. Utangaçlığı bir kenara atarak, Atatürk'e orkestrayı Ahmet Adnan Saygun'un idare etmesi teklifini sundu. En sonunda Atatürk bunu kabul etti ve yeni Türk kimliğini temsil eden genç Türk müzisyeni ve bestekârı, ilk Türk operasını yönetme şerefini elde etti.

Bugün anlatıldığında bu öykü de, yukarıda anlattığım Atatürk soyadı alındıktan sonra gelişen olaylar gibi, biraz ga-

rip ve belki de tuhaf görünebilir. Fakat, Atatürk'ün yeni Türk kimliğinin yaratıldığı ve başkalarına gösterilebileceği inancını göz önünde tutarsak ilk Türk operasının sahneye konuluş öyküsünde de Atatürk'ün bir ebeveynmiş gibi yeni Türk kimliğine yaptığı duygusal yatırımı gözlemlemiş oluruz.

Şah Türkiye'yi ziyareti sırasında İstanbul'a da gitti ve orada oryantal bir şekilde ağırlandı. Fakat genel olarak Şah Batılılaşmayla ilgili pek çok fikirle İran'a döndü ve laikleşme konusunda Atatürk'ü taklit etmeye çalıştı. Şah İran'da laik okul sistemi kurdu, 30 kadar yeni öğretmen okulu açtı. Ayrıca veterinerlik, teknik okullar ve tarım okulları da açıldı. Enterasan olan kıyafet hususunda Atatürk'ü bile geçmesi ve kadınların yüzlerini kapamalarını kanuni olarak yasaklamasıydı. Şah, dini ve devleti Atatürk'ün yaptığı gibi tamamıyla ayırmadı. Atatürk'ten sonra hükümetin başına geçen İsmet İnönü Türkiye'yi İkinci Dünya Savaşı'ndan uzak tuttu. Buna karşılık İran önce İngilizler ve sonra Rusya tarafından işgal edilmiş ve Şah Rıza Pehlevi sürgüne gönderilmişti. Daha sonra Rıza Şah'ın oğlu İran'ın başına geldi, fakat en sonunda ulema İran'ı dini bir devlet haline getirdi. Bugünkü İran'daki durumu hepimiz biliyoruz. Bu arada Atatürk hayranı olan Enver Sedat'ın da dine aykırı birisi olarak algılandığını ve Mısır'da dinciler tarafından öldürüldüğünü unutmayalım. Atatürk yeni Türk kimliği gibi yeni kimliklerin başka Müslüman ülkelerde de gelişebileceğini düşünmüş olabilse de onun Türkiye'de yapabildikleri diğer Müslüman ülkelerde yapılamadı.

MODERNLEŞME

Modernleşme Atatürk'ün yeni Türk kimliğine kazandır-
 ık istediği bir karakter olduğu için bu kavramın neyi ifade
 ettiğini açıklamam gerekiyor. Açıklamam kısa ve belki de ye-
 tersiz kalacak. Modernleşme yalnız klasik Yunan uygarlığına,
 örneğin Aristoteles'in yazdıklarına kadar uzanan, zamanı
 kapsayan sürede ortaya çıkan düşüncelerle gelişmemiştir. Bu
 kavramın anlamı ve özellikleri daha çok sarsıcı ve büyük ta-
 rihi olaylara karşı Batı dünyasının değişik yerlerinde toplu-
 mun verdiği tepkilere ve bu tür olayların ardından gelişen
 geleneklere dayanır.

Batı tarihi genel olarak üç bölüme ayrılır: Eski Dönem, Or-
 taçağ Dönemi ve Modern Dönem. Batı tarihinin Eski Dönemi
 Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılması ile sona erer. Ortaçağ
 Dönemi "Karanlık Zamanlar" olarak bilinir. Modern Batı tarihi
 ise 15. ve 16. yüzyıllarda İtalya'daki Rönesans ve 16. yüzyılda
 Avrupa'nın çeşitli yerlerinde gerçekleşen Reformasyon'la baş-
 lar. Reformasyon, Roma Kilisesi'ndeki bölünme ve Avru-
 pa'nın bazı yerlerinde, örneğin Kuzey Almanya, İsviçre, Hol-
 landa, Danimarka, İsveç, İskoçya ve İngiltere'de, Papa'nın oto-
 ritesine baş kaldırma girişimleri için kullanılan bir terimdir.
 Batı tarihinin modern dönemindeki süreçlere modernleşme
 adı verilir. Modernleşme 17. yüzyılda bilimsel devrimin ve
 18. yüzyılda aydınlanmanın etkileri altında gelişir. Aydın-
 lanma, Batılıların ortamı ve toplumsal dinamikleri bilimsel ve
 mantığa dayalı bir şekilde anlamaya ve ona göre davranmaya
 başladıkları süreci anlatır. Yine 18. yüzyılda gerçekleşen

Fransız Devrimi ve ardından da 19. yüzyıl endüstri devrimi, modernleşmeye yön verir.

Batı tarihinin modern döneminin başlangıcında Batılı medeniyet, o zamanlar var olan bazı diğer medeniyetlerden, örneğin Çin ve Japon medeniyetlerinden daha zayıftı. Çin ve Japon medeniyetlerinin kendilerini Batı medeniyetinden uzak tutmak için verdiği çabalar, 19. yüzyılda başarısızlığa uğradı ve Batı medeniyeti bütün dünya üzerinde etkisini göstermeye başladı. Bu medeniyetin, yani modernleşmenin üç büyük özelliği vardı. Birinci özellik kapitalizm olarak bilinmektedir. Kapitalizm aracılığıyla dünya, Avrupa'dan gelen ticarete açılmış, dünya ekonomisi ve piyasalar gelişmiş, toprak sahipleri ile çalışanları arasındaki ilişkiler de değişmiştir. İkinci özellik laikliktir ve laikliğin yerleşmesiyle sivil toplumda yeni düzenlemeler ortaya çıkmıştır. Üçüncü özellik ise bilimin ve mantıklı düşüncenin insanların ortamları ile olan ilişkilerini etkilemesi ve bilimsel kuruluşların geleneksel ve dini inançları yıpratmasıdır.

OSMANLI VE MODERNLEŞME

Atatürk modernleşme için çalışan ilk Türk lideri değildir. Osmanlıların modernleşme yolunda yaptıklarını biliyoruz. Bunlar arasında en çok bilineni Tanzimat olarak isimlendirilendir. Sultan II. Mahmud 1826'da beş yüz yıllık Yeniçeri ocağını top ateşleri ile birkaç saat içinde yok etti ve bu olaydan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda on yıllar boyunca başarılı modernleşme girişimleri oldu. Bu arada, genel olarak, modernleşmenin

dine aykırı olduğunu düşünenlerin çok ses çıkarmalarına izin verilmedi. İlk modern tıbbiyenin açılması bu dönemde olmuştur. Başlangıçta dinciler, tıbbiyede otopsi yapılmasını önlemeyi başarmışlardı. Fakat II. Mahmud'dan sonra tahta çıkan Abdülmecid bunu değiştirdi. 1964'te Niyazi Berkes kitabında bir Amerikalının 1847'de İstanbul'da tıp öğrencilerini otopsi yaparken görüp şaşırdığını ve dinlerine aykırı olan bir şeyi nasıl yapabildiklerini öğrencilere sorduğunu anlatır. Öğrenciler, "Efendim, burası dini arayacağınız bir yer değil" diye cevap vermişler. Demek ki Osmanlı'nın bu döneminde bilim, hiç olmazsa bu örnekte, dinin kısıtlamasından kurtulmuştu.

ATATÜRK, MODERNLEŞME, DİN VE TÜRK KİMLİĞİ

Modernleşme bazen Batılılaşma olarak bilinir. Klasik devrin düşüncelerinin ve Hristiyan kültürünün modern Batı'ya yaptığı etkiyi göz önünde tutsak bile bunların modernleşme ile ilişkilerini abartmamak gerekiyor. Batı'da yer almayan bir toplumun modernleşmeyi kabul etmesinin, o toplumun Batı'nın geleneksel medeniyetini, yani klasik devrin düşüncelerini ve Hristiyan kültürünü kabul etmesi anlamına gelmediğini vurgulayan bilim adamları vardır. Kabul edilenler modernleşmenin yukarıda belirttiğim karakterleridir. Atatürk bir defasında evlatlık edindiği Afet'e şunu söylemişti: *"Biz Batı medeniyetini bir taklitçilik yapalım diye almıyoruz. Onda iyi olarak gördüklerimizi kendi bünyemize uygun bulduğumuz için dünya medeniyet seviyesi içinde benimsiyoruz."*

Bugünün Türkiye'sinde bazı bağnazların söylediklerinin aksine Atatürk, Türkiye'yi modernleştirmek ve yeni Türk kimliğini yaratmak için teşvik ettiği arındırma sürecinde İslam dinini yıpranmış eski paltoya yapışmış bir toz gibi silkeleyip atmak istemedi. Yeni Türkiye'nin kurucusu Atatürk'ün Türkiye'de din ile alakalı yaptıklarını XVI. yüzyılda, VIII. Henry'nin İngiltere'de İngiliz Reformasyonu olarak bilinen Roma Papalığı'ndan ayrılmak için yaptıklarına benzetenler vardır. Atatürk İslam dinini ortadan kaldırmak istemedi, yalnız bu dini her Türk vatandaşının inanabileceği ve kendine ait olduğunu hissedebileceği bir şekle sokmayı düşündü. Atatürk Türkiye'deki dini kurumların, yeni kurulan Türk devletinin ve böylece de Türkiye halkının kontrolü altına verilmesini istedi. Dini kurumlar halkı kontrol edeceğine, halk inandığı dini daha açıkça anlayıp dini kurumları kontrol edip, baskılarından kurtulacaktı. İngiltere Roma'dan ayrıldıktan sonra oradaki manastırlar kapatılmıştı. Şimdi de Atatürk'ün Türkiye'sinde tekkeler gibi dini kurumlar etkisiz hale getirilecekti. Atatürk'ün yeni Türkiye hakkındaki vizyonu, bilimin kabul edildiği modernleşmiş Türkiye'nin şeyhler, dervişler gibi kişilerin ülkesi olmamasıydı.

İSLAM'A TÜRK BAKIŞI

İslam, Türk kültürünün çekirdeğinin bir parçasıdır. Yeni Türk kimliği gelişirken yeni Türkiye'de İslam dini ortadan kaldırılmak yerine, yeni Türk milliyetçiliğine uygun bir şekilde benimsenmek, yani bir bakıma "Türkleştirilmek" istenmiş-

ti. Bence bu toplum psikolojisinin doğal bir sonucuydu. Tekrarlamak istiyorum, Atatürk zamanındaki Türkiye’de “Türkleştirilecek” İslam dininin, İngiltere’de XVI. yüzyılda ortaya çıkan “Anglikanizm” gibi algılanabileceğini araştıranlar vardır. Anglikanizm Hristiyan dini olarak kalmıştı; fakat İtalyanların veya Rusların Hristiyan dini değil, İngilizlerin benimsediği Hristiyan diniydi. Yeni Türk kimliğine uygun olan din de İslam dini olarak kalacaktı; fakat Türk halkının benimsediği, açıkça anlayabildiği ve onlara ait bir İslam dini olacaktı.

İslam dinini Türkiye halkının daha iyi anlaması ve benimsemesi için Mustafa Kemal “resmî” bir şekilde Kur’an’ın Türkçe’ye çevrilme çalışmalarıyla ilgilendi. Böyle bir çeviriyi gerçekleştirmek için 1926’da Türkiye Büyük Millet Meclisi maddi bir kaynak sağladı. İstiklal Marşı’nı yazan Mehmet Âkif çeviriyi yapmak için davet edildi. O dönemler Mehmet Âkif modernleşmeyi desteklemediği için Mısır’da yaşıyordu. Çeviriyi yapmayı önce kabul ettiyse de daha sonra evrensel İslam dininin takipçisi olarak kalmayı tercih etti. 1928’de “Türk devletinin dini İslam’dır” ifadesi anayasadan çıkarıldı ve 1932’de ezan Türkçe okunmaya başlandı. 1937’de de, Mustafa Kemal’in Atatürk soyadını almasının ardından laiklik devletin temel bir ilkesi olarak anayasaya yazıldı. Bu gelişme, arındırma sürecinin yeni Türk kimliğine eklediği yeniliklerin en önemlilerinden biriydi.

ATATÜRK'ÜN İNŞA ETTİĞİ TÜRK KİMLİĞİNİN YIPRATILMASI

Yeni Türkiye'deki dinsel tutumlara ve kıyafete yaklaşım-
daki değişiklikler, sarsıcı tarihi olayları takip eden bir arın-
dırma sonucu gelişen modernleşmenin yarattığı bu kimliğin
iki somut sembolüdür. Bugünkü Türkiye'de dine dönüş, di-
nin siyasete alet edilmesine göz yumulması ve kadın kıyafet-
lerindeki değişikliklerin, örneğin başörtüsünün, politik bir
konu olması, Atatürk'ün inşa ettiği ve savunduğu Türk kim-
liğinin nasıl yıpratılmaya çalışıldığını göstermektedir.

Turistik bir kasaba olarak geliştirilmekte olan Beypaza-
rında bir müze var. Bu müzede Cumhuriyet'in ilk yılların-
daki Beypazarı'nın tarihine ait fotoğraflar sergilenmektedir.
Bazı fotoğraflar büyük Türk siyaset adamlarının Beypaza-
rına yaptıkları ziyaretleri göstermektedir. Bu siyasi adamlar-
ın etrafında toplanan veya başka toplumsal faaliyetler için
bir araya gelen Beypazarı hanımları bu fotoğraflarda türbanlı
değildir. 2006 yılında Beypazarı'na gittiğim zaman müzedeki
bu resimler beni çok etkiledi. Benim ziyaretim sırasında Bey-
pazarı'nda yaşayan hanımların çoğu başörtülüydü ve Ata-
türk'ün tabiri ile buradaki erkeklerin çoğu, bencillik ediyor-
du. Tabii ki Beypazarı'nda gördüklerim bugünkü Türki-
ye'nin her yerinde gözlemlenebilir. Atatürk'ün yarattığı mo-
dern Türk kimliğinin kıyafetle ilgili somut sembolünde bü-
yük bir değişim yaşanmaktadır.

Bu arada kadınların ve erkeklerin toplantılarda ayrı yer-
lerde oturtulması, bir törende çarşaf giyen genç kızların yü-

rüyüş yapması, bir erkekle evlilik dışı beraberlik kuran kadınların bir değnekle yüz defa vurularak dövülmesinin istenmesi, dans etmenin şeytan işi olduğunun savunulması, el ele yürüdükleri için iki genç kızın dayak yemesi, Ramazan ayında oruç tutmadıkları için üniversite yemekhanelerinde öğrencilerin dövülmesi, okul ihtiyacı içerisindeki köylerde kasabalarda mevcut camilere her geçen gün yenilerinin eklenmesi, dinin bir bahane olarak kullanılarak kadınlara uygulanan çeşitli şiddet eylemlerinin savunulması, tıbbiyede kız öğrencilerin erkek hastaları muayene etmelerine karşı çıkılması, abdest alırken kanda alyuvar sayısının çoğaldığını ve kan basıncının normaleştiğini söyleyen kitapların 11. sınıf öğrencilerine ücretsiz dağıtılması, linç olayları ve Türk eğitim sisteminde dini eğitime verilen önemin giderek artan şekilde vurgulanması gibi haberleri her gün gazetelerde okuyoruz. Haberlerin her biri tek başına küçük ve önemsiz görülebilir. Fakat dine yaklaşımdaki geriye dönüşün bir virüs gibi yayıldığını görmezden gelemeyiz. Atatürk'ün yarattığı Türk kimliğinin dinle ilgili somut sembolünde büyük bir değişim yaşandığı görülmektedir.

2006 yılında Beypazarı'nı ziyaret ederken içimden orada yaşayan insanlara ninelerinin ve dedelerinin yürüdükleri yolu bırakıp başka bir yolda yürümeye başlamalarının, başka türlü bir kimlik oluşturmalarının nedenlerini sormak geldi ama kimseye sormadım. Bu soru üzerinde düşündüğüm zaman cevap vermenin hiç de kolay olmadığını anladım. Bir cevap bulabilmek için siyasal disiplinlerden, psikolojik disip-

linlere kadar çeşitli disiplinlerden toplanacak bilgilerin birleştirilmesi gerektiğini gördüm.

Atatürk'ün yarattığı modernleşmiş Türk kimliğini yıpratıcı yurt içinde gelişen olaylar ve dışarıdan gelen baskıların listesi uzundur. Gerçekte 1940'ların sonuna doğru Türkiye'de çok partili sisteme geçildikten sonra İslam dini politikaya karıştırılmaya başlanmıştır. 1980'de dine dönük politikanın komünizm tehlikesine karşı bir güç yaratacağına inanılmıştı. O zamanlar Türkiye'de dini politikaya ortak etmenin Türk politik süreçlerini ne kadar çok etkileyebileceği ve bugünkü duruma dönüşebileceği tahmin edilmemişti. Türk siyaset tarihinde gelişen olayların yanı sıra Atatürk'ün yarattığı Türk kimliğini yıpratıcı daha başka etkenlerin de olduğu açıktır. Amerika'nın "Yeşil Kuşak" politikası, PKK terörizmi, Kürt sorunu, Küreselleşme, 11 Eylül 2001'den sonra gelişen tarihi olaylar, Avrupa Birliği'nin yaptığı aşağılamalar gibi etkenler Atatürk'ün yarattığı Türk Kimliği'ni etkilemektedir. Burada bu gibi etkenlerin uzun bir listesini yapmayacağım.

İçeride ve dışarıda meydana gelen gelişmelerin sonucu olarak Atatürk'ün yarattığı ve savunduğu kimlikle özdeşim yapanların yanı sıra, başka türlü bir kimliği bugünkü Türk kimliği olarak algılayanların sesleri de yükselmiştir.

TÜRKLÜK AĞACINI TÜRK KİMLİĞİNİ KORUMAK GEREKLİ

- *Bu çatışma kimlikle ilgili büyüyebilir mi demek istiyorsunuz?*

Büyüyebilir, başka kimlik, örneğin etnik kimlik, sorunlarına karışabilir; ayrılıklar, parçalanmışlıklar olabilir. Atatürk, sulhtan başka bir şey istemiyoruz, demiş. Atatürk ve arkadaşları yeni Türkiye sınırı içinde yeni bir toplum ve kimlik yaratmaya çalışmışlar. Bir Hatay ve sonra Kıbrıs meseleleri oldu ama onların farklı nedenleri var. Bu kimliği önce dediğim gibi bir ağaç olarak algılayalım. Ağacın dallarını budayabiliriz, oralara yeni şeyler asabiliriz fakat ağacın gövdesini ve kökünü korumamız gerekiyor. Aksi halde önümüzdeki yıllarda kargaşa gelişebilir.

Eğer Atatürk'ün yaratmaya çalıştığı kimliği benimsemişsek çocuklarımıza bu kimliği devrederiz. Bu kimlik *modernleşmeyi önlemeyen, dini politika için kullanmayan, insan haklarına hürmet eden, kadınları ve çocukları aşağılamayan bir zihniyeti içine alan bir kimliktir*. Tabii ki Cumhuriyetimizin kurucusu olarak Atatürk'ü eğitimden çıkartmak kendi geçmişimizi silmek gibi bir şey olur. Aynı zamanda Atatürk'ün yanındaki öteki tarihi kişileri unutmamalıyım. Örneğin, İsmet İnönü'ye karşı çok büyük bir hürmetim var. Atatürk öldükten sonra İnönü onun yaptıklarını kesinleştiren, yerine koyan birisi. Onu da unutmamalıyım. Atatürk'ün halk için istediklerini kendi yazdıkları cümlelerden okuyalım.

TÜRK KİMLİĞİ ÇOK SAĞLAM

- Türkiye'nin çadır bezini nasıl görüyorsunuz, yırtıklar, yamalar var mı, semboller silinmek üzere mi yoksa yerli yerinde duruyor mu? Bu çadırın direkleri çok önemli demiştik. Zaman zaman direkleri değiştiriyorlar, bu direkler artık bize uymuyor, tavanı yükseltelim veya alçaltalım. Atatürk Türkiye'nin çadır bezini sağlamlaştırmış mıdır?

Atatürk'ün geliştirdiği Türk kimliği büyük bir travma ve zaferden sonra geliştiği için bir ağacın kökü gibi tutmuştur. Çok sağlam. Bunu yıpratmak uğraşları olsa da bana göre ağacın kökünü kurutma imkânı artık yoktur. Atatürk yeni Türkiye'de gelişen kimliği "Türk Kimliği" olarak adlandırmış. O zamanın tarihi durum ve "millet ilişkileri"nin ön planda oluşu bunu gerektirmiş. Fakat, yapılan çadırın altında yaşayan her vatandaş etnik kimliği ne olursa olsun aynı saygı ve muameleye dahil. Hangi dinde olursa olsun. Osmanlı zamanında da reformlar vardı. Osmanlı reformları ile Atatürk'ün yaptığı reformlar arasındaki en önemli fark, Atatürk'ün yaptığı reformlarda yeni Türkiye'yi laik bir ülke olarak değiştirmesidir.

- Bu değişime milletin tepkisi ne oldu? Halk her zaman liderle özdeşleşir mi? Özdeşim nedir?

Savaşların veya toplumları sarsan büyük tarihi olayların ardından gelişen arındırma sürecinde, politik lider ve onu takip edenler arasındaki ilişkide; halk, politik liderle özdeşim yapar ve liderin vizyonunu içselleştirir. Bunu bir çocuğun

ebeveynleri ve onların tavırları ve görevleri ile bazen bilinçli olarak, fakat çok defa bilinçdışında, özdeşim yapmasına benzetebiliriz. Bu özdeşimlerle yeni vizyon benimsenir ve paylaşılır. Bu nedenle toplumu sarsan olaylardan sonra toplumun politik liderinin kişisel yapısı çok önem kazanır. Örneğin, 11 Eylül 2001'den sonra Amerika'nın başında Başkan George Bush'dan çok daha farklı kişiliğe sahip biri olsaydı bugünkü tarihi olayların başka bir biçimde gelişebileceği hakkında görüşler ortaya konmuştur. Demokrasilerde bile sarsıcı toplumsal olaylardan sonra, bilhassa bu olaylar toplumun düşmanları tarafından yaratılmışsa, liderin özgün kişiliği olayların ardından gelişecek tarihin hangi yolda ilerleyeceğini çok etkiler. Bu bakımdan Osmanlı İmparatorluğu çökerken, Türkiye halkı sarsılmışken, Atatürk gibi yüksek düzeyde bir zekâya sahip, onarıcı ve koruyucu bir kişiliği olan, devrim sırasında nerede durmanın gerçeklere daha uygun olduğunu görebilen ve en önemlisi, genel olarak, toplumun saldırganlığını öne çıkarmak yerine sevgi ve onurluluğu yücelten bir liderin ortaya çıkması, büyük bir talihin eseri idi.

Mustafa Kemal Kastamonu ve İnebolu ziyaretleri sırasında halkı bir mücevherle -ama çamura bulanmış bir mücevherle- karşılaştırdı. Çamur, erkeklerin giydiği "altı kaval, üstü şişhane" kıyafetleri idi. Mustafa Kemal "Mücevherin ışıltamasını istiyorsanız, onu üzerindeki çamurdan arındırmanız gerekir." dedi. Bir de şunları söyledi:

"Türk ve İslam âlemine bakın; zihniyetlerini, fikirlerini medeniyetin emrettiği tahavvül ve tealiye uydurmadıklarından ne büyük felaket ve ıstırap içindedirler. Bizim de şimdiye kadar geri kalmamız ve

en nihayet son felaket çamuruna batışımız bundandır. Beş altı sene içinde kendimizi kurtarmışsak zihniyetlerimizdeki tebeddüldendir. Artık duramayız. Behemnehâl ileri gideceğiz; çünkü mecburuz. Millet vazihan bilmelidir, medeniyet öyle kuvvetli bir ateştir ki, ona bigâne olanları yakar, mahveder. İçinde bulunduğumuz aile-i medeniyede lâyük olduğumuz mevkii bulacak ve onu muhafaza ve ilyâ edeceğiz. Refah, saadet ve insanlık bundadır.”

Erkeklerle seslenerek onlardan kadınların kıyafetlerini değiştirmelerini desteklemelerini ve bencilik göstermemelerini istedi. “...kadınlarımız da bizim gibi kavrayışlı ve anlayışlı insanlardır. Onlara ahlaka ait kutsal kavramları telkin etmek, milli ahlakımızı anlatmak ve onların dimağını nur ile, temizlikle donatmak esası üzerinde bulunduktan sonra fazla bencilliğe lüzum kalmaz. Onlar yüzlerini cihana gösterebilsinler. Burada korkulacak bir şey yoktur.”

Bilindiği gibi Mustafa Kemal’in bu seyahati sırasında onu dinleyen erkeklerin çoğu feslerini, atarak evlerinde amatörce yapılan şapkaları giydiler. Mustafa Kemal Ankara’ya döndüğü zaman onu karşılayan erkeklerin başında da şapkalar vardı. Bu olay karizmatik bir lidere karşı ani olarak verilen bir tepkiyi ve onu *taklit* etmeyi gösterir. Özdeşimin gelişmesi zaman alır. Taklit etme özdeşime bazen dönüşür, bazen de dönüşmez. Halkın liderle özdeşimi gerçekleşirse toplumsal süreçler yeni yollarda ilerler.

ATATÜRK'ÜN MUTLULUĞU

Atatürk kendi özel kişiliğinin psikolojik dürtülerini yücelten ve bir milleti onaran nadir liderlerden biriydi. Afet İnan, 21

Haziran 1935'te Atatürk'e bir gazeteci tarafından sorulan "Mesut musunuz?" sorusuna onun verdiği cevabı bir kitabında şöyle belirtmiştir: "*Mesudum, çünkü muvaffak oldum.*" Atatürk soyadını aldıktan yedi ay sonra böyle bir cevap vermesi onun yeni "Türk Kimliği'ni" geliştirdiğine ve Türkler'in ebeveyni olduğu inancına uygundur. Fakat Norman Itzkowitz'le yaptığımız araştırmada aldığımız "Atatürk" kimliğinin Mustafa Kemal'e tam bir rahatlama vermediği kanaatine vardık. Yıllarca Türk halkını kurtarma, yeni Türkiye'yi onarma ve yeni bir Türk Kimliği geliştirme ile uğraşan Atatürk, yaşamının son yıllarında giderek kötüleşmeye başlayan sağlık sorunları, ilerleyen yaşı ve Nuri Conker gibi yakın arkadaşlarını kaybetmenin üzüntüsü gibi nedenlerle yaratıcılık işlevlerini istediği gibi kullanamıyordu. Gelecekteki Türk nesillerinin başlattığı yolda devam etmesini ve yeni Türk kimliğini kişiliklerinin temeli yapmalarını istemişti. Bunu başarabilen ve bugün yaşayan Türk nesli, Türkiye'nin dünya düzenindeki onurlu yerini alması için onun imgesi arkasında saklanmak yerine, nasıl bir Türkiye istediklerini kendi kişiliklerine dayanarak ifade etmelidir.

DÜNYA ATATÜRK GİBİ ONARICI BİR LİDER BEKLİYOR

- Türkiye'de, yaşadığımız coğrafyada Atatürk'le kıyaslayabileceğimiz, onarıcı bir lider ülkemize geldi mi? Veya buna vakit mi lazım? Çünkü Türk halkı böyle bir beklenti içinde.

2007 yılındayız ve ben de öyle bir beklenti içindeyim. Hem yalnız Türkiye için değil, dünya için. Bir kitabımı şöyle bitirmiştım: Dünya bir lider bekliyor.

- Bu kadar ülkede çalıştınız. Hiç böyle bir lider gözleminiz oldu mu? Mesela bir ülkeye gittiğiniz de "Bu kişide potansiyel var. Lider olması gerekir" dediğiniz kişiler var mı?

Tabii ki çok beğendiğim insanlar olmuştur. Dünyadaki birçok politik lideri tanıdım. Mihail Gorbaçov, Yaser Arafat, Jimmy Carter ve başkaları. Bunların arasında paranoid olanlar, çok iyi insan olanlar, gerçekten kendi ülkeleri için bir şey yapmaya çalışanlar veya kendi iç dünyalarından gelen tepkilere göre hareket edip bazen kötü ve bazen de olumlu süreçler başlatanlar var.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ETNİK KİMLİK VE TOPLUMLAR

TOPLUMUN VE KİŞİNİN KİMLİĞİ

- Bütün toplumları bir çadıra benzettiniz ve "Herkesin ortak bir çadır bezi vardır. Bu çadır bezinin üzerinde birtakım simgeler, desenler vardır" dediniz. Bu simgeler üzerinde son günlerde Türkiye'de milletimizi rahatsız eden birtakım tartışmalar yapılıyor. Bunlardan bir tanesi de "kimlik nedir" diye başlayan ondan sonra da "ırkçılık nedir" diye devam eden tartışma. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Çok önemli bir soru. Gerçekten kimliğin ne olduğunu anlamamız gerekiyor. İki türlü kimlikten söz edelim. Birisi kişisel kimlik, ötekisi toplum kimliği. Bunlara değinmeden önce kişisel ve toplumsal psikoloji arasındaki bağlantıdan ve ayrılıktan kısaca bahsetmek iyi olur.

Büyük toplumlar -millî, etnik veya dini toplumlar- on binlerce, yüz binlerce, milyonlarca kişiden oluşur. Bu nedenle kişisel psikoloji toplum psikolojisi ile bir yerlerde birleşiyor. Fakat toplum psikolojisinde düşünceler, fikirler ve hareketler

binlerce veya milyonlarca insan tarafından paylaşıldığı için toplum psikolojisi sosyal, kültürel ve politik süreçler olarak oluşurlar. Bunu anlatmaya çalışayım: Kişi psikolojisinde yansıtma (projeksiyon) diye herkesin bildiği bir kavram var. Kendimize ait olan fakat sevmediğimiz, kabul etmek istemediğimiz bir vasfı bilinç dışından içimizden, üzerimizden atarız, ötekine veririz. Kokan ben değilim, kokan Ahmet'tir. Ben bencil değilim, bencil olan Fatma'dır gibi. Şimdi milyonlarca kişinin aynı yansıtmayı yaptığı üzerinde duracağım.

Büyük gruplar içinde veya milletlerarası ilişkilerde farkında olmadan, psikolojiyi düşünmeden, basit bir şekilde ifade edilemeyen, komplikasyonlu paylaşılan yansıtma süreçleri de harekete geçebilir. Toplum bir savaştan çıktıktan, ekonomik bir krizden geçtikten, kötü bir liderin manüpilasyonuna maruz kaldıktan sonra, kısacası bilerek veya bilmeyerek, "Şimdi biz kimiz?" sorusuna cevap aramaya başladığı zaman, paylaşılan bir yansıtma kullanır. Başka bir deyişle toplum kimliğine uygun görülmeyen, istenmeyen şeyleri atmak, onlardan arınmak ister. Böylece yeniden yerleşecek toplum kimliğini temizleyerek toplumun öz sevgisini artırmaya çalışır. Ortada görülen bu paylaşılan psikolojinin ortaya çıkardığı sosyal, kültürel veya politik bir süreçtir. "Arındırma" ismini verdiğim bu süreç "ötekini" aşağılamadan, başkalarını öldürmeden toplumun özsevisini artırır ve olumlu bir sonuca varır. Atatürk'ün Türkiye'si olumlu bir arındırma yaptı. Yunanlar, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrıldıkları zaman Türkofondular. Kullandıkları lisanlarında çok sayıda Türkçe kelime vardı. Onları attılar ve 1830'larda yeni bir lisan yarattılar. Bunu yaparken kimse öl-

medi. Sovyetler Birliği çökünce ve Letonya özgürlüğüne kavuşunca Letonya'nın parlamentosunda ilk konuşulan konulardan biri Letonya millî mezarlığındaki 20 kadar Rus olarak bilinen cesedin topraktan çıkarılıp Rusya'ya gönderilmesi konusuydu. Rusları çok kızdırdığı için bu süreç hemen durduruldu.

Yugoslavya çökünce, Miloseviç zamanında, Sırplar "Biz şimdi kimiz" sorusu ile karşılaşınca "paylaşılan yansıtma" o bölgedeki Müslümanlara yöneltildi. Miloseviç'in desteklediği toplumsal arındırma binlerce Müslüman'ın ölümüne neden oldu.

Kişisel kimliğe dönelim. Bu "Ben kimim?"in cevabıdır ama bu cevabı kişinin kendisi bilir, başkaları bilmez.

ETNİK ÇADIR EN ÖNEMLİSİ

- Ben kimim sorusunun cevabını kişi biliyor mu?

Kişi bunu seziyor. Bebeğin, çocuğun kimliği hemen gelişmiyor. Başlangıçta, doğduğumuz zaman kimliğimizin ne olduğunu kimlere ait olduğumuzu bilemeyiz. Yani doğduğumuz yeri, ailemizi ve aile bireylerini biz seçemeyiz bu bir talih meselesidir. Kişinin kimliğinin oluşmasında ve gelişmesinde pek çok etken var. Biyolojik etkenler var; ama bunun yanında özdeşim yapacağınız anneniz ve aileniz kimdir, çocukluk ortamınızda neler oluyor gibi etkenler vardır. Bir başka ifadeyle, çocukken ötekilerle olan ilişkilerimizi, sanki yemek gibi yiyoruz, kendi isteklerimiz, korkularımız ve uyumlarımızla birleştiriyoruz ve kendimize ait yapıyoruz. Böylece bir kimlik geliştiriyoruz. İyi ilişkiler kurmuşsak kimliğimiz sağlam olur.

Kurduğumuz ilişkiler travmalarla dolu ise erişkin olduğumuz zaman kimliğimizde bazı problemler oluşabilir.

Bir de herkes yalnız yaşamıyor. Bir ailemiz var, bir kabilemiz var ve ait olduğumuz etnik, dini veya milli grubun büyük bir çadırı altındayız. Kendi kimliğimizi büyük grup kimliği ile de birleştiririz. Çeşitli türde büyük çadırlar vardır. Benim görüşüme göre bunların en önemlisi etnik çadırıdır.

ETNİK KİMLİK VE ULUSAL KİMLİK FARKI

- Hocam ulusal kimliği açıkladık, etnik kimlik ne demek?

Etnik demek, kuşaklar boyunca, tarih boyunca bazı şeyleri paylaşmak demek. Paylaşılanlar arasında lisan var, ninniler var, danslar var. Mesela her etnik grubun kendine has dansı, şarkıları ve yemekleri vardır. Tarihi olayların, dedelerimiz ve ninelerimizin başına gelen olayların, imgeleri var. Bir kuşaktan öteki kuşağa geçen alıştığımız, paylaştığımız gelenekler var. Bunlar arasında din de bulunuyor.

- Din bu sıralamada daha mı geride?

Din kendi başına önem kazanıp da toplumun kimliğini temsil edebiliyor. Fakat etnik kimlikle dini kimliği ayırmak bazen zor oluyor.

- Laik ülkelerde etnik kimlikle dini kimlik ayrı mıdır?

Bir büyük grubun doğuşu ötekinden ayrı olabilir. Bir çadır bezinde etnik, ötekinde dini desenler ön planda olabilir. Ulusal kimlik politik ve kanuni süreçlerle ortaya çıkan bir kimlik.

Laik ülkelerdeki kişilerde de din vardır. Laik ülkelerde din politikaya bulaştırılmaz.

- Ulusal kimliğe, millî kimlik de diyebilir miyiz?

Millî kimlik diyebiliriz. Millî kimlik kanuni ve politik sınırlar içerisindeki topluma ait bir kimliktir. Fakat bunu da tarif etmek bazen zor oluyor. Aynı kanuni sınır içinde yaşayanlar, aynı ulusa veya millete ait olsalar da farklı etnik yatırımları olabilir. Ben İngiliz idaresindeki Kıbrıs'ta doğdum. Ben Türk'üm. İngiliz olamazdım. Rum da olamazdım. Doğuştan itibaren ben Türk'tüm. Fakat kanuni yönden Amerikan tabiiyetine geçene kadar Kıbrıs'daki İngiliz kanunlarına göre hareket edebildim.

İngilizce din, yani "religion" (*religare*) Latince kökenlidir. O da uzun süre bir araya gelmek demektir. Yani din de bizi bir araya toplar. Fakat bütün bu terimlere bir mikroskop altında bakarsak çeşit çeşit şeyler görürüz. Ben 30 seneden beri bu konularla karşılaşıyorum.

ABD SENTETİK BİR ÜLKE

Her büyük grubun, her milletin kendine özel bir "doğuşı" var ve doğuş hikâyeleri gerçek ile mitolojinin karışımı o grubun, o milletin toplum psikolojisini etkilemektedir. Çeşitli etnik veya millî gruplardan gelenleri bir çadır altına koyup onlara yeni bir kimlik adı veren yerler vardır. Örneğin; **ABD sentetik bir ülkedir**. Bazen Amerikan diplomatları başka milletlere akıl vermeye çalıştıkları zaman çok düşünmeden

kendi doğuşlarında meydana gelen psikolojiyi başka ülkelere öneriyorlar. Örnek vermek gerekirse aralarında Kıbrıs'ta çözümünü **sentetik bir Kıbrıslı kimliği** ortaya çıkartmakla çözebileceklerine inananlar var. Kıbrıs'ta bir "Kıbrıslı" milleti yaratmak için çok büyük paralar harcandı.

- Gerçek Amerikalı yok diyebilir miyiz? 3-4 kuşağı böyle tanımlayabilir miyiz?

Amerika sentetik bir ülke olarak oluşmuştur. Amerikalı kimliğine girenlerin çoğu gönüllü olarak Amerika'ya geldikleri için Amerika kimliğini kabul etmişlerdir. Siyahlar gönüllü gelmemiştir. Orada doğanlar Amerikalı olmuştur.

İsrail de sentetik devlettir. İsrail'e gelenler Yahudi dininde olanlardır. Ama farklı kültürlerle gelmişlerdir. Türkiye'den de giden oldu. İngiltere'den, Almanya'dan gidenler oldu. Mesela İsrail'e Rusya'dan bir milyon kişi geldi. Bunlar Rusça konuşuyordu. Yahudi olmalarına rağmen dine yatırımları başkaydı. İsrail bunu çok iyi biliyor. Bu nedenle İsrail'de bir bakanlık vardır. Bakanlığın adı; "Ministry of Absorbition"³ Bu bakanlığın amacı çeşitli kültürlerden gelen insanları bir araya getirip bir millet yetiştirmektir. Burada bahsettiğim İsrail tabiiyetinde olan Araplar değildir, onlar çok ayrı bir gruptur.

³ Ministry of Absorbition: Herkesi Bir Araya Getirme Bakanlığı ya da Asimilasyon Bakanlığı

BAZI MİLLETLERİ TRAVMALAR DOĞURDU

Bazı milletler büyük bir travmadan sonra doğuyor. Örneğin, Avrupa'da çok yerde böyle olmuştur. Nasıl oluyor? Savaşlar oluyor, krallara karşı isyan çıkıyor, kanlar dökülüyor, yas tutuluyor, şerefi artırma var, aşağılama var, tarihin paylaşılmış zihni tasarımları var. Böyle olduğu zaman bu doğan milletin kimliği daha kuvvetli oluyor.

Başka türlü bir büyük grubun doğuşunu anlatmak için Kuveyt'i örnek verebilirim. Üç aile bugün Kuveyt'in bulunduğu yere geliyor. Denizlerden inci çıkarıyorlar. Ondan sonra petrol bulunuyor. Üç ailenin sülalesi gelişiyor. Sağdan soldan Araplar, İranlılar geliyor ve Kuveytli ortaya çıkıyor. Toplumsal kimlik yapısı psikolojik yönden zayıftı. Onlar Saddam Hüseyin tarafından travmaya uğradıktan sonra aynı travmayı yaşadıkları için toplum kimliklerinin şimdi daha sağlam olduğunu tahmin ederim.

- Ürdün'ü soracağım.

Ürdün ve diğer Arap ülkelerinin birçoğu Osmanlı İmparatorluğu yok olduktan sonra İngiliz ve Fransızların yarattığı milletlerdir. İngilizler ve Fransızlar ellerine kalem almışlar, yeni harita yapmışlar, burası Ürdün demişler. Ürdün'deki krallığın altında bazı Arap kabilelerini koymuşlar. Krallığı ayakta tutan çadır bezi Ürdünlü olarak gelişmiş. Fakat bildiğimiz gibi birçok Filistinli, İsrail-Filistin çatışmalarından sonra Ürdün'e geldi. Bu günlerde orijinal Ürdünlü olanlar dışarıdan oraya gelenlerden daha az. Şimdi Ürdün'de büyük bir toplum kimliği sorunu var.

Bugünkü Türk kimliğine de değinelim. Bir imparatorluk kaybetmişiz, büyük bir lider ve şerefli bir ordu ortaya çıkmış, bunları paylaşmışız. Böyle bir paylaşımdan sonra gelişen kimlik çok kuvvetli oluyor. Fakat daha önce de bahsettiğim gibi toplumsal yas tutmada komplikasyonlarımız olmuş. Bunlar da bugünkü Türkiye'deki kimlik sorunun bir parçası.

Her toplum sürecini, her toplum kimliğini ayrı ayrı çalışmamız gerekiyor. Ben psikanalistim, herkes bir şeyler paylaşır, ama herkesin ayrı bir kimliği var ve ayrı psikolojik süreçleri var. Büyük gruplar bazı davranışları paylaşır, ama her büyük grubun özel bir büyük grup kimliği var.

- Toplumların süreçleri daha mı uzun?

Daha uzun. Mesela daha önce yaşanmış büyük bir trajediden ve tarihi olaydan sonra büyük grubun yas tutma süreci bir kişinin sevdiği bir kişiyi kaybettikten sonraki yas sürecinden çok daha uzun. Fakat genel olarak resmî diplomatik çalışmalar çok defa bu süreçleri göze almıyor. Mikroskop altında bakar gibi çalıştığımız zaman bu süreçlerin milletlerarası ilişkileri nasıl etkilediğini gördük. Bu yeni bir şey.

AB'NİN TÜRKİYE'YE BAKIŞI

- Yani bu süreçler milletlerarası diplomaside çok mu etkili oluyor?

Çok önemli. Mesela biz AB'ye gireceğiz değil mi? Ne oluyor? Hemen AB'de birçok ülkede, toplumda bir süreç geliyor. Dedelerimizin Viyana'ya gelmesi, Viyana kuşatmamızın

tarihi tasarımları canlanıyor. Viyana'ya çok giderim. Viyana'da Türklerle aralarındaki yüzyıllar önce olmuş çatışmayı, savaşı, bu savaştaki kahramanları simgeleyen birçok heykel var. Viyana'ya 2008 yılındaki gidişimde bu heykellerin Avusturyalılar için "canlandığı"nı fark ettim. Türk olduğumu bilen Avusturyalı tanıdıklarla Viyana'da dolaşırken bu defa onların bana heykellerin neleri temsil ettiklerini söyleme ihtiyacında olduklarını sezdim.

- Peki iyi amaçlı mı söylüyorlar bunu? Yani akılcılık mı canlanıyor?

Türklerin gelişinin zihni tasarımları canlanıyor. Yani bunu kişilerin davranış tarzında görebildim.

- Süreçlerin bize izdüşümleri, geri dönüşümleri diplomasiyi etkiliyor mu?

Türkiye ve Yunanistan veya Türkiye ve Avusturya arasındaki bir futbol maçını düşünelim Bu durumlarda eski tarihi anlam, bazı tarihi tasarımlardan söz etmek ve onları bağırıp çağırıp ifade etmek bazen belirli olarak ortaya çıkıyor. Fakat kısa bir süre için. Eğer iki büyük grup arasındaki ilişki bozulursa veya bir grup bir nedenle ötekinden korkarsa eski tarihi olayları canlandırmak ve şimdiki dünyaya yansıtmak politikayı ve milletlerarası ilişkileri açık açık veya sinsin etkiler.

GÜRCİSTAN'DAKİ ÇALIŞMALAR

- Tespitlerinizin önemini ülkeler, hükümetler nasıl anlamalı? Bunları görebiliyorlar mı sizce. Mesela başka ülkelerdeki idareciler görebiliyor mu?

Benim CSMHI (Center For The Study Of Mind And Human Interaction) ekibimde eski diplomatlar, tarihçiler, siyasetçiler, psikologlar, psikanalistler vardı. Psikopolitik buluşlarımızı bazı ülkelerde denedik. Mesela Baltık ülkelerinde. Estonya ve Rusya birbirlerinden ayrıldıkları zaman Ruslarla Estonyalıların kavgaya etmemeleri için çalışmalar yaptık. Bunları *Kimlik Adına Öldürmek* kitabımda uzun uzun anlattım. Estonya'da daha sonra Cumhurbaşkanı olacak olan Arnold Rüütel bile orada yedi sene yakın süren çalışmalarımıza katılmıştı. Böyle olumlu süreçleri tamamlamak için acele etmemek gerekir. Bu psikopolitik metodu değişik yerlerde denedik. Gürcistan'da Gürcüler ve Güney Osetler arasında denedik.

KUZEY İRLANDA'DA TERÖR NASIL DURDU?

Bir örnek daha vereyim. Kuzey İrlanda'da terörizm vardı. Şu anda yok. Nasıl durduruldu? Kuzey İrlanda'da terörizmi durdurmak için Amerikalı diplomat George Mitchell görevlendirilmişti. Onun yanında psikiyatr ve psikoanaliz Lord John Alderdice vardı. Alderdice'in kendisi politikaya girmişti. Dokuz sene Kuzey İrlanda Parlamentosu'nun genel sekreterliğini yaptı. Lord Alderdice psikanalitik toplum psikolojisini

kullanarak George Mitchell'a yardım etti. Yedi sene çalıştılar ve terörizmi durdurdular ve yavaş yavaş başarılı oldular.

- Türkiye'de çok sayıda strateji ve düşünce merkezleri var. Sizin gibi çalışan var mı?

Buradaki derneklerin nasıl çalıştıklarını, politik psikoloji kullanıp kullanmadıklarını bilmiyorum. Bir tek Ankara Üniversitesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı Başkanı Prof.Dr. Sayın Abdülkadir Çevik'in politik psikolojiye dayanan bir dernek kurmak için girişimde olduğunu biliyorum. ⁴

YUNANİSTAN

- Yunanistan teokratik bir ülke. Yani laik değil. Baktığımız zaman Türkiye'nin aldığı mesafe onların çok çok ötesinde mi?

Bugünkü Yunanistan'ın doğuşu Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşundan çok farklı. Yunanistan yalnız Yunanlara, Elenlere, ait bir yer olarak düşünülmüş. Bu konu şimdi tartışılıyor. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda, Osmanlı zamanında aynı bölgede yaşayan, etle tırnak gibi iç içe geçmiş, birbirlerini bilen kişiler, Türkü, Kürdü, Alevisi, Lazı ve başkaları kanuna göre eşit olarak bir araya getirildi.

⁴ 2006 yılında Prof.Dr. Abdülkadir Çevik Politik Psikoloji Derneği'ni kurdu ve "Politik Psikoloji" adlı kitabını yazdı. Röportaj bu tarihten bir yıl önce gerçekleştirilmiştir.(N:A.)

- Bu Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beri böyle. Sizce son dönemlerde AB ve ABD etnik kimliği ulusal kimliğin üzerine çıkarmaya çalışmıyor mu?

Bunun da birtakım sıkıntıları var. İnsanlar daima çatışma içinde. İnsanlar medeniyet için güzel bir şeyler yapıyorlar; müzik yaratıyorlar, fakirlere bakıyorlar, muhteşem binalar yapıyorlar. Aynı zamanda insanlar toplum kimliği adına birbirlerini öldürüyorlar, birbirleriyle çarpışıyorlar. Yani bu insanın tabiatı. Bunlar devam edecek. Bunun bir yolunu bulamadık. Ne oluyor? Çatışmaların bazı modelleri veya adları çıkıyor ortaya. Örneğin, Komünistlere karşı Batılılar gibi.

Etnik kimliğin ön plana gelmesinin ve dünyadaki çatışmaların birçoğunun etnik kimlik üzerinde odaklanması için tarihi süreçlere bakmalıyız. Dünyada bazı olaylar oldu. Bunlardan biri Avrupalı sömürgecilerin Afrika'dan ayrılmaları ve Afrika'daki devletlerin kuruluşu. Avrupalı sömürgeciler Afrika'ya geldiklerinde ne yapmışlardı? Çizgi çizerek hudutlar yapmışlardı. Sen şusun, sen busun demişlerdi. Ne olmuştu? Aynı etnik gruptan olan kişilerin bazıları bu suni hudutların bir tarafında, bazıları öbür tarafında kalmıştı. Sömürgeciler çekilince etnik problemler ortaya çıktı. "Biz kimiz?" soruları ortaya çıktı, ortalık karmakarışık oldu. İngilizler Hindistan'dan çekilince aynı şeyler oldu. Son olarak da Sovyet İmparatorluğu çökünce etnik problemler daha da alevlendi. O zaman insan haklarını savunmaya çalışan Amerikalılar bu etnik problemlere karıştılar. Böylece etnik kimlik tarihte ön plana çıktı. Fakat bu durum uzun süre devam edemedi. Ortaya komplikasyonlar çıktı. Bilhassa Amerika'da 11 Eylül fa-

ciasından sonra dini kimlikle uğraşmak, etnik kimlikle uğraşmayı gölgede bıraktı. Dünyada bir Batılı- Müslüman ayrımı gelişti. Fakat bazı yerlerde ve Türkiye’de etnik problemler açıkça devam etti.

Bir toplumun kimlik meselesini kuvvet kullanmayla, öldürmelerle halledemeyiz, bitmez. Ne yapacaksın? Herkesi öldürecek misin? Olmuyor. Baskı olunca bu kimliğe yapışma artar. Bunun sonuçları ne olur? Askeri ve politik süreçler yanı sıra toplum psikolojisini de içine alan bir araştırmanın ve daha çok halka yardım edecek barışçı bir stratejinin oluşması gerekiyor.

ABD’NİN IRAK’TAN ÇEKİLMESİ TÜRKİYE’Yİ ÇOK ETKİLEYECEK

- Böyle bir araştırma veya strateji hazırlandı mı?

Herhalde bir şeyler yapıyorlar. Türkiye’deki olayların dışında, Amerika’nın Irak’ta olmaya devam edişi, Amerikan halkının büyük bir kısmında Başkan George Bush’u algılamasında büyük bir değişiklik oluşturdu. Bana öyle geliyor ki Amerikan halkı, ABD askerlerinin Irak’tan çekilmesi için baskı yapmaya başlayacak. Amerikalıların nasıl çekileceğini bilemem. Fakat Amerikalıların çekilme biçimi ve şekli Türkiye’yi çok etkileyecek.

- Çekilme biçimi ve şekli Türkiye’yi etkileyecek derken neyi kast ediyorsunuz?

Çekilme biçimi, yani politik biçimi bir Kürt devletinin kuruluşuna yol açacak mı? Böyle bir şey olursa bu Kürt devleti-

ni kim koruyacak? Şiiilerle Sünniler arasında neler olacak, bizim Türkmenlere ne olacak? Bütün bunlar çok önemli sorular. Yani Türkiye'nin dışında nasıl gelişeceğini bilmediğimiz fakat Türkiye'yi etkileyecek durumlar oluşacak. Amerika'nın Irak'tan çekilmesi bu sene olmazsa gelecek senelerin birinde olacak. Bunları da göze alarak stratejiler yapmak lazım. Amerikalıların ne yapacağını düşünmemiz lazım. Amerika ve Türkiye arasındaki diplomatik ilişkiyi daha olgun bir hale yönlendirmemiz lazım.⁵

- Ani dalgalanmalar, ani krizler, ani olaylar toplumları süreç içerisinde çok fazla etkiliyor. Sanırım söylemek istediklerinizden biri de bu?

Bunun yanı sıra uzun süreli stratejilerin koruyucu olabileceklerini unutmayalım.

ÇANKAYA'DA CUMHURBAŞKANI GÜL İLE GÖRÜŞME VE TÜRK ERMENİ İLİŞKİLERİ

- Cumhurbaşkanı Gül ile Ağustos 2009'da Çankaya Köşkü'nde üç saat süren özel görüşmeniz oldu. Bu görüşme hakkında bilgi verir misiniz?

Davet Cumhurbaşkanı Gül'den geldi. Ona benim politik psikoloji ile ilgili olarak 1979'dan beri yaptıklarım hakkında bilgi vermişler. O da benimle tanışmak istemiş. Sayın Gül be-

⁵ Bu röportajın yapıldığı tarihte soruya verilen cevaptaki sorunlar henüz belirgin değildi (N.A.)

ni çok iyi karşıladı. Beraber öğle yemeği yedik. Yemekte birçok konudan söz ettik. Örneğin, Gürcistan-Güney Osetya, Kıbrıs, Türkiye’de birlik ve beraberlik yaratma, Sayın Gül’ün Ermenistan’a Türkiye-Ermenistan futbol maçını izlemek için gidip gitmemesi gibi konulardan konuştuk. Türk dış politikasının savunma pozisyonuna düşüp düşmemesini konuştuk. Ayrılırken Sayın Cumhurbaşkanı gelecekte tekrar görüşmemizi ümit ettiğini söyledi. Bu özel toplantı hakkında medyaya hiçbir haber vermedim. Fakat anladığıma göre Cumhurbaşkanlığı’ndan bu toplantının yapıldığı hakkında bir bilgi yayılmış. Bu nedenle basın mensupları beni aramaya başladı. Sayın Gül ile görüşmemizin 45 dakika süreceği söylenmişti. Fakat ikimizin beraber olduğu öğle yemeği çok daha da uzun sürdü. Sayın Gül ile üç saat görüştük. Cumhurbaşkanı ile görüştüğten sonra yüksek sorumluluk taşıyan bürokratlar ve Sayın Gül’e yakın olduğunu anladığım başka kişilerle beş saat görüştüm. Önce onlara 1979’dan beri öğrendiğim politik psikoloji kavramlarını anlattım. Bilhassa kimlik kavramı ve kimlik çalışmaları ile ilişkili toplumsal psikolojik süreçlerin üzerinde yoğunlaştık. Sonra da bu kavramların Türkiye’deki iç ve dış siyaset konularını incelemeye yardımcı olup olmayacakları tartışıldı.

Türkiye - Ermenistan ilişkilerinde “özür dileme” kampanyasının Türk dış politikasının savunmada kalmasına neden olacağını düşünüyorum. Sayın Gül’ün Ermenistan’ı ziyareti sırasında veya sonrasında Türk - Ermeni görüşmelerinde, Türkiye’nin reel politik yöntemiyle Ermenistan’la alış - veriş yapılması ve duygusal konulara dokunulmaması taraftarıy-

dım. Bildiğiniz gibi Sayın Gül görüşmemizden sonra Ermenistan'a gitti. Ve yaptığı ziyaret çok olumlu oldu. Dünya basını da bu olayı övdü. Benim görüşüme göre Türk - Ermeni ilişkilerini duygusal çatışmalara girmeden, 1915 olaylarına dokunmadan, TARC'ın⁶ yarattığı fiyaskoyu tekrarlamadan, reelpolitik prensiplerine dayanarak başlatmak için bir zemin hazırlanmıştı. Yani politika alış-verişi ile bu ilişkileri iyileştirmek mümkün olabilecekti. Türkiye bunu yaparken Azerbaycan'ı gücendirmemek için dikkatli olacaktı. Yine benim anladığıma göre, Azerbaycan da Gül'ün ziyaretinden sonra gelişen bu fırsatın kullanılmasına mani olmak istemiyordu. Şimdi bazı hem Türk hem de Ermeni aydınların duygusal kampanyalara başlamaları bu zemini yok edebilir.

- Çözüm noktasında önerileriniz?

Benim ümidim Türkiye'deki politik liderlerin kampanyanın ortaya çıkardığı kutuplaşmayı alevlendirmemeleri ve Türk-Ermeni ilişkilerini olumlu olarak tutabilecek zemini bozmamalarıdır. Yıllarca politik psikoloji ile dünya işlerine karışmış olmama rağmen bu günlerdeki durum içinde Türk - Ermeni ilişkilerinin gelişmesinde psikolojiyi işe karıştırmama taraftarıyım. Çünkü duygusal yönler ortaya çıkınca Ermenilerin "psikişik gerçeklerini" değiştiremeyeceklerine ve 1915 olaylarında bu "psikişik gerçek" dışında bazı şeylerin olduğunu işitmek istemeyeceklerine inanıyorum. En iyisi politik süreçler üzerinde

⁶ TARC: Turkish-Armenian Reconciliation Committee
(Türk-Ermeni Uyum Komisyonu).

durmak ve yavaş yavaş Ermenistan ile Türkiye arasındaki politik ve bilhassa ekonomik işbirliğini geliştirmektir.

Yakın geçmişte Gürcistan ve Güney Osetya'da gelişmelerden sonra karşımızda yeni bir Rusya var. Kafkaslarda çatışmaları önleyecek politik gelişmeler, hem Türkiye hem de Ermenistan için çok önemlidir. Türkiye'deki politik liderlerin Türk-Ermeni politik konuşmalarını başlatmak için stratejiler geliştirmeyi düşünmesi, bu "özür dileme" kampanyasının Türkiye'de yarattığı duygusal kutuplaşmaya katılmalarından çok daha verimli olacaktır.

- Cumhurbaşkanı Gül'le Ermeni meselesi üzerine başka neler konuştunuz?

Sayın Cumhurbaşkanı ile bir öğle yemeği sırasında Ermenistan'a gitme konusunu çok kısa konuşmuştuk. Elbette gidip gitmeyeceğini o zaman bilmiyordum, fakat gitmesinin çok iyi olacağını söylemiştim.

Diaspora Ermenilerinin tavrına bakıp Cumhurbaşkanı'nın ziyaretini eleştirenler oldu. Gitmekle Türkiye'nin küçük düşürüleceğini düşünenler... Oysa ortada bir davet vardı ve davete icabet bilakis Türkiye'nin büyüklüğünün bir göstergesi oldu.

Gerçek dünya politikası açısından bu ziyaret, sorunların çözümü için yeni bir anahtar bulma ihtimali doğurdu. Bu önemli bir kazanım.

Türk - Ermeni meseleleri sadece Türkiye - Ermenistan arası ilişkilerdeki çatışma değil. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan ilişkilerini de etkileyecek bir mesele. Bu yüzden de

Gül'ün ziyareti Türkiye AB ilişkileri ve Türkiye'nin barışçı olduğunu göstermesi açısından da önemli bir adım oldu.

Bir ara Türkiye, tarihçilerden oluşan bir komisyon kurulmasını önerdi. Ermeniler buna itiraz etti. Türkiye'nin bu konuda çözüme yanaşmayan taraf olduğunu söylemek haksızlık olur.

Fakat Cumhurbaşkanı Gül'ün Ermenistan'a gitmesinden sonra Amerikalıların kazan-kazan dediği şeyin olabilmesi için reel politik süreçlerle pazarlığa girişilmeli. Seneler önce TARC konuyla ilgili çok önemli çalışmalar yaptı. Fakat o zaman reel politik araçlarını kullanarak sorunlara bir çözüm bulmak için bir zemin yoktu. Uzun sürmedi. Ben de TARC üyesiyken Ermeni meselesi üzerine çalışmaya başladım. Ve şunu anladım: Amerikalıların TARC'de kullandıkları metot iyi bir metot değil. Acilen çözüm bulmaya çalışıldı. Ancak acelecilik bu işlerde işe yaramaz. Nazi devrinde Alman ırkçılığı, psikolojik olarak toplum ve liderin kötü narsisizminin en ileri noktasıdır. Oysa Ermeni meselesinde böyle bir şey yok. Çöken bir imparatorluk ve savaş söz konusu. İmparatorluktan kopuşlar oluyor. Psikolojiyi anlamaya çalışırken bunlara dikkat etmek gerekir. Öldürmelerin ırkçı bir motivasyonla yapıldığını söylemek doğru olmaz.

Ayrıca bu olaylar yaşanırken mahkemeye intikal eden durumlar oluyor. Bu da durumu Ermeni soykırımından ayıran başka bir nokta. Ayrıca İstanbul'da ya da başka yerde yaşayan Ermenilere dokunulmuyor. Bunlar ırkçılık tezini çürütecek hususlardan birkaçı.

Sovyet İmparatorluğu çöktüğünde Ermeniler, biz nasıl bir ülke olacağız, diye bir soru sordular. Petrosyan ve arkadaşları

bir araya gelip bu konuyu görüştüler. Bu tartışmalar “*Armenia at the Crossroads* / Joseph R.Masih and Robert O.Krikorian” adlı bir kitapta çıktı. Bu kitabı okumak Türkler için çok önemli. Bu kitapta “Eğer biz hür bir ülke olacaksak bir ‘abi’miz olmamalı diyor” Ermeniler. “Abi” önceden Osmanlıydı. Şimdi Rusya. Tamamen hür bir ülke olmak için, Türkiye ve Rusya ile daha gerçekçi bir ilişki kurmayı kendi aralarında tartışıyorlardı. Fakat ne oldu? Bir süre sonra Azerbaycan olayı ortaya çıktı ve her şey rafa kalktı. Şimdi yeni bir süreç başlayabilir. Gül’ün ziyareti bu anlamda Ermenilere verilmiş bir hediyedir.

- Rusya’nın Gürcistan’a müdahalesi, yeniden soğuk savaş rüzgârlarının esmesine neden oldu. ABD zaten yıllardır Irak’ta. Bütün çevremizdeki sorunları dikkate aldığınızda Türkiye’nin en önemli sorunu nedir?

2007’de Türkçe olarak basılan “*Kimlik Adına Öldürmek*” kitabımda Gürcistan’daki etnik problemlerin birçok yönünü anlatmış bulunuyorum. Gürcüler ve Güney Osetyalılar arasında uyum sağlamak için altı sene oralara gidip gelmiştim. Gürcistan Cumhurbaşkanı Saakaşvili kumar oynadı ve kaybetti. Dışarıdan onu kışkırtanların olup olmadığını bilmiyorum. Gövde gösterisi yapmaları için Ruslara büyük bir fırsat verildi. Rusların yaptıklarını değiştirmek için hiçbir kuvvet yok. Dünyada yeni bir siyasi durum ortaya çıkmış bulunuyor. Ruslar Türklerin Gürcistan’a yardım ettiklerini söyleyerek Türklere kızmış durumdaydılar. Sayın Gül’le görüştüğüm gün Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın önce Rusya ve daha sonra Tiflis’e gitmesini dengeli bir politika yürüteceğimizin işareti olarak algıladım.

Gürcistan'daki çatışmalar sürerken hem Tiflis'teki hem de Tksinval'deki arkadaşlarımla elektronik posta ile temas kurdum. Oralardaki trajediler beni hem üzdü hem de kızdırdı. Gürcistan'da Saakaşvili'nin çok olayların üzerinde fazla kafa yormadan, ansızın karar veren bir kişi olduğunu düşünen bilim adamları ve politikacılar var. Fakat toplum psikolojisi, Gürcistan'da milliyetçiliğin artacağını ve halkın bir süre Saakaşvili'yi destekleyeceğini ortaya koymaktadır. Onun tekrar yalnız içgüdüye dayanan bir olay yaratma ihtimali vardır. Türkiye'nin bunu göz önünde tutması ve dengeli bir dış politikaya devam etmesi çok iyi olur.

Bugünlerde en çok konuşulan ikinci konu Amerika'daki başkanlık seçimleridir.⁷ Yeni Amerikan Başkanı karşısında, yeni bir Rusya bulacaktır. Bu nedenle seçilecek yeni Amerikan Başkanı Amerika-Rusya ve diğer milletler arasındaki ilişkileri çok etkileyecektir. Türkiye'nin bunu da göz önünde tutarak şimdiden Amerika'nın yakın gelecekteki başkanı ile nasıl etkili bir bağlantı kurulacağını planlaması çok önemlidir. Amerika'da kimin başkan olacağı Irak'ta gelişecek olayları da çok etkileyecektir.

Sayın Gül'ün Ermenistan'a gitmeyi düşünmesini iyi karşıladım. Bu günlerdeki durumu göz önüne alınca Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin yüksek diplomatik çevrelerde görüşülmesi bu konunun bitmez tükenmez şekilde gayrı resmi olarak tartışılmasından çok daha iyi olacağına inanıyorum.⁸

⁷ Söyleşinin yapıldığı tarihte ABD'de başkanlık seçimleri vardı

⁸ Röportaj 10/Ekim/2009'da İsviçre 'de imzalanan Türkiye Ermenistan protokolü öncesi gerçekleştirildi.

Böyle görüşmeler için “toplumsal kimlik” kavramını iyi incelememiz gerekecek.

- Türkiye’deki etnik problemlerde dinin devreye girdiğini ve bunun da tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini açıklamıştınız. Cumhurbaşkanı Gül ile dini problemleri de konuşma imkânınız oldu mu? Kendisine kaygılarınızı iletebildiniz mi?

Sayın Gül ile bu konuyu konuşmadık. Türkiye’de “etnik problemlerde dinin devreye girmesi” diye bir şey yok. Türkiye’de hem “etnik yapıyı” hem de “dini” politikada kullanma problemi var. Din bir problem değildir. Herkes istediğine inanmakta serbest olmalı. Problem olan dini, politika süreçleri için kullanmalarıdır. İkisi arasındaki farkı hiç unutmayalım. Dini, politika süreçlerinde kullanmaya karşı olmak dine karşı olmak değildir. Dini, politika için kullanmanın tehlikeli sonuçlar doğurduğunu gösteren tarihi pek çok delil var.

Bugünkü Türkiye’de dinin politika süreçleri için kullanıldığını her gün görüyorum. Bu da zemindeki halk arasında yetkili olmayan birçok kişiye, dini bahane ederek toplum süreçlerine burunlarını sokmalarına izin veren bir durum ortaya koyuyor. Mesela bir kadın heykelinin demirden yapılmış bacağına saklamak veya kırıp atmak gibi benim korkunç ve ayıp olarak algıladığım olaylar ortaya çıkıyor. İşte tehlikeli olan budur. Tabii ki böyle olaylar eskiden de vardı. Fakat şimdi çoğaldı. Daha da önemlisi bunlar “demokrasi” veya “gelenek” başlıkları altında incelenmeye çalışılıyor. Dini politika için kullanmanın demokrasi ile alakası yoktur. Bu bir gerilemenin işaretidir ve bunlar Türkiye’de geliştiği için içim kan ağlıyor.

TÜRKİYE DİPLOMASİDE SÜREKLİ SAVUNMADA

- Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde hep savunmada kaldığını söylüyorsunuz. Sizin öneriniz nedir?

Çok kabiliyetli ve etkili olan birçok Türk diplomat tanıyorum. Fakat nedense benim Amerika'da gözlediğim Türk diplomasisinin Ermeni ve Yunan lobilerine karşı tavrını çok defa "savunma" pozisyonunda olduğudur. Bu pozisyonunda olunca bizi dinlemek isteyenlerin sayıları çok azalıyor. Sayın Gül ile konuşurken onun Türkiye diplomasisinde "savunma pozisyonunu" çok iyi anladığını ve bunu değiştirmek istediğini duydum.

- Türkiye'yi kadınların kurtaracağı yönündeki iddianız devam ediyor mu? Son yıllarda Türkiye'de kadının rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz? Önemli kadın modeller ortaya çıkıyor mu sizce, yoksa kadınların siyasi ve sosyal alandaki önemi azaldı mı?

Böyle bir şey söylemenin altında yatan düşünceler önemli. Türkiye'de dini, politika için kullanmanın -kişisel dini inançlara hürmet etmekten söz etmiyorum- en büyük kurbanları kadınlardır ve bu süreç devam ederse Türk kadınları daha da ezilecektir. Genel olarak konuşuyorum. Birkaç yıl önce Türkiye, Gürcistan, Güney Osetya, Ermenistan ve Abhazya'da aile şiddeti üzerine yapılan, iki sene süren bir araştırmaya katılmıştım. Bütün bu ülkelerde aile şiddeti çok yaygın. Türkiye'ye geldiğim zaman birçok klinik çalışmalar yapan arka-

daşlarım bana hasta olgularını anlattılar. Türk psikoterapistleri Türkiye’de aile içi şiddet hakkında devamlı deliller verebilirler. Dini kullanmaya göz yumma, birçok Türk erkeğine aile şiddetine devam etmeleri için izin veriyor.

Bir ülkenin en az yüzde elli nüfusunu kadın nüfus oluşturur. Kadınları ezen bir millet, için için içten çürür. Bu nedenle kadın haklarını polemik yapmadan koruyacak, kadın ve erkek eşitliğini gösteren modeller olacak. Türk kadın liderlerin ortaya çıkmasını çok temenni ederim.⁹

⁹ 25/Ekim/2009, Cumhuriyet Gazetesi Sf.10, *“Türkiye kamuda kadın istihdamında yüzde 12 ile OECD ülkeleri arasında en geride.”*

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARC VE ERMENİ SORUNU

TÜRKLERİN BAŞINA GELENLERİ KİMSE BİLMEK İSTEMİYOR

- Sizin Türk-Ermeni ilişkileri veya başka etnik kökenli sorunlarla ilgili çalışmalarınız var. TARC ile olan çalışmalarınızdan bahseder misiniz?

Biliyorsunuz bir "Turkish-Armenian Reconciliation Committee" (TARC) (Türkiye-Ermenistan Uyum Komitesi) kurulmuştu. Bunu ben başlatmadım. Bu komitenin benim Virginia Üniversitesindeki eski merkezimle ilgisi yok. Yalnız iki buçuk yıl TARC'm Türk ekibinin bir üyesiydim. TARC'ı Amerikalılar başlattı.

Bir gün bana Sayın Gündüz Aktan'dan telefon geldi. Gündüz Aktan Türkiye'nin Yunanistan ve sonra Japonya Büyükelçisiydi. Aynı zamanda BM'de Türkiye'nin temsilciliğini

yapmıştı.¹⁰ Daha sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne seçildi. Ben Gündüz Bey'i yakından tanıyordum. Onun teşviki ile Norman Itzkowitz'le beraber *Türkler ve Yunanlılar* isimli bir kitap yazmıştım. O, Türk Dışişleri'nde görevliyken benim Virginia Üniversitesindeki Akıl ve İnsan İlişkilerini Araştırma merkezimden (CSMHI) birkaç kişi ile Ankara'yı ziyaret etmiş ve Dışişleri'nde Gündüz Bey'in bir araya getirdiği 10-15 Türk Büyükelçisine politik psikolojinin diplomaside ne gibi rol oynadığı hakkında seminerler vermiştik. Gündüz Bey, TARC'ın Türk ekibinin bir üyesiydi ve benim onlara katılmamı istedi. Ermeni ekibinde Amerika'da yaşayan diaspora bir Ermeni olduğu için Türk ekibi de Amerika'da yaşayan bir Türk'ün TARC'ta çalışmasını istiyordu. Gündüz Aktan'ın teklifini kabul ettim ve Türk ekibinin 5 üyesinden biri oldum. Gündüz Aktan ve benden başka Türk Grubu'nun üyeleri eski Dışişleri Bakanı ve Büyükelçi İlter Türkmen, emekli general Sadi Ergüvenç, eski Boğaziçi Üniversitesi Rektörü Üstün Ergüder ve emekli Büyükelçi Özdem Sanberk'ti. Ermeni Grubu'nun üyeleri de Van Krikorian (Amerikan Ermeni Grupları idarecilerinin şefi), Alexander Arzumanyan (Ermenistan eski Dışişleri Bakanı), David Hovhannissian (Ermenistan'ın Suriye eski büyükelçisi) ve Andranik Migranyan (Rusya'nın eski Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin'in danışmanı).

¹⁰ Atabey - Volkan röportajı yapıldığı zaman Gündüz Aktan hâlâ .hayattaydı.

- *Komisyonu katıldıktan sonra sizin için nasıl bir süreç başladı?*

TARC'a üye olunca 1915 olayları hakkında yazılanları incelemeye başladım. Bu konuda ciddi, propaganda içermeyen çok az Türkçe kitap var. Buna karşın Ermenilerin öyküsünü anlatan yüzlerce İngilizce yazılmış kitap var. Yazılanları okuyunca kafam karıştı. Örneğin, ünlü İngiliz Ansiklopedisi 30-40 yıl önce 250 bin Ermeni'nin öldüğünü yazmıştı. Son yıllarda bu rakam bir, daha sonra iki ve hatta üç milyona çıkmıştır. 30-40 yıl önce "soykırım" terimi bu trajedi için kullanılmıyordu. Hudutları ve toprağı korumak için "düşman" gibi algılanan alt grupları toplayıp başka yerlere göndermek yalnız Osmanlılar tarafından yapılmamıştır. Amaç bu olsa bile 1915'de büyük bir trajediye yol açmıştı. Amerikalılar İkinci Dünya Savaşı'nda Japon asıllı Amerikan vatandaşlarını topladılar ve kamplara gönderdiler. Fakat bu zaman iyi ki öldürme olayları yaşanmadı.

- *Toplantıda neleri ele aldınız?*

Türk-Ermeni Uyum Komisyonu'nun ilk katıldığım İsviçre'de yapılan toplantısında ilk konu "özür dileme" konusuydu.

- *Baştan ipleri kopardılar yani?*

Bir de Ermeni diasporasının Ermeni kimliklerini korumaları için Ermenistan'da yaşayan Ermenilerden çok fazla Ermeni "soykırımına" sarıldıklarını açıkça görmüş oldum.

- *Bir politik psikoloji uzmanı olarak baktığınızda bu tav-
rı nasıl değerlendiriyorsunuz?*

İnanılan ve gerçek olan birbirine karışıyor. Büyük bir tra-
jedinin olduğu tabii ki doğru. Fakat 1915 olaylarında her şey
siyah-beyaz gibi açıkça görülemiyor. Bu süreçte Türklerin ba-
şına gelenleri kimse duymak istemiyor.

Gündüz Aktan ve Vamık Volkan

AMERİKALILARIN KAZAN-KAZAN (win win) SAÇMA BİR SİSTEM..

- *Niçin istifa ettiniz?*

TARC toplantılarını idare eden Amerikalı "win win" diye bilinen (Yani herkes kazanır anlamında kullanılan) saçma sapan bir yöntem uyguluyordu. Derin duyguların ortaya çıktığı toplantılarda saçma sapan bir yöntemle bir yere varılamaz. Amerikalının, ben baskı yaparsam Türkler ve Ermeniler barışacak gibi bir inancı vardı.

İlk TARC toplantısına -Avrupa'ya- gittiğim zaman önce Ermeniler konuşmaya başladı. Dediler ki "Biz 80 yıldan beri para topluyoruz ve Washington'da çok büyük bir anıt yapacağız, soykırım için, Türkler için fena şeyler söyleyeceğiz. Türk Hükümeti hemen af dilerse o zaman Türkleri biraz daha iyi göstereceğiz". Sanırım ki o gün bile böyle başlayan bir toplantıya izin verildiği için bir yere gidemeyeceğimizi sezmiştim. TARC üyesiyken bazı gözlemler yaptım. Hem Ermeniler hem de Türkler hakkında.

ERMENİ KİMLİĞİ SADECE ERMENİ DEĞİLDİR

- *Nedir bu gözlemleriniz?*

Ermenistan'da yalnız Ermeniliği içine alan bir Ermeni kimliği yoktur. Eğer Ermeni iseniz, kendi içinizde Ermeniliğin yanı sıra Osmanlı ve Türk kimliğiniz vardır. Yani içinizde hem yücelttiğiniz hem de korktuğunuz bir kişilik organizas-

yonu yan yana durmaktadır. Ermenistan'da çocuklara onlar iki yaşına gelir gelmez Türklerin onlara yaptıkları anlatılıyor.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan sonra Ermeni kimliğinin içinde, Ermeni kimliğinin yanı sıra "Kötü Türk" kimliği diye bir şey oluştu. Bir başka deyimle, "Kötü Türk" ile bağıntısız bir Ermeni kimliği yoktur. Ermeni çocukları büyürken anne, baba ve diğer önemli kişiler çocuğun iç dünyasına bu "Kötü Türk" imgesini depo ederler.

"Ermeni Soykırımı" kavramı iç dünyalarında yaşayan kimlik organizasyonuna yansıtılmıştı. Bütün hayatları boyunca, kişisel bir şey olduğu için, devamlı iç dünyalarındaki Ermenilik ve Türklük çatışması ile meşguller. Tabiki burada genel olarak konuşuyorum. Bu nedenle dış dünyadaki Türkler "iyi" insanlar gibi davrandıkları zaman, Ermenilerin iç dünyalarındaki Türklük imajına uygun olarak hareket etmedikleri için Ermenilerin içinde endişe başlıyor. TARC'da buna şahit oldum. Türk ekibi Ermenilerin başına gelen facialar için empati göstermeye başladığı zaman, Ermeniler bunu olumlu algılayacakları yere endişelendiler. Sanki "iyi" olmakla onların iç dünyalarındaki "fena" Türk kimliğinde sorun yarattık.

TÜRKİYE ÖZÜR BİLE DİLESE FAYDASIZ...

- Yani Türkiye o sözde soykırımı kabul etmiş ve özür dilemiş bile olsa daha mı büyük kaos çıkar?

Anlattığım Ermeni kimliğini anlamadan ve ona göre girişimlerde bulunmadan daha menfi bir durumun ortaya çık-

ması söz konusu olabilir. Örneğin, Türk ekibi Ermeniler için çok empati gösterdiği bir günde Ermeni ekibinden biri Türkiye'nin üçte birinin Ermenistan'a verilmesini talep ederek, içimizde gelişmekte olan empatiyi görmekten kaçındı. Ve aramızdaki ilişkiyi bozarak olumlu gelişmeleri engelledi. Gerçek dünya meselelerinin yanı sıra "kimlik meselesi" bir problem. Çünkü çocukluklarından beri iç dünyalarına yerleşmiş bir çatışma, Türklerin "iyi" olabileceklerini reddetme kimlikleri var.

Anlamak zor bir şey. Bunu iki buçuk sene içinde yavaş yavaş anlayabildim. Bu nedenle Türk- Ermeni problemlerini incelemek için derin psikolojik bir anlayışı ortaya koymak gerekir.

- Size göre 'tehcir'i gerçekten Yahudi Soykırımı gibi bir soykırım olarak değerlendirmek mümkün mü?

"Ermeni soykırımı" diye bilinen konu artık Holocaust'un (Yahudi soykırımı) eşi olan "psişik gerçek" oldu. "Psişik gerçek" psikanalizde çok iyi bildiğimiz bir düşünce gelişmesini anlatır. Bir kişi bir olayın nasıl başladığını ve nasıl geliştiğini içindeki istekleri, korkuları, ruhsal defansları kullanarak tek bir şekilde algılar. Bu "psişik gerçeği" artık değiştiremez, bu gerçeği değiştirecek delilleri görse bile. Ermeniler için "Ermeni soykırımı" "psişik gerçek"tir. Yavaş yavaş Türkiye dışındaki aydınlar ve daha önemlisi politikacılar için de "psişik gerçek" olmuştur. Buna karşı Türklerin yaptıkları, bu olayın başka yönleri de olduğunu açıklamaya çalışmak. Başka ülkeler de bunu bir savunma olarak kabul etmeye devam ediyor böyle olunca.

- Gelelim 'özür' meselesine, size göre bu basit anlamıyla neyin ifadesidir? Kişisel sorumluluğumuzun fiilen mümkün olmadığı bir konuda, özür dilemek inandırıcı olur mu ya da Ermenilerin yaklaşık 100 yıllık yaslarına çözüm olur mu?

Modern diplomaside "özür dileme" fikri ve daha sonra "modası" 1970'te başladı. O zamanın Alman politik lideri Başbakan Willy Brandt 7 Aralık 1970'te Polonya'yı ziyareti sırasında Varşova'da eski bir Yahudi gettosunu ziyaret ederken ansızın diz çöktü ve "Yahudilerden 'Yahudi soykırımı' için özür diliyorum" dedi. Almanya'da o zaman bu olaya karşı çeşitli tepkiler verildi. Brandt'ın yaptığını tasvip edenler oldu ve ona kızanlar oldu. En sonunda Alman-İsrail (Yahudi) ilişkilerini daha olumlu yapan bu özür dileme değildir. Soykırım nedeniyle mağdurlara, Soykırım'dan kurtulanlara Alman hükümeti bir kanun çıkararak büyük paralar verdi. Bundan daha önemli olan hem Almanya'da hem de İsrail'de, Holocaust tradejisinin romanlarda, filmlerde canlı tutulmuş olmasıdır. Anıtlar yapılmış, tarihçiler birbirleri ile konuşmuş, Almanya ve İsrail arasında resmi anlaşmalar yapılmış, Yahudilerin yas tutmasına yardım edilmiştir. Böyle olduğu halde hala bu gün birçok Yahudi'nin Almanya'dan gelen "bizi af ediniz" teklifini kabul etmediklerini biliyoruz.

- Tarihte bu tür başka özürler de var galiba...

1990'da Mihail Gorbaçov İkinci Dünya Savaşı'nda Rusların Polonya'da yaptıkları 'Katin Ormanı katliamı' için Polonyalılardan özür diledi ve Polonyalıların Rusları af etmesini

rica etti. Boris Yeltsin Başkan olunca katliamın olduğu yerde yapılan özel bir merasime gitmeyi kabul etmedi.

Gorbaçov'un özür dilemesinden sonra "özür dileme" bil-hassa Amerika dış işlerinde çalışanlar tarafından bir "moda" haline getirildi.

- Bu bir moda mı?

Şüphesiz bunun bir nedeni Hristiyan dininde "özür dilemenin" önemli oluşudur. Bu dine göre özür dilenince kabahatlilik duyguları kaybolur. Desmond Tutu'nun Güney Afrika'da Apartheid (ırkçılık) bittikten sonra başlattığı Truth and Reconciliation (TRC) (Gerçek ve Uyum Komisyonu)'nun faaliyetleri de özür dilemenin yardımcı olacağı düşüncesi üzerine kurulmuştu. Siyah Güney Afrikalıları öldürenler, onları aşağılayanlar mağdurlardan af dilediler. Bu faaliyetler de Hristiyan dinindeki af dileme kavramı ile iç içe geçmişti. Sanki Tanrı birisini af ederse artık o kişide günah kalmıyordu ve herkes rahatlamış oluyordu. Üç sene önce, 2006 yılında, Desmond Tutu'nun 75'inci yaş gününü ve TRC'nin faaliyetlerinin 10'uncu yıldönümünü kutlamak için Cape Town'da bir toplantı oldu. Açılış konuşmasını yapmam için beni şereflendirerek davet etmişlerdi. Bu toplantı sırasında toplantıya gelen ve 10 yıl önce komisyonun faaliyetlerine katılan eski "günahkârlar" ve "mağdurlar" bir gün ansızın birbirlerine bağırıp çağırmaya başladılar. Gördüm ki 10 yıl önce yapılan af dileme bu bireylerin içindeki duyguları yatıştırmamış.

Desmund Tutu ve Vamık Volkan, 2006

- Sonuç olarak özür dileme konusunun çözüm olmadığını mı söylüyorsunuz?

Milletler veya başka büyük gruplar arasında oluşan özür dileme konusu üzerinde yıllarca çalıştıktan sonra vardığım sonuca göre, bir büyük grup eski kayıplar için yas tutamamışsa "özür dileme" ve "affetme" kavramları etkili olmaz. Bu nedenle büyük grupların yas tutma sürecini araştırmamız gerekir.

"Yas tutma" kavramı kişi için önemli bir kayıptan sonra ağlamaktan ve acı çekmekten daha derin süreçleri anlatır. Yas tutma psikolojik bir süreçtir. Bu süreç sonunda önemli bir kaybın olduğu kabul edilir ve yaşama bu gerçeği anladıktan sonra devam edilir. Büyük toplumlar da yas tutarlar. Düşman tarafından yapılanlarla insan, toprak ve şeref kaybı olunca o toplumun üyesi olan herkes yas tutmayı paylaşır ve kayıplar çok bü-

yük olduğu için yas sürecini tamamlayamazlar. Bu nedenle bu insanlar tamamlayamadıkları psikolojik görevleri bilinçli olarak ve daha önemlisi bilinç dışında çocuklarına verirler. “Ben yas tutamadım, yasımı sen tut.” veya “Ben aşağılandım, şerefimi sen kurtar.” veya “ Ben kuvvetsizdim, hıncımı sen al.” Bunu, travmayı nesiller arası aktarma olarak biliyoruz. Bu konuda başka araştırmacıların çalışmaları ve benim de birçok çalışmam var. Nesiller arası aktarma ile yeni nesilde paylaşılan görevler oluşur ve kimse böyle bir şeyin geliştiğinin farkına varmaz.

- Bu görevlerin ne gibi işlevleri vardır?

Bu paylaşılan görevler, toplumdaki bütün kişileri birbirine bağlar. Yeni nesil bu görevleri çözemezse onlar da görevleri gelecek nesle devrederler. Bütün bu görevler aynı tarihi olaya bağlı oldukları için bu tarihi olayın imajı o büyük grubun en önemli sembolü olarak gelişir. Bu olayın paylaşılan imajı resmi bir dosyaya basılan bir mühür gibidir. 1915 trajedileri imajı Ermeni büyük grup kimliğinin var olduğunu gösteren en büyük mühürdür. Ermenistan'da yeni doğan çocuklar iki yaşından itibaren, etnik grup kavramını; tarihi, derinden düşünmeyi bilmeden, Türklerin onlara kötülük yapan yaratıklarımı gibi olduklarını öğrenirler.

- Bu, Ermenilerin Türk düşmanlığını bir anda silmek istemedikleri anlamına mı geliyor?

Eğer Ermeniler bir özür dileme ile büyük gruplarının kimliğini temsil eden bu mührün ellerinden alınacağını hissederlerse bu süreç onların içinde (mantığa aykırı olsa da) büyük

bir kaygıyı ortaya çıkaracaktır. Bunu TARC toplantılarında gözlemledim. TARC toplantılarında Türk grubu empati gösterdiği zaman Ermeni grubunda kaygı ortaya çıkmıştı.

- Neydi bu kaygı?

Ermeni kimliğini canlı tutmak (çünkü onlar 1915'den sonra Sovyetler Birliği'nin bir parçası olmuşlardı ve özgürlükleri yoktu) için bu kimlik mührü daha da büyütülmüştü. Yıllar geçtikçe Ermeni propagandası (bilhassa diaspora Ermeni propagandası) 1915 trajedisini Yahudi Soykırımı'nın bir eşi olarak dünyaya göstermeye başladı. Bu girişimde büyük başarı gösterdiler. Ben dünyanın birçok yerinde konferanslar veriyorum. Nereye gitsem orada hemen hemen herkes Ermenilerin başına geleni Holocaust'taki olaylar gibi görüyor.

- Çok farklı olaylar

İki olay arasında büyük farklar var. En büyük fark Nazilerin ırkçılıkla hareket etmesi ve Yahudileri nerede olursa olsun, insan dışı olarak algıladıkları için, yok etmeleri.

TARC toplantılarında Ermeni, Türk ve bağımsız tarihçileri bir araya getirme ve her şeye yakından ve yeniden bakma fikirleri daima Ermeniler tarafından reddedilmişti. Böyle bir süreç başlasa bile hiçbir sonuca varmayacağından eminim. Çünkü tarihi olaylar, Türkler ve Ermeniler tarafından başka türlü yorumlanacaktır. Bilindiği gibi TARC toplantıları da başlatılmasından birkaç yıl sonra fiyasko ile sona erdi.

- Nedeni neydi?

Bunda Amerikalı moderatörün de çok büyük rolü vardı. Ünlü bir hukuk firması tuttular. Hem Türk grubuna hem de Ermeni grubuna ayrı ayrı, "Merak etmeyin, sizin tarafı koruyacağız." diye söz verdiler. Bu firma (ilmi bir girişimde bulunmadan) 1915 olaylarının "soykırım" olduğuna karar verdi. Böylece Ermeniler memnun edilecekti. Fakat aynı firma Türkleri de memnun etmek istedi. Bu iddia ettikleri "soykırım"ın yıllar önce olması nedeniyle Ermeniler, Türkiye'den büyük para ödenmesini ve toprak verilmesini istemeyeceklerdi. Bu firmanın "buluşlarından" ve "kararlarından" sonra TARC toplantısı allak bullak oldu. Ben de TARC'ın bir yere gidemeyeceğini anlayarak istifa ettim. Bir yıl içinde Gündüz Aktan ve daha sonra diğer Türk üyeleri beni takip ettiler.

- Türkiye'deki Ermenilerin diasporadan farklı düşündüğünü söyleyebilir miyiz?

Ben Kıbrıs'ta doğdum. On veya on bir yaşındayken keman dersleri almaya başladım ve senelerce her hafta ders almak için Ermeni keman hocam Monsiuer Bedelyan'ın evine gittim. İlk defa elimde bir kemanla sahneye çıkışım Lefkoşa'daki Ermeni kilisesinde oldu. Ayrıca dedemin komşuları Ermenilerdi. Hepsi Türkçe konuşurlardı. 1950'de Ankara Tıp Fakültesi'nde okumak için Ankara'ya geldim. Fakültede en çok sevdiğim bir başasistan Ermeni asıllı Türk vatandaşıydı. O zamanlar 1915 olayları öğrenciler veya aydınlar arasında pek konuşulmazdı. 1957'de Amerika'ya gidince şaşırdım kaldım. Birisine Türk olduğumu söyler söylemez bana 'Ermenile-

ri neden öldürdünüz” diye sordu. Çok daha sonra Ermeni lobisinin Amerika’da ne kadar iyi çalıştığını öğrendim.

- Osmanlı’dan tehcir hadisesi Türkiye Cumhuriyeti’ne nasıl geçiş yaptı?

Hiçbir büyük toplum kendi kimliğini incitecek olaylar üzerinde durmak istemez. Fakat İstiklal Savaşı’ndan sonra gelişen yeni Türkiye’de 1915 üzerinde durmamak için bir baskı daha vardı. Yeni Türkiye doğarken Osmanlı’nın son devri ve bu devrin başında olan Osmanlı büyükleri “fena” olarak algılanmış ve unutulmak istenmişti. Bu bir devrim sırasında gelişen doğal bir şey: “Mevcut olan kötüdür, bu nedenle yeni ve iyi bir rejim ortaya çıkarıyoruz.” 1915 olayları “kötü” olarak algıladığımız son Osmanlı devrine aitti. Bu devrin anılarını toplumdan uzaklaştırırken 1915 olaylarını da uzaklaştırdık. Enteresan olan şudur: Hem Ermeniler hem de yeni Türkiye’yi kuranlar, Osmanlı’nın son yıllarındaki liderlerini “kötü” ve “düşman” olarak algılamışlardır. Fakat şimdi Ermeniler Türkiye Cumhuriyeti’ni Osmanlı’nın devamı olarak 1915 için sorumlu tutuyorlar.

TÜRKLERİN ERMENİLERE KARŞI PROBLEMİ “SESSİZLİK”...

Türklerin problemi ise sessizlik. Yıllarca Türk-Ermeni ilişkilerinde sessiz kalmışız. Ermenilere göre bizim sessizliğimizin nedeni suçlu olduğumuz için. Bu doğru değil aslında. Bizim sessizliğimizin çok daha büyük bir nedeni var.

- Nelere dayanıyor?

Osmanlı İmparatorluğu çökerken Osmanlı'nın son yüzyılında 5 milyon Türk ve Müslüman Osmanlı öldürüldü. Aynı zamanda 5 milyon Müslüman Türk göçmen oldu. Büyük bir trajedi yaşadık. Belki de Anadolu'da 5 kişiden 4'ü göçmen çocuklarıdır. Büyük bir yara var, kayıp var. Bizim buna verdiğimiz reaksiyon, Ermenilerin verdiği reaksiyonun tam aksine. Biz sessiz kalıyoruz. Bizim yasımız sessiz, Ermenilerinki çok daha açık.

Büyük bir grup, mesela bir millet, sarsıcı tarihi olaylardan sonra "Şimdi biz kimiz?" sorusu ile karşı karşıya geldiği zaman, bu grupta arındırma (*purification*) diye isimlendirdiğim bir süreç ortaya çıkar. Son 30 sene içinde yaptığım araştırmalarda Sovyetler Birliği, Baltık Cumhuriyetleri, Gürcistan, Arnavutluk ve Kuzey Kıbrıs gibi büyük grupların "Şimdi biz kimiz?" sorusuna, ortaya çıktığı durumlardan sonra arındırma yaptıklarını gözlemlemiştir. Arındırmayı anlamak için eski, yıpranmış grubun, sanki grup bir kişiymiş gibi giydiği ve grubun kimliğini simgeleyen bir palto olarak düşününüz. Halk bu paltoyu alır ve üzerinde birikmiş tozları silkeleyip atar, yırtık yerleri diker, düğme yerlerini değiştirir, yeni cepler yapar ve kısaca paltoyu yeni bir biçime sokar. Bir başka deyişle büyük grup kimliği değişir ve yeni kimlik için palto üzerine dikilecek yeni semboller aranır. Mesela yeni Türk Cumhuriyeti'nde fes ve Arapça harfler atılmış, onların yerine şapka ve Latin harfleri getirilmişti. Eski bir ağaca aş yapılıması yalnızca liderin isteğine bağlı bir seçim değildir, halkta da böyle bir aşının yapılması için uygun bir ortam olmalıdır.

YER İSİMLERİ DEĞİŞİKLİĞİ “ARINDIRMA SÜREÇLERİDİR...”

Tarihte çeşitli arındırma süreçleri vardır. Böyle süreçler alfabe, köy isimleri veya sokak isimlerini değiştirmekten etnik temizliğe kadar değişir. Yani eskimiş palto sallandığı zaman üzerinden ne gibi şeylerin atılacağı, hem paltonun durumuna hem de o paltoyu kimlerin temizleyeceğine ve giyeceğine bağlıdır. Eski Yugoslavya'nın çöküşünden ve Sırpların “Şimdi biz kimiz?” sorusu ile karşı karşıya gelmelerinden sonra Slobodan Miloseviç'in başkanlığı altında oluşan arındırma, bir etnik temizlik olarak, çok kötüydü. Bu nedenle Atatürk'ün desteklediği arındırmanın uygarlığa dönük ve onarıcı nitelikli süreçleri içerdiğini unutmayalım.

OSMANLI'NIN YASINI TUTAMADIK

Osmanlı İmparatorluğu çökünce başımıza karizmatik bir lider geldi: Atatürk. Atatürk'ün yaptığı iş “Türk kimliğini” yüceltmektir. Sizinle daha önce yaptığımız bir sohbet sırasında odanın duvarındaki bir tabelada Atatürk'ün sözlerini gördüm. “Türk büyüktür, yüksektir.” Ne kadar yüceltmiş Türk kimliğini. Gerçekte o ideale gelmemiz için büyük bir yol var. Biz bu yüceltmeyi bir bakıma kabul etmişiz, yas tutamamışız, sessiz kalmışız. Ermeniler sessizliğimizi “kabullenme” gibi yorumluyorlar. Çok önemli psikolojik süreçler var. Bunları açmadan,

anlamadan duygusal konuları içe alacak Türk-Ermeni toplantılarında önemli ve olumlu beraberlik bulmak çok zor.

- Bizim sessiz kalmamamız mı gerekiyor?

Bizim kendi kendimize bakmamız, kendi kendimizi incelememiz gerekiyor.

- Ortak düşman noktasından tek düşman noktasına nasıl geldik peki?

İmparatorluğun son 100 yılında imparatorluk çöküş sürecinde milyonlarca Osmanlı öldürüldü ve milyonlarcası göçmen oldu. Bunun ortaya çıkardığı yas tutma süreçlerinin derinliğini tahmin edebiliriz. Atatürk ve arkadaşları bu zemin üzerinde yeni Türkiye'yi kurdular. Vatandaşlara kendilerine karşı olan sevgilerini yüceltecek şekilde davranan ve konuşan bir karizmatik liderimiz (Atatürk) olduğu için bugünkü Türklerin dedeleri ve büyük anneleri yas tutmayı inkâr etmişlerdi. Bu da nesilden nesile geçmişti. Biz Türk vatandaşları, ulusal yas tutma sürecini inkâr edenleriz. Bu nedenle Ermenilerin ulusal yas tutma süreçlerini pekiyi anlamıyoruz.

- Karşılıklı bu süreçleri anlamak istiyor muyuz?

Bir gün TARC toplantısında enteresan bir gelişme oldu. Aramızda konuşurken Türk ekibinde bir kişi hariç herkesin Anadolu dışından gelen ailelerin çocuğu olduğunu keşfettik. Yalnız bir Türk katılımcının ailesi asırlar boyunca Anadolu'da yaşamıştı. Anadolu'da yaşayan Türklerin orijinal mekânlarından zorla çıkarıldıklarını ve böylece çok kayıpları ol-

duğunu anladık. Biz bunu anlayınca Ermenilerin başına gelenler için içimizde empati gelişti. İyi bir niyetle bunu Ermeni katılımcılara söylemeye çalıştığımız zaman, onların bizim içimizde toplumun yas tutması ile ilgili bir probleminin olabileceğini duymak istemediklerini açıkça sezdik. Sanki onların toplum kimliğinde dünyanın bir numaralı mağdur olmuş grup ünvanı vardı. Bu ünvanı ellerinden kaçırmak istemiyorlarmış gibi davrandılar. Onları daha iyi anlamaya çalıştığımızı hissedecekleri yerde, bizi onlarla rekabete giren ve onların toplum kimliğine zarar veren kişiler olarak gördüler.

- Gündeme getirmek mi gerekiyor?

Her ne olursa olsun bence hem olumlu hem de olumsuz yönleri var. Daha önce de söylediğim gibi Güney Afrika'da Truth and Reconciliation Komisyonu'nun bireylere pek yardımı olmadı. Fakat, bu komisyonun faaliyetleri büyük grup yaralarını açtığı ve herkesi bunların varlığından haberdar ettiği için toplum psikolojisini olumlu olarak etkiledi. Bu komisyon olmasaydı, Desmond Tutu'nun da inandığı gibi Güney Afrika'da kan gövdeyi götürebilirdi. Şimdi Türkiye'de başlatılan bu kampanya bütün vatandaşları 1915'e bakmak için uyarmıştır. Baskılar olmazsa ve kutuplaşma büyümezse bu konuyu konuşmak için çok iyi bir büyük grup süreci başlamış olur.

- Türkiye için demokratikleşme yolunda önemli bir adım olarak görebilir miyiz?

Tabii kampanyanın diğer çok önemli ve olumlu tarafı, demokrasi prensiplerinin Türkiye'de yerleştiğini göstermesi-

dir. Böyle bir kampanya yakın geçmişte bile başlatılsaydı bunu başlatanlar sorguya çekilir veya hapse atılırdı.¹¹ Ayrıca kampanyayı Türkiye'de yaşayan Ermeni vatandaşlar için ayrıca önemli buluyorum. Hrant Dink'in öldürülmesinin ortaya çıkardığı psikolojik ağırlığı hafifleteceğini düşünüyorum.

- Özür dilemek yanlıştı, diyenlerle bir kutuplaşma oldu...

Öncelikle kampanyanın vatandaşlar arasında yeni bir kutuplaşma yaratacağına ben de katılıyorum. Başka ülkelerdeki kötü niyetli veya olumsuz kurumlar bu kutuplaşmayı kışkırtabilir. Türkiye bilindiği gibi bu günlerde birçok kutuplaşmayla uğraşıyor. Bir yenisine gerek yoktu diye düşünülebilir.

- Ne yapmalıyız?

"Özür dileme" kampanyası başlatma yerine buna inanan aydınlar; akademik toplantılar düzenleyebilirler, kitaplar yazabilirler, Ermenistan'dan bilim adamları ve sanatçılar getirebilirler, Türkiye'deki Ermenilerle ilgili anıtları korumak için girişimde bulunabilirler ve genel olarak, şaşaalı olmayan yönlerden Türk-Ermeni ilişkilerini düzeltmeye çalışabilirlerdi. Yavaş yavaş fakat sürekli olarak geliştirilen ilişkiler hem Er-

¹¹ 2008 Aralık ayında aralarında Prof.Dr. Ahmet İnsel, Prof.Dr. Cengiz Aktar, Prof.Dr. Baskın Oran öncülüğünde Ermeni Tehcir'i için özür diliyorum kampanyası başlatıldı. Toplum çok büyük tepkiler gösterdi hatta bu olayın üzerine suç duyurusunda bulunuldu. Bu doğrultuda Ankara Cumhuriyet Savcılığı 26 Ocak 2009 tarihinde "Ermenilerden Özür Dileme" kampanyası ile yapılan suç duyurusunu da karara bağlayarak suç kapsamına girmediğine karar verdi.

menilerin yas tutmasına hem de Türklerin 1915 trajedilerinde Ermenilerin başına gelenler için empati geliştirmesine yardım edebilirdi. Dünyanın başka yerlerinde yaptığım çalışmalar “yavaş yavaş, fakat sürekli ve olumlu” süreçlerin şaşaalı süreçlerden daha etkili olduğunu bana defalarca göstermiştir.

TÜRKLER ARTIK “BİZ KİMİZ?” DİYE SORUYOR

- Bizim sessizliğimiz sadece bu mesele de değil ki. Ağırbaşlı tavrımız son 20 senede Doğu ve Güneydoğu’da verdiğimiz ve vermeye devam ettiğimiz şehitlerimizde de sürüyor.

Türkiye’ye 2005 yılında geldiğimde. Ankara Üniversitesi Psikiyatri Kürsü Başkanı Sayın Abdülkadir Çevik’in daveti ile 3 ay Ankara Üniversitesi’nde misafir hocalık yapacaktım. Söylediklerinizi gazetelerden okuduklarımdan takip etmiştim. Gözlem yapmaya çalışmıştım. Tabî ki bu biraz zor. Fakat aynı zamanda görüyorum ki Türkiye’de “Biz kimiz?” diye bir süreç, bir sorun başlamış.

-Dolayısıyla Ermeni-Türkiye meselesinde kendimize bakmak, güvenmek ve bunları ortaya koymak mı gerekiyor?

Evet, yavaş yavaş. Türk toplumunun yas sürecinden söz etmiştik. Kendi yasımızı iyi tutmayı becerirsek, gelişmekte olan kimlik sorununu ortadan kaldırırsak Ermenilerin yas sürecini daha iyi anlayabiliriz.

BEŞİNCİ BÖLÜM

POLİTİK PSİKOLOJİ AÇISINDAN TARİKATLAR

- Dinde geri dönüşü içeren bir yaklaşımın bir virüs gibi yayıldığını ifade ettiniz. Bunda tarikatların etkisi nedir?

Bir kitabımda toplumsal gerilemenin yirmi özelliğini detaylı bir şekilde anlatmış bulunuyorum. Yalnız büyüsel inançların ve körü körüne dine dönmenin toplumsal gerilemenin bir özelliği olduğunu belirtmekle yetineceğim. Yalnız Türkiye’de değil, dünyanın birçok yerinde örneğin Amerika’da, 11 Eylül 2001’den önce ve bilhassa bu tarihten sonra, körü körüne dine dönüş büyük bir hız kazanmıştır. Bugünlerde dünyanın birçok yerinde toplumların gerileme içinde olduklarına inandığımı söylemek istiyorum.

Şimdi Türkiye’ye dönelim. 2005-2006 döneminde 454 imam-hatip lisesinde 108 binin üzerinde öğrenci eğitim gördü. Aynı zamanda sayıları yaklaşık 5 bini bulan Kur’an kurslarına gidenlerin sayısı 154 bine yaklaştı. İlköğretimin 5. sınıfını bitiren 1 milyon 473 bin “gönüllü” çocuk 2006’nın Haziran ayında

verilen Kur'an kurslarına kayıt yaptırdı. "Kaçak" Kur'an kursları olarak bilinen kurslara gidenlerin sayısını ise bilmiyorum.

Yanlış hatırlamıyorsam 13 Eylül 2006 tarihli Hürriyet gazetesinin ön sayfasında bir karikatür yayımlandı. Bu karikatürde bir adam yol soran bir başka adama şunları söylüyor: "İleride, Sami Efendi tarikatını geç, dümdüz git... Mahmut Hoca tarikatından sağa dön... Tam karşına gözlüklü Ahmet Hoca tarikatı çıkacak... Oradan sola dön, ikinci dükkân..." Türkiye tarikatlarla doldu.

13 Eylül 2006 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde yayınlanan
Latif Demirci imzalı karikatür.

- Bu tarikatları bilim adamı gözü ile nasıl görüyorsunuz?

Tarikatların ve başka dinlerdeki bunlara benzeyen oluşumların tipik özellikleri şunlardır:

1- Bir kutsal kitabın oluşu: Türkiye'deki tarikatlarda tabii ki bu kutsal kitap Kur'an'dır.

2- Bu kutsal kitabın hangi kısımlarının önemli olduğunu ve bunların "gerçek" anlamını bilen ve "yol gösteren" (Tari-
kat Arapça "tarik" yol kelimesinden gelir) tek bir dini liderin
bulunuşu: "Gerçek" anlam dışında başka bir anlam kesinlikle
olamaz. Her şeyin "gerçeğini" bilen lider ölmüş (bazen asır-
larca önce) veya uzak bir yerde bile olsa tarikatın bulunduğu
yerde onun uzantısı olan bir kişi vardır. Türkiye'deki tarikat-
ların liderleri tipik olarak erkektir.

3- Körü körüne itaat etme: Liderin söylediklerine körü kö-
rüne itaat edilir ve kutsal kitabın seçilmiş yerlerindeki "gerçek-
leri" takip etme zorunluluğu vardır. Böylelikle tarikata üye
olanların kişisel ve kişilerarası bilinçli, fakat daha önemlisi bi-
linçdışı çatışmalarının ortaya çıkardığı kaygılar örtbas edilir.
Psikolojik bir deyimle, tarikat ve tarikat lideri tarikat üyeleri-
nin dıştaki üstbenliği haline gelir. Dıştaki bir üstbenliğin gös-
terdiği yolda ilerledikçe tarikat takipçisi iç çatışmalarının or-
taya çıkaracağı kaygılardan kendini korumuş olur. Fakat ta-
bii ki bunun karşılığında çok büyük bir şeyi kaybeder, kendi
özgürlüğünü. Tarikat lideri, örneğin bir şeyh, üyeleri tarikata
bağımlı hale getirir. Bu yüzden böyle dini oluşumlardan ay-
rılmak çok zordur. Liderin seçtiği "kutsal" eylemleri takip
etme mecburiyeti tarikata bağlı olan insanların kişisel yaşam-
larını ve iç dünyalarını değiştirir.

4- Tarikat üyelerinin kendilerini hem "tümgüçlü"¹² hem de mağdur görmeleri: Liderin söylediklerine körü körüne itaat etmekle ve Allah'a yaklaşmanın tek yolunun bulunduğu inancını geliştirmekle tarikat üyelerinde "tümgüçlülük" hissi ortaya çıkar. Burada bir çelişki yaratan şey, bu "tümgüçlü" kişilerin aynı zamanda kendilerini mağdur olarak algılamalarıdır. Allah'a yaklaşmanın en iyi yolunu yalnız kendilerinin bildiğine inandıkları için bilinçli olarak veya bilinç dışında, ait oldukları tarikatın dışında kalanların onları kışkırdıklarını algırlar. Bu da mağdurluk duygusunu geliştirir ve bunun sonucu olarak kendilerinin, daha farklı bir "gerçeği,, bilen başka tarikatların üyelerinin, "Atatürkçü"lerin, bilim insanlarının, "Allah'a inanmayanların "veya "yabancılara satılmışların" saldırganlıklarının hedefi olduklarına inanırlar.

5- Mazoşistik ve sadistik hareketlerin ortaya çıkma ihtimalinin artması: Eğer tarikatın üyeleri liderlerine ve/veya seçtikleri "gerçeğe" dışarıdan bir baskı geldiğini sezerlerse ve bu "paylaşılmış algılama" lider tarafından da kışkırtılırsa, tarikatın ve tarikata üye olmakla gelişen dini kimliğin zarar görmesinden korkulur. Bunu önlemek için kendilerini tümgüçlü fakat aynı zamanda mağdur olarak algılayan tarikat üyeleri, sadistik hareketlerle "düşmanlarına" saldırabilir veya mazoşistik hareketlerle kendilerine zarar verecek girişimlerde bulunabilirler. Türkiye'deki tarikatlara benzeyen fakat diğer dinlere ait olan bazı oluşumlarda (örneğin, Jim Jones'un kurduğu

¹² **Tümgüçlü:** Tanrı'nın bir uzantısı olarak doğru olanları bilen, başkalarının fikirlerine yer vermeyen herkesin kimliğinden daha yüksek bir kimliğe sahip olan bir kişi.

“İnsan Tapınağı (*People Temple*), ve Joseph DiMambro'nun kurduğu “ Güneş Tapınağı Takipçileri (*Order of Solar Temple*)” gibi) grup üyelerinin bazen hep birlikte intihar ettiklerini biliyoruz. Türkiye’de paylaşılmış böyle kitlesel bir mazoşistik olayın yaşandığını hiç duymadım. Paylaşılmış sadistik olaylar hakkında daha çok bilgimiz vardır.

6- Paylaşılmış ahlakın değişimi: “Düşmanlara” zarar verme ve hatta onları öldürme gibi daha öncesinde kabul edilemez görülen kişisel veya toplumsal eylemler kabul edilir.

7- Tarikatın etrafına psikolojik bir duvar örme: Tarikat üyeleri kendilerini açıkça veya bilinçdışında mağdur gördükleri için kendilerini koruma ihtiyacı duyar ve etraflarını psikolojik bir duvarla sararlar. Bu psikolojik duvarın varlığını somut olarak pek çok şekilde görebiliriz. Örneğin tarikat üyelerinin giydikleri elbiseler veya başörtülerindeki özel renkler, semboller ya da başörtülerini bağlama şekilleri, onları “başkaları”ndan ayrı tutar. Böylelikle üyelerin kıyafetleri kendileri ile “başkaları” arasında bir duvar yaratır.

8- Tarikatlardaki aile, cinsiyet kavramları ve cinsel tutumlardaki değişimler: Liderin kutsal kitabı anlayışına göre yeni aile standartları ortaya çıkar. Türkiye’deki tarikatlarda bu standartlar çoğunlukla kadınları aşağılayan ve özgürlüklerini kısıtlayan karakteristikler içermektedir. Çocuk yetiştirme yöntemlerinde de kızlara olan baskı artar. Kadınlık kavramı yalnız lidere ve onu takip eden tarikat erkeklerine “süt” veren ve hizmette bulunan kişiler seviyesine indirilir.

SAHTE DEMOKRASİ ÖRTÜSÜ

- Herkesin istediği gibi giyinmesi veya istediği tarikata üye olması Türkiye’de demokrasimizi geliştirir mi?

Yukarıda bahsettiğim kıyafet ve dinsel kimlikle ilgili somut sembollerde ortaya çıkan değişiklikler ve tarikatların sayılarındaki artış Türkiye’de demokrasinin daha da geliştiğini mi yoksa bir gerilemeye gittiğini mi göstermektedir? Yüzeyde herkesin başkalarına veya topluma bir zarar vermeden istediğini giymesi, istediği dini inanca bağlanması ve istediği tarikata üye olması demokrasinin en temel prensibine uygun görülür. Böyle düşünürsek Türkiye’de demokrasinin daha da geliştiği kanaatine varabiliriz. Bana kalırsa böyle düşünmek durumu basite indirgemektir. Bu soruya daha derin bir cevap vermek için, Atatürk döneminde gelişen arındırmayı ve bugünkü Türkiye’de gözlemlediğimiz bu arındırmayı yıpratıcı ve sanki yeni ve iyi bir arındırmaymış gibi gösterilmeye çalışılan olayları karşılaştırmamız ve aralarındaki büyük farkları dile getirmemiz gerekiyor. Eğer bu sorunun cevabı “Türkiye bir gerilemeye gidiyor” ise o zaman bu gerçeği saklamaya çalışan sahte “demokrasi” örtüsünü daha kolay kaldırabilir; dinin, şimdi Amerika dahil başka ülkelerde de olduğu gibi gerilemeye alet edildiğini açıkça dile getirebilir ve Türkiye’deki toplumsal gerilemenin nedenlerini daha yakından inceleyebiliriz.

Bu tür nedenlerin tam bir listesini oluşturabilmek için disiplinler arası işbirliğinin ve ciddi çalışmaların yapılması gerektiğine inanıyorum. Böyle çalışmalar belki de günümüzde Türkiye’de yapılmaktadır, fakat bunlar hakkında çok fazla

bilgiye sahip değilim. Eğer yapılmıyorsa bunların politik alanın dışında, üniversitelerde veya politik olmayan diğer akademik kuruluşlarda yapılması sorumluluğu ortaya çıkıyor. Daha önemli olan, bugünkü Türk kimliği sorunlarına getirilen saldırganlığı ve bölücülüğü dışarıda bırakan olumlu cevapların disiplinler arası çalışmalarla bulunmasıdır. Son yıllarda gelişen ve politik psikoloji dediğimiz bilim dalı, toplum kimliğinin ve toplumlar arası ilişkilerin nasıl geliştiklerini, toplumsal gerilemenin hem bilinçli hem de bilinçdışı nedenlerini ve lider-takipçi ilişkilerindeki süreçleri derinden inceler.

ALTINCI BÖLÜM

PARANOİD GERİLEME VE OBAMA

Toplumda büyük bir kriz olduğu zaman halkın kendilerini kurtaracak ve "karizmatik" dediğimiz bir liderin ortaya çıkması için bir zemin hazırladıklarını yıllar önce bile sosyologlar ve toplum psikolojisini araştıran psikanalistler ortaya koymuşlardı. Amerika'da George Bush'un sekiz yıllık başkanlığı sırasında gerçek tehlikenin nerede bittiği ve hayal edilen tehlikenin nerede başladığı arasında iyi bir hudut çizilememişti. Bu da halkın kafasında dışarıdan gelecek tehlikeyi abartmış ve halkı "paranoid¹³" bir yöne itmişti. Barack Obama'nın seçilmesi halkın bu "paranoid gerilemeden¹⁴" kurtulmak için hazırladığı zemin nedeniyle oluşmuştur.

- Türkiye'de paranoid bir gerilemeden bahsedebilir miyiz?

Bugün Türkiye'de de "paranoid bir gerileme" olduğu söyleniyor. 2009 Ocak ayındaki 10 günlük Türkiye ziyaretimde

¹³ Paranoid: Kuşkucu

¹⁴ Paranoid Gerileme: Kişinin kuşkuculuk düzeyine gerilemesi.

birçok kişinin telefonlarının dinlendiği, Musevi Türk vatandaşlara karşı kızgınlığın arttığı, kimin "laik" ve kimin "dinci" olduğunun araştırıldığı konuları her yerdeydi. Söylenenlerin doğru olup olmadığını bilmiyorum. Benim üzerinde durmak istediğim nokta, Türkiye'yi idare edenlerin bu politik süreçleri göz önünde tutarak Türkiye'deki gerilemeyi durdurmak için girişimlerde bulunmalarının gerekli olduğudur.

- Küresel ekonomik kriz kutuplaşmayı arttırabilir mi? Dünyadaki ve Türkiye'deki paranoid gerilemeyi ekonomik krizler de tetikler mi?

Küresel finansal kriz üzerinde bir iktisat uzmanı olarak konuşamam. Bu krizin çok büyük olduğunu her gün duyuyoruz. Önüne geçilmezse bunun küreselleşmenin kötü tarafları ile birleşeceğini, kutuplaşmayı arttıracağını tahmin ediyorum. Dünyada maddi krizlerden sonra savaşlar çıktığı hakkında da elimizde bilgi var. Bu krizin gerçekçi bir şekilde nasıl çözüleceği hakkında bir uzman değilim. Fakat bu krizin ortaya çıkaracağı paylaşılan toplum süreçlerini anlamaya çalışacağım.

ACAYİP MÜTTEFİK (STRANGE ALLY)

Amerika Başkanı Barack Obama'nın Türkiye'yi Nisan 2009'da ziyaret edeceğini yaklaşık bir ay öncesinden duydum. Amerika'nın Irak'tan çekilmesinde Türkiye'nin büyük bir rol oynamasını elde etmek için Obama'nın Türkiye'ye

gelmeyi kabul ettiği bildiriliyor. Bunun yanı sıra Amerikalılar Obama'nın başkanlığının başlangıcında halkın çoğunluğunun Müslüman olduğu bir ülkeyi ziyareti ile dış politikalarının değiştiğini vurgulamak istiyorlar. Bu nedenlerle Obama'nın Türkiye ziyareti hem Amerika hem de Türkiye için büyük bir olay olacak. Haber beni sevindirdi. Fakat, Amerika'da internette bu haber yayılırken Türkiye'den "acayip bir müttefik" (strange ally) olarak söz edildi. Bu ziyaret, gerçekleşirse, "acayip bir müttefik" olmaktan çıkıp dünya politikasında ciddi ve daha şerefli bir yer almamız için yol açabilir.

ABD'nin popüler internet haberlerinde Türkiye'den "acayip" bir müttefik olarak söz edilmesinin sebebi nedir? Defans göstermeden bu soruyu sormamız ve ona göre diplomamızı kullanmamız gerekiyor. Şimdi ki Türk hükümeti Türkiye'nin Ortadoğu'da büyük bir güç olarak gelişmesi için gayret etmektedir. Bu takdir edilecek bir girişimdir. Bu girişimde bulunurken bugünkü Türkiye, Batı ve İslam dünyaları arasında önemli ve sorumlu yeni bir yer aramaktadır. Dünyadaki politik süreçler nedeniyle bu kolay bir girişim değildir. Ayrıca, belki iyice anlatılamadığı için, bu girişim son yıllarda Amerika'nın Türkiye'yi "acayip bir müttefik" olarak görmesi ile de ilgilidir. Türkiye'nin kabadayılık yaptığı; dini, gerçek din inançları dışında politik kazançlar için kullandığı ve Türk basınında "acayip" haberlerin hemen hemen her gün yayınlandığı Amerika'da Türkiye ilişkileri ile uğraşanlar arasında daha çok söylenmeye ve yayınlanmaya başladı. Daha geçen gün, başka işimiz yokmuş gibi, klasik Batı müziği konseri veren hanımların elbiselerinin uzun etekli olmaması tartışıldı.

Yüzlerce böyle “acayip” haber var. Türk hükümetinden böyle şeylerle uğraşmak ayıptır, diye bir ses çıkmıyor. Bu acayip haberlerin çoğu kadınlarla ilgili ve bunlar Amerika’da Türkiye’nin kadın haklarını çiğnemeye başlayan bir ülke olarak algılanmasına neden oluyor. Dini, politikada kullanmak daima kadınları ezer.

Obama'nın Anıtkabir Ziyareti, Nisan 2009

OBAMA ONARICI BİR LİDER Mİ?

Herkesin bildiği gibi bugünlerde Barack Obama finansal sorunlarla uğraşıyor. Böyle tehlikeler şu anda bitip tükenecek gibi görünmüyor. Buna rağmen Obama başkan olduktan sonra insan haklarına saygıyı tekrar Amerika'ya getirdi. Se-

kız yıllık George W. Bush döneminde dini görüşler, bazı önemli bilimsel çalışmaları kısıtlamıştı. Kök hücre çalışmalarına tekrar izin vermeyi kararlaştırınca Obama hükümeti bilime büyük bir destek vermiş oldu ve halkın dünya görüşlerini modernleştirdi. Bu küçük bir değişiklik değildir. Başarıları devam ederse Obama dünyanın birçok yerinde “onarıcı lider” modeli olacak. Böyle bir kimlik geliştirmeyi kendinin de çok arzu ettiğini sanıyorum. Onunla konuşurken Türk liderlerinin bunu göze almaları önemlidir.

Obama başkan olur olmaz, aralarında Hillary Clinton olmak üzere, birçok kadına ve azınlık gruplarından gelenlere çok önemli mevkiler verdi. Türkiye’de kadın haklarının çiğnenmediğini göstermek için Türk kadın diplomatların da müsait olduğu zaman konuşmalara katılması iyi olur. Konuşulacak konular çok önemli olduğu halde onunla rahat bir ortamda konuşulmasını tavsiye ederim. Onun kimliği rahat bir ortamda tartışma yapılmasına daha uygun olur. Obama Türkiye’ye gitmeden Amerika’daki Ermeni lobisinin ona mesajlar göndereceğini şüphesiz tahmin edebiliriz. Türk-Ermeni meselesinin Obama’nın Türkiye ziyareti sırasında masaya gelebileceğini düşünmeliyiz. Onunla bu konuyu konuşurken savunma pozisyonunda olmamalıyız. Bence, Türkiye’nin ve Ermenistan’ın geçmişe başka türlü baktığını söyledikten sonra reel politığe dönüp bu konunun duygusal yönünün tartışmasını geride bırakırsak çok iyi ederiz. Yıllarca uğraştıktan sonra Ermeniler ve bilhassa Ermeni diasporası Ermenilerin başına gelen trajedinin Nazi Almanyası’nda Musevilerin başına gelen büyük soykırımla aynı tutulması için çok uğraştılar ve

bunda başarı kazandılar. Ermeni trajedisi ile Musevilerin soykırımını arasında farkları gösteren bir sayfalık özetin uygun zamanlarda kullanılması iyi olur. Burada vurgulanacak olan genel olarak Ermenilere karşı ırkçılık duygularının olmayışıdır. Fakat dediğim gibi defanslı olarak bu konuyu görüşeceğimiz yere, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin “Reel politik” yönünden ve Azerbaycan'ı gücendirmeden nasıl normalleştirilebileceği üzerinde durulsun. Türk hükümetinin böyle bir girişime hazır olduğunu Obama hükümetine bildirmesi, Amerika'da Ermeni yasa tasarısının başımıza bir dert açmasını önlemek için yardımcı olur. PKK konuşulurken de Kürt asıllı vatandaşlarımıza karşı ırkçılığın gelişmesini Türk hükümetinin daima önlemek için hazır olduğunu Obama'nın bilmesi çok iyi olur.

“KIBRISLI” DİYE BİR MİLLET YOKTUR. TÜRK VARDIR, RUM VARDIR.

Obama'nın ziyareti sırasında Kıbrıs konusunun da gündeme geleceğini tahmin edebiliriz. Kıbrıs'ta doğan ve her sene yaz aylarını Kıbrıs'taki evinde geçiren bir Türk olarak Türkiye hükümetinin Kıbrıslı Türkler için daha olumlu girişimlerde bulunmasını temenni ederim. Kıbrıs'ta çözüm bulunması için “Avrupa Birliği'nin yaptığı girişimlere destek veriyoruz”, gibi görüşler bence yeterli değildir. Basit bir gerçeği her zaman açıklayabiliriz ve aynı zamanda Obama'ya söyleyebiliriz: “Kıbrıslı” diye bir millet yoktur. Kıbrıs'ta ya-

şayan halk ya Rum'dur ya da Türk'tür. Amerika'nın ve Avrupa'nın yapmak istedikleri, açıkça söylenmese bile, bir "Kıbrıslı" milleti ortaya çıkartmaktır. Dünyanın birçok yerinden gönüllü veya zorla (Afrika'dan getirilen siyah insanlar) Amerika'ya gelen insanlar birleşip bir Amerika milleti ortaya çıkartmışlardır. Fakat bu tarihi süreç birçok nedenle Kıbrıs'ta uygulanamaz. Uygulanırsa Kıbrıs'ta ikinci sınıf bir Türk azınlığı ortaya çıkacaktır. Buna verilecek tepki yeni trajedilere yol açabilir. Bunun dünya barışı için iyi olmayacağı göz önünde tutulmalıdır. **Yunanistan'la Türkiye arasında bir hudut olduğu gibi Kıbrıs'ta da Rumlar ve Türkler arasında bir hudut olsun.** Kıbrıs küçük bir yer olduğu için bu hudut "delikli peynir" gibi olabilir. İki taraf deliklerden geçip beraber olabilsinler, fakat hudut onların kimliklerini korusun. Bugün Kuzey Kıbrıs'ta büyük bir "Biz kimiz?" sorunu gelişmiş durumda. Bu benim içimi yakıyor. Bu problem bize ait. Onu kendimiz çözmek için uğraşalım. Fakat dış dünyaya, "Kıbrıslı" diye bir millet oluşumunun gelecekte doğurabileceği problemleri anlatmakta ısrar edelim.

Yıllardan beri Avrupa Birliği'nin üyesi olan bazı ülkeler Türkiye'de "aşağılık" duygusu yaratan birçok girişimde bulunmuşlardır. Ara sıra da onların bunları yapması için onlara fırsatlar vermişiz. Barack Obama'nın Türkiye ziyaretinin, eğer gerçekleşirse ve olumlu bir şekilde tamamlanırsa, Türkiye için tarihi bir olay olması mümkündür. Türkiye'nin dünyada hak ettiği yerini "acayip bir müttefik" olmadan tekrar bulması için bu ziyaret büyük bir fırsattır. Türk liderleri sa-

vunma pozisyonuna girmeden ve aynı zamanda aşırı mütevazî olmadan çok rahat bir ortamda konuşmalıdır.¹⁵

OBAMA'NIN KİŞİLİK ORGANİZASYONU VE TÜRKİYE ZİYARETİ

Amerika'daki evimde, Barack Obama'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmayı dikkatle dinledim. Obama çok daha olumlu, yeni Türk-Amerikan ilişkilerine yeşil ışık yaktı. Konuşması bittikten kısa bir süre sonra Türkiye'de yaşayan bir arkadaşımın e-mail geldi. Arkadaşım e-mailinde Obama'dan, "Senin dediğin gibi akıllı bir adam " diye söz etti. Türkiye'de Türk-Amerikan ilişkileri ile ilgilenenlerin de aynı düşüncede olduğunu sanıyorum. Obama'nın kişilik organizasyonu, yani herkesin dışarıdan izleyebileceği kişilik karakteristikleri, dünyadaki gerilemeyi ve gerginliği yumuşatmak için çok uygun görünüyor. Bir psikanalistin karşısındaki kişiyle konuşurken gösterdiği hassasiyet ve dürüstlüğü Obama İslam dünyasına seslenirken yapmaktadır. "Ötekini" incitmeden, aşağılamadan, gururunu zedelemeyen, fakat problemleri saklamadan açıkça konuşuyor.

Bir politik lider ile halk arasındaki ilişkiyi iki yönlü bir yol olarak algılayabiliriz. Halkın isteklerini, beklentilerini, korku-

¹⁵ "Yukardaki söyleşi Obama'nın Türkiye'ye gelmeye hazırlandığı bir zamanda yapılmıştı. Aşağıdaki Obama hakkındaki röportaj da onun Türkiye ziyaretinden hemen sonrasında gerçekleşmiştir."

larını, kültürel ve dini inançlarını yolun bir tarafında giden trafiğe benzetebiliriz. Bu halk trafiğinin ulaşacağı yer liderin kendisidir. Yolun öteki tarafından halka ulaşan trafik de liderden gelen etkidir. Normal zamanlarda yolda karmaşıklık ve büyük kazalar olmaz. Tarihin bize öğrettiği gibi sosyal krizlerden sonra, örneğin maddi krizlerden sonra halktan lidere doğru giden yolda trafik ağırlaşır. Halk liderin bir şeyler yapıp krizi azaltmasını ve öz sevgiye olan darbeyi yumuşatmasını ister. Bazen de lider iki yönlü yolu tek yönlü yapar ve bir diktatör gibi hareketlerde bulunur.

İki yönlü yol metaforu ile anlattığım politik lider-halk ilişkilerindeki karmaşıklık demokratik ülkelerde bile gözlenebilir. 11 Eylül’de, Amerika halkı şoka uğramıştı. George Bush’a Amerika halkının korkusunu gidermek ve onların öz sevgisini yükseltmek için halktan açıkça veya dolaylı olarak baskı gelmişti. George Bush’un buna cevabı Amerikan “Kovboy” mantalitesini kullanıp tek başına herkese kafa tutmak oldu. Bu şekilde Amerikan grup narsizmi yüceltildi. Zaman geçtikçe bu cevabın insan haklarını ve hukuku çiğnediği ve bazı kişilere zulüm yapmayı kabul ettiği anlamına geldiği öğrenildi. Amerikan tarihi katliamlar, ayrımcılık ve racism ¹⁶ ile dolu olduğu halde önde tutulan Amerikan kültürü, insan haklarına ve diğer demokratik prensiplere bağlılıkla övünen bir kültürdür. Bush döneminde Amerika’da birçok kişi bu inanca yapılan darbe ile açıkça veya gizli olarak utanma hissetti.

¹⁶ **Racism:** Amerika’da Afrika’dan getirilen siyahları ikinci sınıf ve esir insanlar olarak algılama, onlara beyazlara tanınan hakları tanı-mama olgusu.

Obama'nın başkan seçilmesi ile bu utanma duygusundan kurtulacaklarına inanmaya başladılar.

Obama'nın TBMM'deki Konuşması, Nisan 2009

OBAMA-BUSH FARKI

Geçenlerde bir kişi Obama'nın kişilik organizasyonu için bir yorumda bulunmakta acele edip etmediğimi sordu. Bu önemli bir soru. Amerika'daki maddi kriz çok derin. Obama'nın bu krizle nasıl başa çıkacağını henüz bilmiyoruz. Obama'nın Afganistan'da yapmak istediklerinin nasıl gelişeceğini ve bu girişimin yeni bir Irak olup olmayacağını da bilmiyoruz. Fakat onun kişilik özellikleri hakkında bir varsa-

yıma ulaşmamız için zaman geçmesine gerek yoktur. Şimdi-
den Bush dönemindeki bazı sosyal/politik süreçler 180 derece
değiştirilmiştir. Obama'nın ilk yaptığı şeylerden biri kişilere,
onlar kimler olursa olsun, yapılacak zulmü yasaklamasıdır.

Amerikan televizyon haber kanalları, Obama'nın Türkiye
Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmayı yayımlarken
aynı zamanda yeni bir habere de çok yer verdiler: Irak'ta ölen
bir Amerikan askerinin tabutunun Amerika'ya getirildikten
sonra bir hava alanında askeri merasimle nasıl karşılandığını
halka gösterdiler. 18 sene önce baba Bush yönetimi başka ül-
kelerde ölen Amerikan askerlerinin Amerika'ya gönderilen
tabutlarının televizyonda gösterilmesini yasak etmişti. Viet-
nam Savaşı'nda böyle bir yasak yoktu. Baba Bush'tan sonra
Bill Clinton bu yasağı kaldırmadı ve ondan sonra gelen Bush
döneminde de bu yasak devam etti. Irak'tan veya Afganis-
tan'dan gelen tabutların televizyon ekranlarında görülmeme-
si Amerikan halkının Irak'ta oluşan ve bu defa kendilerine ait
olan felaketleri inkâr etmelerine yardım etti. Obama bunu da
değiştirdi. Bence psikolojik açıdan bu da çok önemli. Halkın
paylaşılan bir hezeyan yaratmasının önüne geçilecek.

*- Bush ile gelişen politika yüz seksen derece değişti diyebi-
lir miyiz?*

Obama dedi ki "İşkence yok." Birincisi bu. İkincisi kök
hücre (stem cell) araştırma çalışmalarının, laboratuvar çalışma-
larının başlamasını istedi. Bu açıklama dünyada veya med-
yada pek tepki uyandırmadı. Ama bence bu çok önemli bir

açıklamaydı. Ve şu anlama gelmekteydi; “dini politikaya karıştırmayın.”

Bush zamanında ise kök hücre (stem cell) araştırmaları dini inançlar bahane edilerek yasaklanmıştı.

- Bunun anlamı, ABD politikasında yüz seksen derece dönüş diyebilir miyiz?

Çok erken. Maddi zorluklar var.

- İşkence dediniz. Meşhur hapishane ile ilgili geri adım attı.

Çok zor bir mesele. Hem gerçek var hem fantezi var. Orada hapse konulan kişileri Amerikan toprağına getirirseniz bir korku oluşuyor. El-Kaide gelecek orayı vuracak. Böyle bir kişi hapishaneden kaçmayı başarırorsa oradaki toplumda neler olabilir? Bu gibi şeyler düşünülüyor. Halk korkuyor. Bu nedenle kendi partisinden insanlar bile oy vermiyorlar bu politikaya. Politik bir mesele oldu. Çok zor Obama için.

- Amerikan halkının psikolojisi bozuldu diyebilir miyiz?

Sadece Amerika’da değil bütün dünyada oldu. Bunu değiştirmek için bir liderin çok etkisi olacak.

- Yapabilirse.

Yapabilirse ne iyi.

- Umut ediyorsunuz. Bir örnek veriyorsunuz Vietnam Savaşı ile ilgili. Amerika Vietnam Savaşı sonrası "Biz aslında medyada yenildik" dedi ve sonrasında gittiği yerlere pek de basını almadı. İlk kez Obama ile Irak'taki Amerikan askerlerinin dönüşü yansımaya başladı. Değişen neydi?

Irak'ta olanlar, ölenler halka söylenmezse bir sıkıntı yokmuş gibi bir politika izlendi. Bu Bush ile başlamadı. Daha önce başlamıştı. Birçok insan öldü. Bu ölen askerler Amerika'ya getirildiğinde onları televizyonlarda göstermek yasaktı. Obama bunu da değiştirdi. Uçaktan çıkarken tabutlar, ailelerin izniyle gösteriliyor. Böyle olunca gerçeği daha iyi anlıyorsunuz.

- Dolayısıyla ABD halkı savaşın o yüzünü mü gördü?

Evet, daha iyi olarak gördü.

OBAMA-TÜRKİYE

- Bugünlerde, istatistiklere göre, Amerika halkının %57'si İslam dinini saldırganlık eğilimleri barındıran bir ideoloji olarak algılamakta ve "Müslüman ülkelere" itimat etmemektedir. Sizce neden?

Obama'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki konuşmasından önce Amerikan medyası Türkiye'den "Müslüman ülke" olarak bahsediyordu. Obama'nın ziyaretinden önce Türkiye tarihi üzerinde bilgi edindiği bir gerçek. Onun Türki-

ye'nin laik ve demokratik bir ülke olduğunu söylemesi Amerikan halkı arasında Türkiye'nin imajını değiştirmeye yardım edecek ve belki de Türkiye'ye gelecek Amerikan turist sayısını yükseltecektir.

Beklendiği gibi Amerika'da veya Türkiye'de Obama'nın Türkiye ziyaretini olumlu olarak karşılamayanlar da olmuştur. Örneğin, politikanın sağını temsil eden bazı Amerikalılar, bugün bir televizyon kanalında niye Obama'nın Amerikalıların Müslümanların yanında veya onlar için savaştığını (örneğin, Bosna'da) söylemediğini ve sanki özür diler gibi konuştuğunu tenkit ettiler.

Beklendiği gibi Türk-Ermeni ilişkileri konusu gündeme geldi. Azerbaycan'ı incitmeyecek bir şekilde, duygusal konulara şimdi dokunmadan reel politığe dayanarak Türkiye-Ermenistan ilişkilerini geliştirmenin tam zamanıdır. Obama da aynı fikirde olduğunu ve en azından böyle bir girişimi destekleyeceğini açıkça ortaya koydu. Benim ümidim Türk hükümetinin böyle bir süreci başlatmasıdır.¹⁷ Obama'nın PKK'yı terör örgütü olarak ele alması, fakat Türkiye vatandaşları arasında insan hakları üzerinden ayrımcılık yapılmamasının devam etmesini istemesi ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğini desteklemesi de bekleniyordu ve o bunları da yaptı. Ancak, Obama'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki konuşmasında söz ettiği iki konuyu biraz açmak istiyorum: Birisi Kıbrıs ve ikincisi dolaylı olarak da ifade edilse

¹⁷ Böyle bir süreç başladı ve bu sürecin sonucunda Ekim 2009'da Ermenistan'la bir protokol imzalandı.

bile Türkiye'nin Müslümanların yaşadığı başka ülkelere örnek olması.

Kıbrıs'ta iki toplum olduğu Obama tarafından biliniyor. O da iki toplumun yan yana ve aralarında benim "delikli peynir olarak" algıladığım bir hudut olarak yaşamalarını öne sürüyor. Yani iki toplum birbirleri ile işbirliği yapabilecek, fakat eşit haklara sahip olarak ayrı yerlerde kalacaklar. Obama hükümetinin bilmediği Kıbrıs Türk toplumu içinde gelişmekte olan kimlik sorunu ve Kıbrıs Türkleri ile Türkiye Türkleri arasında gelişen ayrışımıdır. Dikkat edilmezse bu Türkiye için büyük bir sorun oluşturabilir. Benim bir hocam vardı ve onun sözlerini hatırlıyorum: "Kendi kendimizi tedavi etmeden kimseye yardım edemeyiz." derdi ne kadar haklıymış. İstanbul'da Ekopolitik kurumu, Kuzey Kıbrıs'ta gelişmekte olan kimlik sorununu incelemek için önümüzdeki Haziran 2009 'da Kıbrıs'ta bir toplantı planlıyor. Bu olumlu bir başlangıç.¹⁸

TÜRKİYE'NİN İSLAM ÜLKELERİNDE KENDİ POLİTİK YANSIMALARINI İNCELEYEREK DİPLOMASİ YAPMASI GEREKLİDİR.

Seneler önce Arap ve İsrail politikacılarını ve bilim adamlarını uzun süren gayri resmî diplomasi toplantılarında bir araya getiriyorduk. Bu toplantılarda Arap dünyasının genel

¹⁸ Bahsi geçen toplantı Yakın Doğu Üniversitesi ve Ekopolitik kurumu ile birlikte Haziran 2009'da gerçekleştirilmiştir.

olarak Türkiye'yi nasıl algıladığını ve Türkiye'yi bir model olarak "görmek istemediklerini" yakından gördüm. Bu durumun son yılların olayları ile az çok değiştiğini de biliyorum. Obama İslam dünyasına hitap etmek için Türkiye'ye geldi. Bunun Arap dünyası ve başka Müslümanların yaşadığı ülkeler tarafından nasıl algılandığını Türklerin incelemesi ve ona göre diplomasiyi kullanması gerekiyor. Ayrıca, benim görüşüme göre, Türkiye'de dini, propaganda ve politika için kullanmak çok yaygınlaşmış durumda. İstense de istenmese de bu durum söylemediğim halde bazen bana atfedilen "mahalle baskısı" kavramını canlı tutuyor. Bu durum Türkiye ilişkileri üzerinde çalışan Amerikalıları korkutuyor. Dikkat edelim, herkesin dinine hürmet etmek doğrudur; ancak dini, politik kazanımlar için kullanmak kesinlikle doğru değildir. Yeni Türk - Amerikan ilişkileri devri başlarken bu konuda da ciddi çalışmalar yapılmasını temenni ederim.

YEDİNCİ BÖLÜM

KAFESTEKİ KUŞ VEYA KKTC

KIBRIS'TA TOPLUMSAL KİMLİK PROBLEMİ

- Bir Kıbrıslı Türk olarak, Rusya'nın Osetya ve Abhazya'yı tanıırken, Kıbrıs'ı tanımamaktaki ısrarını nasıl yorumluyorsunuz? ¹⁹

Rusya, Güney Osetya ve Abhazya'yı tanıdı. Başka devletlerin Rusya'yı takip edip etmemesi pratik bakımdan önemli olmayacaktır. Güney Osetya ve Abhazya Gürcistan'dan ayrılmış ve Rusya tarafından korunan devletler olarak kalacaklardır. Güney Osetya ve Abhazya ile Kıbrıs problemleri arasındaki farklılıklar önemlidir. Rusya, Türkiye'den çok daha kuvvetli olduğu için onların Güney Osetya ve Abhazya'yı Gürcistan'dan ayrı devletler olarak yaşatmaları Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs için yapmak istediklerinden daha kolay olacak-

¹⁹ Röportaj 10 Haziran 2009 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde gerçekleştirildi. Rusya'nın Ağustos 2008 Gürcistan'a müdahalesi sonrası

tır. Bugünlerde Kıbrıs'ta "tek devlet" kavramı konuşuluyor. Bunun, en çok dışarıdan gelen, bir "Kıbrıslı" millet yaratma ve böylece adada bir çözüm bulma hezeyanını yankıladığını görüyorum.

Bugün Kuzey Kıbrıs'ta büyük "toplumsal kimlik" problemi gelişmiş durumda. Bunun dıştan ve içten nedenlerini geçen aylarda Türkiye'de basılan "*Kıbrıs: Savaş ve Uyum*" kitabımda açıklamaya çalıştım. Kıbrıslı Türkler, dünya politikasında Türkiye'siz bir şey yapamazlar. Bu bir gerçek. Bunun yanında Kıbrıs'ta mal ve mülk işlerine bağlı kanuni durumlar, ekonomik sorunlar, Kıbrıslı Rumların ve Yunanların şikâyetleri, dünya politikasının ve bilhassa Avrupa Birliğinin çıkarları, baskıları ve ısrar ettikleri konular var. Bu söyleşide bu konulara dokunmuyoruz. Bu söyleşide kendimize bakmaya çalışacağız ve bugünlerde Kıbrıs'taki "kimlik" sorununun incelenmesi ve ortadan kaldırılması gerektiğini savunacağım. Bunun yanı sıra Kıbrıslı Türkleri Türkiye'deki Türklerden ayıran durumları inceleyeceğim. Daha önce de söylemiştim, benim çok hürmet ettiğim bir hocam vardı. "Sen kendini iyi etmeden kimseyi iyi edemezsin" diye bana nasihat verirdi. Bugün Kuzey Kıbrıs'ta "Türk", "Kıbrıslı Türk" "Türkiye Türkü", "dışarıdan gelen Türk", "Kıbrıslı", "Avrupalı" ve "hiçbir şey" başlıkları altında kimlikler ve bunlar arasında büyük çatışmalar var. Yakında Türkiye'den gelmekte olan etkilerle "dinci" ve "dinci olmayan" kimlik problemi de bu karmaşıklığa eklenecek. Kimlik sorunu; ekonomik, eğitim, politika gibi gerçek dünya süreçlerini allak bullak etmiş durumda.

13 Ağustos 2008’de Sayın Gül ile görüşmemiz sırasında bana da söylediği gibi Türkiye Kıbrıslı Türkleri desteklemeye ve onların Rumlarla “eşit” olmalarını sağlamaya devam edecektir. Fakat Rumlarla yapılmakta olan görüşmelerde çok dikkatli olmamız gerekiyor. İleride Kıbrıslı Türklerin tekrar bir “azınlık” olmalarından ve ezilmelerinden çok korkuyorum. Türkiye’de medyanın Kıbrıs’taki kimlik sorununa yardım edecek şekilde bir girişimde bulunmaması ve gelişmekte olan Kıbrıslı Türk-Rum görüşmelerine daha yakından bakıp tehlikeli yönleri halka duyurmaması beni üzüyor.

- Şimdi 10 Haziran 2009 tarihinde Kuzey Kıbrıs’tayız. Çok açık sormak istiyorum. Harekât gerçekleşti, belli toplumsal ve politik değişiklikler yaşandı. TSK’nın gelmesiyle birlikte, çok önemli bir noktaydı bu, gittikçe belli şeyler sorgulanmaya, kötü gösterilmeye çalışıldı. Türkiye’de de “Nedir bu Kıbrıs meselesi, kurtulalım artık” diyenler var. Ada halkı için de aynı sorgu oldu. Her iki taraf da inanılmaz bir tartışmaya girdi. Bazı çalışmalar var. Kimlikle ilgili çok önemli bir dönemeçteyiz. Bunu biraz açalım mı?

Kıbrıs’ta büyük bir kimlik konfüzyonu oluştu. Birkaç seneden beri bunu herkes seziyor, konuşuyor. Ben her sene 4 ayımı Kıbrıs’ta geçiririm. 2006’da gençlerle mülakat yapmak istedim. Gençler, Kıbrıs’ta olanların tarihini bilmiyor. Çeşit çeşit kimlikleri var. Biraz önce söyledim. Bazıları “Ben Türk’üm”, bazıları “Kıbrıslıyım” vs. diyor. Burada kendimize bakmamız gerekiyor. Nedenlerine, kimseye kabahatlilik hissi vermeden, suçlamadan bakmak gerekiyor.

Mayıs 2009'un ilk haftasında da Kıbrıs'ta bence önemli ve başarılı bir toplantı yapıldı. Bu toplantıyı İstanbul'da Ekopolitik diye bir kuruluş Lefkoşa'da Yakın Doğu Üniversitesi ile beraber gerçekleştirdi, beni de davet ettiler. Türkiye'den de izleyiciler geldi. Çok şeyler öğrendik. Yukarda bahsettiğimiz kimlik konfüzyonunu açıkça duyduk. Bu konfüzyonun nedenlerini anlamak için 1960'lara gitmemiz gerekir. 1964'ten başlamak üzere 11 sene Kıbrıslı Türkler, adanın %3'ünde insanlık dışı koşullar altında abluka altında yaşadılar. Bu kuşatılmış bölgelerde yaşayanların beşte biri sığınmacıydı, yani kendi evlerinden kaçıp başka Türklerin bulundukları yerlere gelmişlerdi. Bu süreci ikiye ayırabiliriz. 1963-68 seneleri içinde Kıbrıslı Türkler ablukadan dışarıya çıkamıyorlardı. Adeta hapishanedeydiler. Mesela benim ailemin evinde 16 kişi yaşıyordu. Bazı evler mağara gibi yerlerdeydi. 1968-74 arasında Kıbrıslı Türkler yine abluka altındaydı, ama zorlukla da olsa dışarı çıkabiliyordu.

Ablukanın gevşetildiği zaman, 1957'den beri yaşadığım Amerika Birleşik Devletleri'nden ancak 1968'de Kıbrıs'a gelebilmişim. Ailem beni havaalanından almıştı. Havaalanında Rumlar duymasın diye -bunu bir tehlike olarak algılamışlardı- ailem fısıltıyla konuşuyordu. Lefkoşa'nın kuşatılmış Türk bölgesine gelir gelmez normal sesle konuşmaya başlamışlardı. Eve geldim. Bizim evde 16 kişi ve üç kafeste 16 kuş vardı. Evde kalanların yerine bana ilk önce kuşları takdim ettiler. "Bak şu ana kuş, kızı ikinci kafeste" gibi sözler duydum. Evde benim daha önce görmediğim ve ben Amerika'dayken doğan çocuklar vardı. Onları tanımadan önce kafeslerdeki

kuşları ve kuşlar arasındaki akrabılığı öğrendim. Önce şaş-tım kaldım. Ertesi gün mahallenin bakkalına gidince yine ka-fesler içindeki kuşların üzerinden geçip bir ekmek satın ala-bildim.

Ablukanın ilk yıllarında hapiste yaşar gibi yaşadıkları za-man Kıbrıslı Türkler binlerce kuş yetiştirdiler. Kafeslerde bu kadar çok kuş yetiştirmelerinin nedenini anlamak için çok güçlük çekmedim. Abluka içinde yaşayan “Kıbrıslı Türkle-rin” kendilerini kafeste yaşayan “kuşlar” temsil ediyordu. Yani psikolojik bakımdan hapishanede olan kendileri değil kuşlardı. Kuşlara baktıkları ve onların çoğalmalarını garanti altına aldıkları sürece kendilerinin de yok olmayacaklarına ve kurtulacaklarına inanmışlardı. Tabii ki paylaşılan bu kuş besleme uğraşının anlamını bilinçli olarak algılamıyorlardı. “Kıbrıs’ın Kuşları” diye bir yazı yazdım. ABD Dışişleri Ba-kanlığı’nın bir Kıbrıs masası vardı. Ara sıra davet ederlerdi, giderdim. Kıbrıs’ta olanları onlara anlatırdım. Uzun seneler Kıbrıs Türklerinin travmatize olduklarını, onları “Kıbrıs’ın Kuşları” olarak düşünmeleri nedeniyle hatırlayabiliyor ve Kıbrıs konusunu incelerken bunu akıllarında tutuyorlardı.

1974 geldi ve Kıbrıslı Türkler kurtarıldı. Fakat Kuzey Kıb-rıs kimliğini Türkiye dışında kimse tanımadığı için bu defa “gizli” olarak abluka altında yaşamaya devam ettiler. Kıbrıslı Rumlar tanındığı için onlar birinci sınıf insanlardı. Kıbrıslı Türkler tanınmadığı için hala hapishanede kalmış kişiler gibi ikinci sınıf insan olarak kaldılar.

GÖRÜNMEYEN KUŞATILMIŞLIK

- *Abluka içerisinde kalma psikolojisi nedir?*

Abluka altında evinizde yaşasanız bile bir kilometre öteye gidemiyorsunuz. İkinci sınıf bir insansınız. Aşağılanma, çaresizlik duygunuz oluyor. Bunu yapanlara karşı bir kuvvet gösteremiyorsunuz. Sesinizi bile yükseltelemiyorsunuz. Yas tutamıyorsunuz, çünkü çok öfkelisiniz. Böylece “Abluka içinde kalma psikolojisi” denilen toplumsal psikoloji geliyor. Böyle bir durum dünyanın bazı yerlerinde var. Filistin’de de gelişmişti. Bu durum, Kuzey Kıbrıs’ta da 1964’ten itibaren oluştu ve halkın farkında olmadığı halde nesilden nesile devam etti. 1974’ten sonra “görünmeyen kuşatılmışlık” devam etti. Bu gün Kuzey Kıbrıs’ta üniversitelerimiz, villalarımız, yüzme havuzlarımız, lüks arabalarımız ve olumlu şeylerimiz var. Hatta birçok kumarhane açılmış, yeni modern oteller yapılmış. Ama gizli abluka devam etti. Dünyada bir tek Türkiye dışında herkes Kıbrıslı Türklere sen tipik bir insan değilsin, seni tanımıyorum, senin kimliğin yok, geçerli pasaportun yok diyor. Bir yolunu bulup Amerika’ya, Japonya’ya veya dünyanın her yerine giden Kıbrıslı Türkler var. Fakat böyle olsa da daima toplum kimliklerinin tanınmadıkları akıllarında.

Bir yabancı adaya gittiği zaman Rum tarafındaki kişileri tipik birinci sınıf insanlar gibi algılar. Ama hududu geçip Kuzey’e geldiğinde “görünmeyen kuşatılmışlık” içinde yaşayan Kıbrıslı Türk’ü ikinci sınıf bir insan olarak görür—en aşağı bilinç dışından öyle hisseder. Biz “görünmeyen kuşatılmışlığı” devam ettiren Avrupalılara, Amerikalılara ve di-

ğer milletlere yaptığınız ayıptır diyemiyoruz. Dedirtmiyorlar. Bu görünmeyen kuşatılmışlık, Kuzey Kıbrıs'taki topluma büyük etkiler yapmıştır.

YAVRUVATAN NEDEN ANAVATAN'A KIZIYOR?

- Dediniz ki, gizli kuşatılmışlığın sorumlusu bütün dünya. Kıbrıs Türk'ü de bunu biliyor ve yaşıyor. Peki, Kıbrıs Türk'ü Neden Türkiye'e kızıyor?

Aşağılık duygusu ile karşılaşmaya devam ettirilirsanız kime öfkeleneneceksiniz? Sizi bu durumdan çıkarmayı bece remeyen en yakınınıza. Diyelim ki birisi hastalanıyor. Bazen öfkелendiği hanımı, kocası, çocuğu yani en yakını oluyor. Türkiye ile Kuzey Kıbrıs arasındaki “çatışmanın”, “ayrışmanın” özünde de bu var. Nedenlerine bakmak lazım. Birilerini kabahatli bulacağımıza nedenlerini anlamaya çalışalım.

1974'te Mehmetçikler adaya gelip Kıbrıslı Türkleri kurtarmadan önce, Kıbrıslı Rumların başındaki kişi Sampson isimli bir Rumdu. Nasıl ki Afrika'da safariye gitmiş bir avcı vurduğu hayvanın üstüne bir ayağını koyar ve bir elinde kullandığı silahı tutarak fotoğraf için poz verirse, Sampson da bir ayağını Kıbrıslı bir Türk'ün cesedi üzerine koymuş, elinde bir tüfek işte böyle bir fotoğraf çektiirmişti. Bu fotoğraf her yere dağıtılmıştı. Ben bu fotoğrafı gördüğüm zaman içimde büyük bir öfke ve aşağılık duygusu oluşmuştu.

Mehmetçikler adaya gelince herkes onları sevgiyle karşıladı, onları kucakladı, öptü. Yıl 1974. O zamandan beri Kıbrıs'ta ke-

sin bir anlaşma yok. Gizli kuşatılmışlık devam ediyor. Türk askeri kuvvetleri hala Kıbrıs'ta, ama onların "kurtarıcı" imgesi çok geride kalmış. Onlara olan ihtiyaç yalnız mantıki düşüncelerle anlaşılıyor. Gerçekte onlar birçok Kıbrıslı Türk tarafından imtiyazlı ve genel halktan uzak kişiler olarak algılanıyor Bir de Kuzey Kıbrıs'taki "görünmeyen kuşatılmışlık" psikolojisini daha da komplike eden başka bir toplum psikolojisi ortaya çıkmıştır. 1974 savaşı sırasında bazı Kıbrıslı Türkler, güneye kaçan Kıbrıslı Rumların bıraktığı çok değerli eşyalar bulmuş ve ansızın bu ganimetler nedeniyle sosyal durumlarını değiştirmişlerdir. Bu arada güneyden gelen Kıbrıslı Türklere ve Türkiye'den Kıbrıs'ta yerleşmelerine izin verilen Türklere Rumlardan kalan araziler, evler verilmiş. 1974 ve bu tarihi takip eden ilk yıllardaki heyecan içinde oluşan bu olaylar zamanla "kim haklı, kim haksız, kim çok şey aldı, kim az şey aldı" gibi sorunları ortaya çıkardı. Kuzey Kıbrıs'ta "görünmeyen kuşatılmışlık" psikolojisi ile "ganimet" psikolojisi birbirine karıştı. Bu da benciliğin gelişmesine yol açtı. Büyük travmalardan sonra böyle toplum problemlerinin oluştuğunu dünyanın başka yerlerinde de gördüm. Bu arada Kıbrıslı Rumlarla nasıl anlaşacağız meşguliyeti, elimizdekileri geri mi vereceğiz korkusu ve dıştan gelen baskılar devam etti. Kendi iç işlerine, kendi toplum problemlerine bakacakları yerde Kıbrıs'ta, Kıbrıslı Türk-Kıbrıslı Rum ilişkileri ile uğraşmak daha tipik ve kolay oldu. Şimdi Kıbrıs'ta kendi iç problemlerimize ve Türkiye ile olan ilişkimize ciddi olarak bakmamızı öneriyorum. Mayıs'ta Kıbrıs'ta yapılan toplantıda bu konular üzerinde durularak tartışıldı.

Türkiye hükümetinde ve medyasında bazıları, Kıbrıslı Türkleri Türkiye’den para bekleyen sömürgeciler olarak algılamaya başladı ve bu gibi fikirlerini açıkça söyler hale geldi. Aynı zamanda yabancı diplomatlar: “Kıbrıs, Türkiye’nin derisine batan bir iğne oldu.” diye söz ediyorlar. Daha üzücü şey Türkiye’de konuştuğum çok yüksek seviyedeki bir siyaset adamı bana, Kıbrıslı Türklerin “tembel” olduklarını, dini inançları olmadığı için Kuzey Kıbrıs’a daha çok imamın gitmesi gerektiğini söyledi. Onunla mantıklı bir konuşma yapma imkânım yoktu. Nerelere gelmişiz? İçim yandı.

Gerçekte Kuzey Kıbrıs ekonomisinin nasıl gelişip gelişmeyeceği üzerinde Türkiye hükümetinin kesin bir rolü var. Kuzey Kıbrıs’ta saygı duyduğum bir ekonomist Türkiye hükümetinin Kuzey Kıbrıs ekonomisini nasıl kontrol ettiğini bana anlatmıştı. Kuzey Kıbrıs sorumluları ile Türkiye hükümetinin birbirlerine hürmet gösteren bir ortamda konuşmaları gerekiyor. Konuşma bir baba ile çocuk arasındaki gibi değil, iki erişkin arasında olsun. Bu arada dışarıdan, mesela Amerika’dan gelen, bir “Kıbrıslı” millet geliştirme hezeyanına Kıbrıslı Türkler ve Türkiye’deki Türkler beraber baksınlar.

- Amerikalı kendisi gibi olduğunu mu düşündü? Yani o gelmiş bu gelmiş ben Amerika’yı oluşturmuşum, Kıbrıs’ta da bir Türk bir de Rum alırız, Kıbrıslı oluştururuz diye mi düşündü?

Seneler önce dış işleri ile uğraşan bazı Amerikalılar, Kıbrıs’taki küçük nüfusu göz önünde tutarak oradakileri birleştirip hepsini “Kıbrıslı” yaparsak problem ortadan kalkar diye

düşündü. Bu “Kıbrıslı” kavramı, Kıbrıslı Rumlar arasında bir problem yaratmadı. Çünkü Kıbrıs'ta çoğunluk olan onlar için “Kıbrıslı” olmak, Rum olarak devam etmekten başka bir şey değildi. Biraz önce de anlattığım gibi Kuzey'de Kıbrıslı Türkler kanuni ve geçerli bir kimlik arayışı içindeydiler. Bu nedenle Amerikalıların yaklaşımı onlar için de, bu yeni kimlik bize verilirse biz de birinci sınıf insan olabiliriz düşüncesiyle, yeni bir ümit ortaya çıkarttı. Kıbrıslı Türkler Annan planına oy verdi. En sonunda “Ben ne yapsam bir şey değişmiyor, hala bir kimliğim yok!” üzüntüsü devam etti. Bu durum Kuzey Kıbrıs'ta yapılan son seçimin nasıl sonuçlandığını etkileyen bir faktördü.

Bu arada Türkiye'den beklenen beklentiler de gerçekleşmedi. Mesela Türkiye'den Kıbrıs'a su getirilmesi. Türkiye'nin başına gelen her hükümet Kıbrıs'a Türkiye'den su getireceği için söz veriyor. Fakat her yaz mevsiminde Kıbrıslı Türkler su kaygısı yaşamaya devam ediyorlar. Seneler önce Sayın Süleyman Demirel'in adaya geldiği ve Kuzey Kıbrıs'ta suların seller gibi akacağını söylediği günü çok iyi hatırlıyorum, ben de oradaydım. Kıbrıs'ta bize avantaj kazandıracak girişimlerde bulunabiliriz. Anadolu'dan Akdeniz'e akan şelaleler var. Kıbrıs'ta su kaynaklarının elinde bulunması bizim için en büyük avantaj olacaktır. Bugün Kıbrıslı Rumlarla, Türkler arasındaki müzakerelerde bu konuya değinildiğini biliyorum.

Karamsar olduğumu sanmayınız. Kuzey Kıbrıs'ta çok iyi şeyler de gelişti. Demokrasi var, laiklik var. Büyük travmalardan sonra komplikasyonlu problemleri çözmek için uzun senelere ihtiyacımız var. Burada söylemek istediğim kendimize

bakmamızı, Kuzey Kıbrıs ve Türkiye arasındaki ilişkileri iki taraf sorumlularının özsevgiyi bozmadan, kanunları ezmeden yürütmeleri için dikkatli olmalarını istediğimi ifade etmektir.

TARİHİ UNUTMAK BARIŞI SAĞLAMİYOR

- Tarihi gerçekler kaldırılmak istenirken ne amaçlandı?

Şimdi dünyanın birçok yerinde politikaya karışan ve NGO'lar (Sivil Toplum Kuruluşları) olarak bilinen kurumlar var. Bunların çoğu Amerika'dan, Avrupa Birliği'nden geliyor. Aralarında toplumlara yardım edenler çok. Fakat yine aralarında çatışmalı bölgelere gidip, o yerlerde "Geçmişte olanları unutun, yani tarihi unutun ve bunu yaparsanız barış olur." gibi düşünceleri moda haline getirenler var. Kuzey Kıbrıs'a da yukarda bahsettiğim "Kıbrıslı millet" kavramını geliştirmeye yardım etmeleri için bu gibi düşünen ve davranan NGO'lar gönderilmiş.

Bizim yaptığımız çalışmalar, bu NGO'ların düşündüklerinin tam aksini söylüyor. **Gerçekçi barış, tarihi unutmamakla oluyor.** Tarihi hatırlamak, sürekli savaşın devam etmesini istemek değildir. Tarihini bilersen, kim olduğunu bilirsin; o zaman devamlılığın olur ve güvenin artar. Milliyet Gazetesi'nde okuduğum bir haberi hatırlıyorum. Kıbrıs'taki son seçimlerden önceki hükümete Kuzey Kıbrıs okullarında okutulan tarih kitaplarını değiştirmeleri için 69 bin Euro verilmiş. Gerçekte bazı okul kitapları değiştirildi ve Kıbrıslı Türklerin başına gelenler silindi. Bu arada Rum tarafı, tarih kitaplarını değiştirmeyi reddetmiş.

- Tarihi öğretmezsek, aktarmazsak bir neslin hafızasında kopukluk olmaz mı o zaman?

Evet. Kıbrıs'taki yeni hükümetin tarih kitaplarını tekrar değiştireceğini ve Kuzey Kıbrıs tarihinin silinmesini önleyeceğini öğrendim. Türkiye'deki kitaplarda da Kıbrıs tarihine önem verilmesi gerekiyor. Önemli olan Kıbrıs'taki iki tarafın, Rumların ve Türklerin, kimliklerini korumaları ve kimliklerine yapılacak aşağılamaları önlemeleri. Kıbrıs'ta daha ilerde problem yaratmayacak bir çözüm gerekiyor. İki toplumun sınırları belirlenmiş ayrı yerde, kimliklerine dokunulmadan iyi komşu olarak yaşamalarını sağlayacak bir çözüm!

- Hudut'ta geçişler rahat olsun, ama hudut mutlaka olsun mu diyorsunuz?

1820-1830 arası ilk defa Osmanlı İmparatorluğu ile Yunanlar arasında bir hudut oluştu. Megali İdea nedeniyle bu hudut duygusal olarak Yunanlar tarafından kabul edilmedi. Bu nedenle Türklerle Yunanlılar arasında yeni çatışmalar ortaya çıktı. En sonunda Türk İstiklal Savaşı'ndan sonra Türkiye ve Yunanistan arasında artık değişmeyen bir hudut ortaya çıktı. Türk İstiklal savaşı sırasında Kıbrıs, İngiliz idaresindeydi. Kıbrıs'ta Türkler ile Rumlar (Yunanlar) arasında bir hudut oluşmadı. Bir bakıma 1960'ların başında, İngiliz idaresi bitince, Türk-Yunan arası hudut gelişmesi Kıbrıs'ta da oluştu. Tarihi bir sürecin devamı.

- Bu biraz daha Türkiye'nin hoşgörüsü diyebilir miyiz? Ama bizim orada bir etkinlik yapmamız mümkün değil, daha farklı algılanıyor.

1960'lar Kıbrıs'ını sembolik olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun en son çöküş yeri olarak algılayabiliriz. Bu nedenle, eski Kıbrıs'a dönüş yok. Barış için herkesin tanıyacağı bir hudut geliştirmek gerekiyor.

- İki devletli çözüm olmazsa Ada'da, bu kimlik arayışı ve aşağılanma duygusu devam etmez mi? Bir taraf devlet, bir taraf topluluk olarak mı kalacak?

Dünyadaki gerçekleri ne yapsak ne etsek göz ardı edemeyiz. Fakat Kıbrıslı Türklerin korunması için Avrupa Birliği garanti verse bile, Rumların "Megali İdea"sına bağlı tüm adanın onlara ait olduğu inancı değişmeyecektir. Kıbrıs'ta Türk ve Rum liderlerinin konuşmalarında Rum lideri Hristofyas, Rumların eski evlerine dönme haklarının tanınması ve Kıbrıs'ta Rumlarla Türklerin yine yan yana yaşaması fikri üzerinde ısrar ettiği ortaya çıktı. Sayın Mehmet Ali Talat'ın da kabul edeceği söylenen "tek devlet" kavramı siyah ve beyaz renkleri karıştırmak olmamalı. Böyle bir karıştırma sonucu Kıbrıs'ta gri renk ortaya çıkabileceğini hiç tahmin etmiyorum. Siyah renk çok daha güçlü olduğu için ortaya çıkacak renk yalnız siyah olacak ve beyaz kaybolacaktır. Yani Rum kimliği baskın gelecektir. Benim korkum budur. Bence gerçek çözüm iki toplumu ayrı yerlerde tutmak ve aralarına, birbirlerini ayrı yerlerde tutan ve iki tarafın da etnik kimliğini koruyan "delikli peynir-

den” yapılmış bir hudut koymaktır.” Buna “delikli peynirden yapılmış hudut” çözümünü adını verdim.

Ada küçük bir yer. Orada kimlikleri ayrı iki toplum var; ama birçok şeyi beraber yapmaları gerçeğe uygun, mesela ortamı koruma ve temiz tutma, sağlık hizmetleri beraber yapmaları gereken şeyler. Aralarında bir hudut olsun, fakat bu hududun her iki tarafındaki kişiler öteki tarafa geçip barışçıl ve beraber iş yapabilsinler. “Delikli peynir” kavramı bu.

Eğer bu söyleşi sırasında devam etmekte olan Kuzey ve Güney Kıbrıs liderleri arasındaki görüşmeler, bir yere varmazsa – ben varmayacağını tahmin ediyorum o zaman adada yan yana iki devlet kavramı yeniden ortaya çıkacaktır. Bu fırsatı iyi değerlendirmeliyiz. Türkiye medyasında Kıbrıs'ın bir sorun gibi gösterilmesinin bitmesini temenni ederim. Tarih 100 yıl sonra “Türkler Kıbrıs'ı da kaybetti” diye yazmaz umarım!

Nuriye Atabey – Vamık Volkan - KKTC, 10.06.2009

PROF.DR. VAMIK VOLKAN'IN KİTAPLARI

- 1- Volkan, Vamık D. (1976.) *Primitive Internalized Object Relations: A Clinical Study of Schizophrenic, Borderline and Narcissistic Patients*. New York: International Universities Press.
(Almanca: *Psychoanalyse der frühen Objektbeziehungen*, tercüme: Heiga Steinmetz-Schunemann. Stuttgart: Klett-Cotta, 1978.)
- 2- Volkan, Vamık D. (1979.) *Cyprus*War and Adaptation: A Psychoanalytic History of Two Ethnic Groups in Conflict*. Charlottesville, Virginia: University Press of Virginia.
(*Cyprus - War and Adaptation: [Revised edition]* (2009), London and İstanbul: OA Publishing.)
(Türkçe: *Kıbrıs - Savaş ve Uyum: Çatışan İki Etnik Grubun Psikoanalitik Tarihi*, tercüme: Berna Kılınçer. İstanbul: Everest Yayınları, 2008.)
- 3- Volkan, Vamık D. (1981.) *Linking Objects and Linking Phenomena: A Study of the Forms, Symptoms, Metapsychology and Therapy of Complicated Mourning*. New York: International Universities Press
- 4- Volkan, Vamık D. (1984.) *What Do You Get When You Cross a Dandelion With a Rose? The True Story of a Psychoanalysis*. New York: Jason Aronson.
- 5- Volkan, Vamık D., and Itzkowitz, Norman (1984.) *The Immortal Atatürk: A Psychobiography*. Chicago: University of Chicago Press.
(Türkçe: *Ölümsüz Atatürk*: İstanbul: Bağlam Yayınevi, 1998, 2005, 2009.)
(Yunanca: *Atatoyrk*, tercüme: Kostas Zervos. Athens: Kostanidis, 2005.)
- 6- Volkan, Vamık D. (Ed.) (1985.) *Depressive States and Their Treatment*. Northvale, NJ: Jason Aronson.

- 7- Volkan, Vamık D. (1988.) *The Need to Have Enemies and Allies: From Clinical Practice to International Relationships*. Northvale, NJ: Jason Aronson.
- 8- Volkan, Vamık D. (1987.) *Six Steps in the Treatment of Borderline Personality Organization*. New York: Jason Aronson.
- 9- Volkan, Vamık D., and Rodgers, Terry C. (Eds.) (1988.) *Attitudes of Entitlement: Theoretical and Clinical Issues*. Charlottesville, Virginia: University Press of Virginia.
- 10- Volkan, Vamık D. (1988.) (Psikiyatriyi geliştirme Komitesinin üyesi olarak) *Us and Them: The Psychology of Ethnocentrism*. New York: Brunner/Mazel.
- 11- Volkan, Vamık D., Montville, Joseph V., Julius, Demetrios A. (Eds.) (1990.) *The Psychodynamics of International Relationships, Vol. I: Concepts and Theories*. Lexington, MA: Lexington Books.
- 12- Volkan, Vamık D., Julius, Demetrios A., and Montville, Joseph V. (Eds.) (1991.) *The Psychodynamics of International Relationships, Vol. II: Unofficial Diplomacy at Work*. Lexington, MA: Lexington Books.
- 13- Socarides, Charles W., and Volkan, Vamık D. (Eds.) (1991.) *Homosexuality: Reality, Myth and the Arts*. Madison, CT: International Universities Press.
- 14- Socarides, Charles W., and Volkan, Vamık D. (Eds.) (1991.) *The Homosexualities and the Therapeutic Process*. Madison, CT: International Universities Press.
- 15- Volkan, Vamık D. (1992.) *Nesne İlişkileri Kuramı Çevresinde Gelişim ve Organizasyon*. Tercüme: Birsen Ceyhun. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- 16- Volkan, Vamık D. (1992.) *Psikonaliz Yazıları*. Tercüme: Abdülkadir Çevik and Birsen Ceyhun. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- 17- Volkan, Vamık D., and Ast, Gabriele (1992.) *Eine Borderline-Therapie: Strukturelle und Objektbeziehungskonflikte in der Psychoanalyse der Borderline-Persönlichkeitsorganisation*. Göttingen: Vandenhoeck and Ruprecht.

- 17- Volkan, Vamık D. (1992.) *Politik Psikoloji (Political Psychology.)* Tr, Abdülkadir Çevik and Birsen Ceyhun. Ankara: Hekimler Yayın Birliği. (Second Edition published by the University of Ankara Press, 1994.) (in Turkish.)
- 18- Volkan, Vamık D. (1993.) *Etnik Terörizmin Psikolojisi.* Tercüme: Abdülkadir Çevik and Birsen Ceyhun. Ankara: Politik Psikoloji Yayınları.
- 19- Volkan, Vamık D., and Zintl, Elizabeth (1993.) *Life After Loss: Lessons of Grief.* New York, NY: Charles Scribner's Sons. (Almanca: *Wege der Trauer: Leben mit Tod und Verlust*, tr. A. Potts. Giessen: Psychosozial-Verlag, 2000.) (Rusca: The Russian translation of *Life After Loss*, Moscow: Cogito-Centre, 2008.) (Türkçe: *Gidenin Ardından.* Tercüme. Işıl Vahip and Müge Kocadere, Istanbul: Epsilon Yayıncılık, 1993, Istanbul: OA Yayınları, 2009.)
- 20- Volkan, Vamık D., and Harris, Max (1993.) (Monograph.) *Shaking the Tent: The Psychodynamics of Ethnic Terrorism.* Virginia Üniversitesi Akıl ve İnsan İlişkileri Merkezi
- 21- Thomson, J. Anderson, Harris, Max and Volkan, Vamık D. (1993.) (Monograph.) *The Psychology of Western European Neo-Racism.* Virginia Üniversitesi Akıl ve İnsan İlişkileri Merkezi
- 22- Volkan, Vamık D., and Çevik, Abdülkadir (1994.) *Depresyonun Psikodinamik Etiyolojisi.* Ankara: Türk Tabibler Birliği.
- 23- Volkan, Vamık D., and Ast, Gabriele (1994.) *Spektrum des Narzißmus.* Göttingen: Vandenhoeck and Ruprecht. (Türkçe: *Özsevinin Dokusu*, tr. Burcu Özbaran and Şebnem Pırıldar. Izmir, Turkey: Halime Odağ Psikoanaliz ve Psikoterapi Vakfı, 2007.)
- 24- Volkan, Vamık D., and Itzkowitz, Norman (1994.) *Turks and Greeks: Neighbors in Conflict.* England: Eothen Press. (Türkçe: *Türkler ve Yunanlılar.* Istanbul: Bağlam Yayınevi.)

25- Volkan, Vamık D. (1995.) *The Infantile Psychotic Self: Understanding and Treating Schizophrenics and Other Difficult Patients*. Northvale, NJ: Jason Aronson.

(Almanca: *Das Infantile Psychotische Selbst und Seine Weitere Entwicklung*, tr. Ute Bolt. Göttingen: Vandenhoeck and Ruprecht, 1996.)

26- Volkan, Vamık D. (1996.) *Psikoanaliz Öyküleri* . Tercüme: Birsen Ceyhun. Ankara: Bilimsel Tıp Yayınevi.

27- Volkan, Vamık D. (1997.) *Bloodlines: From Ethnic Pride to Ethnic Terrorism*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

(Almanca: *Bluts-Grenzen: Die Historischen Wurzeln und die Psychologischen, Mechanismen, Ethnischer, Konflikte und ihre Bedeutung bei Friedensverhandlungen*, tr. Klaus Kochmann. Zurich: Scherz Verlag, 2000.)

(Japonca: Japanese translation of *Bloodlines: From Ethnic Pride to Ethnic Terrorism*. Tokyo: K.K. Kyod, 1998.)

(Türkçe: *Kanbağı- Etnik Gururdan Etnik Teröre*. Istanbul, Bağlam Yayınevi, 2000.)

28- Volkan, Vamık D., Itzkowitz, Norman, and Dod, Andrew (1997.) *Richard Nixon: A Psychobiography*. New York, NY: Columbia University Press.

29- Volkan, Vamık D., and Ast, Gabriele (1997.) *Siblings in the Unconscious and Psychopathology*. Madison, CT: International Universities Press.

(Türkçe: *Bilinçdışında Kardeşler ve Psikopatoloji*. Tercüme: A. Gül Ceyhun and Birsen Ceyhun. Ankara: Novartis, 1998.)

30- Volkan, Vamık D., and Salman Akhtar (1997.) *The Seed of Madness: Constitution, Maternal Environment, and Fantasy in the Organization of the Psychotic Core*. Madison, CT: International Universities Press.

31- Volkan, Vamık D. (1999.) *Das Versagen der Diplomatie: Zur Psychoanalyse Nationaler, Ethnischer und Religiöser Konflikte*.

(*The Failure of Diplomacy: The Psychoanalysis of National, Ethnic and Religious Conflicts*.) Giessen: Psychosozial-Verlag.

- 32- Volkan, Vamık D., Ast, Gabriele, and Greer, William F. (2001.) *Third Reich in the Unconscious: Transgenerational Transmission and Its Consequences*. Brunner-Routledge.
- 33- Volkan, Vamık D. (2002.) *Kozmik Kahkaha*. Istanbul: Okuyanüs Yayınları.
- 34- Volkan, Vamık D. (2003.) *Atlarla Yaşıyan Kadın*. Istanbul: Okuyanüs Yayınları.
- 35- Varvin, Sverre and Volkan, Vamık D. (Eds.) (2003.) *Violence or Dialogue: Psychoanalytic Insights on Terror and Terrorism*. London: International Psychoanalytical Association.
(İtalyanca: *Violenza o Dialogo? Insight psicoanalitico su terrore e terrorismo*. Roma: Edizioni Borla s.r.l. (2003.)
(Ve İspanyolca ve Portekizce)
- 36- Volkan, Vamık D. (2004.) *Blind Trust: Large Groups and Their Leaders in Times of Crises and Terror*. Charlottesville, VA: Pitchstone Publishing.
(Almanca: *Blindes Vertrauen: Grossgruppen und ihre Führer in Kriesezeiten*. Giessen: Psychosozial-Verlag, 2005.)
- 37- Volkan, Vamık D. (2004.) *Kusursuz Kadının Peşinde*. Istanbul: Okuyanüs Yayınları.
(Fince: Helsinki: Therapie- Säätio, baskıda.)
- 38- Akhtar, Salman, and Volkan, Vamık D. (Eds.) (2005.) *Cultural Zoo: Animals in the Human Mind and its Sublimations*. Madison, CT: International Universities Press.
- 39- Akhtar, Salman, and Volkan, Vamık D. (Eds.) (2005.) *Mental Zoo: Animals in the Human Mind and Its Pathology*. Madison, CT: International Universities Press.
- 40- Volkan, Vamık D. (2006.) *Killing in the Name of Identity: A Study of Bloody Conflicts*. Charlottesville, VA: Pitchstone Publishing.
(Türkçe: *Kimlik Adına Öldürmek*, Tercüme: Banu Büyükkal. Istanbul: Alfa Yayınevi.)
- 41- Volkan, Vamık D. (2007.) *Psikoterapide Nesne İlişkileri*. Tercüme: Ali Algın Köşkdere. Bursa: Terapi Psikiyatri Merkezi.

- 42- Irani, George, Volkan, Vamık D., Carter, Judy (Eds.) (2008.) *Regional and Ethnic Conflicts: Perspectives from Front Lines*. New York: Prentice-Hall. Upper Saddle River, NJ: Pearson/Prentice Hall.
- 43- Volkan, Vamık D. (2009.) *Fanustaki İnsanlar*. Tercüme: Serap Erdogan. Istanbul: Everest Yayınevi.
- 44- Volkan, Vamık D., and Fowler, Christopher (2009.) *Searching for a Perfect Woman: The Story of a Complete Psychoanalysis*. New York: Jason Aronson.
- (Fince: *Haussa täydellinen nainen*, Helsinki: Therapiea- Säätio, 2005.)
- 45- Volkan, Vamık D. (baskıda) *Divan Üzerinde Duello*. Tercüme: Banu Büyükkal. (in Turkish.)
- 46- Volkan, Vamık D. (baskıda) *Psychoanalytic Technique Expanded: A Textbook of Psychoanalytic Treatment*. London and Istanbul: OA Press
-

Osmanlı'nın Yasından Atatürk'ün Türkiye'sine

ONARICI LİDERLİK VE POLİTİK PSİKOLOJİ

VAMİK VOLKAN - NURİYE ATABEY

Dünyaca ünlü politik psikoloji dehası Prof.Dr. Vamık Volkan, usta gazeteci ve program yapımcısı Nuriye Atabey'in büyük uğraşları sayesinde Osmanlı'nın Yasından, Atatürk'ün Türkiye'sine, tarihi ve güncel olayları ilk kez bir psikanalistin gözü ile sizler için yorumladı.

"Osmanlı İmparatorluğu çökerken, Osmanlı'nın son yüzyılında **5 milyon Türk ve Müslüman Osmanlı öldürüldü**. Aynı zamanda 5 milyon Müslüman Türk göçmen oldu. Büyük bir trajedi yaşadık. Belki de Anadolu'da 5 kişiden 4'ü göçmen çocuklandır. Büyük bir yara var, kayıp var."

"**Atatürk bizim için bir nimetti**. Çok talihtiydik. İngiltere Başbakanlarından Lyod George "**Bu asırda Türkler bu nimete kondu**" demişti. Atatürk yeni bir Türk kimliğini ortaya çıkardı. Bu kimlik Türkiye'de yaşayan herkesi içine alan bir kimliktir. Atatürk de ırkçılık yoktu. O, "**Türk**" kelimesi ile bütün Türkiye'de yaşayan herkesten söz ediyordu. Buna karşın yinede Atatürk'ün Türkiye için yaptıklarını inkâr edecek kadar ileri gidip yarattıkları Türk kimliğine tepki verenler var."

"**ABD sentetik bir ülkedir**. Bazen Amerikan diplomatları başka milletlere akıl vermeye çalıştıklarında, çok düşünmeden kendi doğuşlarında meydana gelen psikolojiyi başka ülkelere öneriyorlar. Örneğin aralarında Kıbrıs'ta çözümümüz **sentetik bir Kıbrıslı kimliği** ortaya çıkarmakla çözebileceklerine inananlar var."

"Türk siyaset tarihinde gelişen olayların yanı sıra Atatürk'ün yarattığı Türk kimliğini yıpratana daha başka etkenlerin de olduğu açıktır. Amerika'nın "**Yeşil Kuşak**" politikası, PKK terörizmi, Kürt sorunu, Küreselleşme, 11 Eylül 2001'den sonra gelişen tarihi olaylar, Avrupa Birliği'nin yaptığı aşağılamalar gibi etkenler Atatürk'ün yarattığı Türk Kimliği'ni etkilemektedir."

"Türkiye - Ermenistan ilişkilerinde "**özür dileme**" kampanyasının Türk Dış Politikasının savunmada kalmasına neden olacağını düşünüyorum."

"Atatürk İslam dinini ortadan kaldırmak istemedi, yalnız bu dini her Türk vatandaşının inanabileceği ve kendine ait olduğunu hissedebileceği bir şekilde sokmayı düşündü. Atatürk, Türkiye'deki dini kurumların, yeni kurulan Türk devletinin ve böylece de Türkiye halkının kontrolü altına verilmesini istedi. Dini kurumlar halkı kontrol edeceğine, halk inandığı dini daha açıkça anlayıp, dini kurumları kontrol edip, baskılarından kurtulacaktı."

10 TL